

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi toimeentulotuesta annetun lain ja kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi toimeentulotulotuesta annettua lakia ja kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettua lakia. Esityksen mukaan perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksaminen siirrettäisiin Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi. Tuki säilyisi hakemuksen perusteella myönnettävänä tarveharkintaisena etuutena. Kunnat osallistuisivat perustoimeentulotuen rahoitukseen edelleen siten, että kuntien rahoitusosuus kustannuksista olisi 50 prosenttia. Kuntien osuus otettaisiin jatkossa huomioon vähentämällä se kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta. Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki jäisivät edelleen kuntien hoidettaviksi. Perustoimeentulotukea koskevien tehtävien hoidon siirtyminen Kansaneläkelaitokselle mahdollistaisi myöntämismenettelyjen tehostamisen ja sitä kautta kuntien henkilöstöresurssien nykyistä tehokkaamman suuntaamisen sosiaalihuollon asiakastyöhön.

Esityksen tavoitteena ei ole muuttaa toimeentulotuen tasoa eikä tuen myöntämisperusteita. Täydentävän ja perustoimeentulotuen suhdetta esitetään kuitenkin tarkistettavaksi siltä osin kuin on kysymys toimeentulotuen pääosin vähäisempää harkintaa edellyttävistä ja usein toistuvista täydentävän tuen piirissä nykyisin olevista olleista me-

noeristä. Tältä osin nykyisen lain mukaan täydentävänä toimeentulotukena huomioituja menoja ehdotetaan siirrettäväksi perustoimeentulotuessa huomioitaviksi. Asumiseen liittyvien toimeentulotuessa huomioitavien menojen osalta harkinta pyritään keskittämään mahdollisimmat laajalti perustoimeentulotuen myöntämisharkinnan yhteyteen.

Esityksen mukaan toimeentulotuki haettaisiin pääsääntöisesti Kansaneläkelaitokselta. Hakemus täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta tulisi kuitenkin tehdä suoraan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos hakija on saanut tätä hakemusta koskevalle ajalle tehdyn päätöksen perustoimeentulotuesta.

Esityksen mukaan asiakkaalla olisi oikeus keskustella henkilökohtaisesti perustoimeentulotuesta myös Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen kun hän on tätä pyytänyt Kansaneläkelaitokselle osoitetulla pyynnöllä.

Toimeentulotuen kehittäminen, ohjaus ja johtaminen on tarkoitus säilyttää sosiaali- ja terveysministeriöllä.

Lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2017.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	4
1 JOHDANTO.....	4
2 NYKYTILA.....	5
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	5
Toimeentulotuen sisältö.....	5
Menettely toimeentulotukea myönnettäessä.....	6
Tuen myöntämisen sisältämä harkinta.....	7
Toimeentulotukityön järjestäminen ja päätöksenteko toimeentulotukea myönnettäessä.....	8
Toimeentulotuen takaisinperintä.....	9
Toimeentulotuen kustannukset ja rahoitus.....	10
Euroopan unionin lainsäädäntö.....	12
2.2 Nykytilan arviointi.....	12
Toimeentulotuen myöntämisen yhdenvertaisuus.....	12
Toimeentulotuen nykymuotoisen myöntämisen epäkohdat.....	13
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	15
4 AIEMPI VALMISTELU JA SIIRRON TOTEUTTAMISVAIHTOEHDOT.....	18
4.1 Toimeentulotuen siirtoa Kansaneläkelaitokselle koskeneita kokeiluja ja asiaa pohtineita työryhmiä.....	18
4.2 Hallituksen rakennepoliittisen ohjelman johdosta tehty arviointityö.....	19
5 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	21
5.1 Vaikutukset asiakkaiden asemaan.....	21
5.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	23
5.3 Taloudelliset vaikutukset.....	24
6 ASIAN VALMISTELU.....	28
6.1 Valmistelu sosiaali- ja terveysministeriössä.....	28
6.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen.....	28
7 RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ.....	29
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	30
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT.....	30
1.1 Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta.....	30
1 luku Yleiset säännökset	30
2 luku Toimeentulotuen rakenne ja suuruus	32
3 luku Menettely toimeentulotukiasioissa	38
4 luku Toimeentulotuen takaisinperintä	49
5 luku Erinäiset säännökset	50
1.2 Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta.....	52
2 VOIMAANTULO.....	52
3 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	54
LAKIEHDOTUKSET.....	56
1. Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta.....	56
2. Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta.....	64
LIITE.....	65

RINNAKKAISTEKSTIT	65
1. Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta.....	65
2. Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta	82

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Toimeentulotuki on toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997, jäljempänä *toimeentulotukilaki*) 1 §:n mukaan sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo. Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta.

Toimeentulotuen myöntäminen ja maksaminen ovat perinteisesti kuuluneet kunnille. Toimeentulotuella turvataan perustuslaissa tarkoitettu oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Toimeentulotuki on alun perin tarkoitettu lyhytaikaiseksi ja viimesijaiseksi tueksi, joka palauttaisi asiakkaan nopeasti takaisin perusturvan ja ansiotulojen piiriin. Tuesta on kuitenkin muodostunut useille henkilöille ja perheille pitkäaikainen tuki, mikä johtuu suurelta osin ensisijaisten etuuksien, ennen kaikkea asumistuen, riittämättömydestä.

Toimeentulotuen tarvetta ja määrää arvioitaessa selvitetään muun muassa Kansaneläkelaitoksen toimeentulotuen hakijalle ja hänen perheelleen myöntämien, toimeentulotukeen nähden ensisijaisten etuuksien määrä. Tämän vuoksi voidaan arvioida, että Kansaneläkelaitoksen myöntäessä perustoimeentulotukea tuen myöntäminen ja maksaminen tulisivat hallinnollisesti yksinkertaisemmiksi. Samoin on nähty, että asiakkaan kannalta olisi yksinkertaisempaa, jos hänelle kuuluvat toimeentuloa turvaavat etuudet olisivat saatavissa saman viranomaisen kautta. Oleelliseksi myös tuen hakijoiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta on arvioitu muutosta, jossa tuki myönnettäisiin koko maassa saman päätoimintakäytännön toimesta.

Keskustelua toimeentulotuen, erityisesti sen perusosan, myöntämisen ja maksamisen

siirtämisestä kunnilta Kansaneläkelaitokselle on käyty jo 1980-luvulta lähtien muun muassa eri työryhmien työn yhteydessä. Siirtoa on perusteltu muun muassa toimeentulotuen asiakkaiden yhdenvertaisuuden lisäämisellä, toiminnan tehostamisella sekä etuuden saamisen nykyistä järjestelmää paremmalla turvaamisella tilanteissa, joissa henkilö on tukeen oikeutettu. Toimeentulotuen kiinteämääräisen perusosan irrottaminen muusta vähäistä harkintaa edellyttävästä toimeentulotuen myöntämisestä ei kuitenkaan olisi tarkoituksenmukaista. Perusosa on vain yksi henkilön toimeentulotukilaskelmalla huomiioon otettava menoerä, eikä sen käsitteleminen erikseen muusta perustoimeentulotuesta irrotettuna palvelisi toimeentulotuen myöntämisen yksinkertaistamista, päällekkäisten selvitysten vähentämistä eikä henkilöstöresurssien järkevää käyttöä koskevia tavoitteita. Pääministeri Kataisen hallitus päätti julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2015—2018 (3.4.2014, VM 2306/02.02.00.00/2013), että perustoimeentulotuen laskenta ja maksatus siirretään Kansaneläkelaitoksen tehtäväksi. Tämä vahvistettiin sittemmin eduskunnalle annetussa valtioneuvoston selonteossa julkisen talouden suunnitelmasta (VNS 4/2014).

Hallituksen esitystä valmisteltaessa on arvioitu, että perustoimeentulotuen maksatusten ja laskennan siirto Kansaneläkelaitokselle ei palvelisi uudistukselle asetettuja tuen myöntämisen yksinkertaistamista, päällekkäisten selvitysten vähentämistä eikä henkilöstöresurssien järkevää käyttöä koskevia tavoitteita. Tämän vuoksi on linjattu, että tarkoituksenmukainen ratkaisu on siirtää perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksaminen kokonaan Kansaneläkelaitokselle.

Valmistelun kuluessa on noussut esiin myös kysymys siitä, tulisiko Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi siirtää tässä esityksessä linjattua laajemmin toimeentulotukeen liittyvää laskentaa ja maksatusta. Hallitus katsoo, että tätä kysymystä tulee jatkossa edelleen selvittää ja arvioida.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Toimeentulotuen sisältö

Perustuslain (731/1999) 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Säännös on kirjoitettu subjektiivisen oikeuden muotoon. Perustuslain 19 §:n 3 momentti sisältää perustullaillisen toimeksiannon, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Käytännössä perustuslain 19 § tarvitsee täysimääräisesti toteutuakseen rinnalleen alemmanasteista sääntelyä. Erityisesti juuri toimeentulotukilain keskeisenä tavoitteena on turvata yksilön ja perheen oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Perustuslain 6 §:n 1 momentin ilmaiseman yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslaissa turvattujen oikeuksien on siten toteuduttava yhdenvertaisesti.

Toimeentulotukilain 1 §:n mukaan toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo.

Toimeentulotuki muodostuu toimeentulotukilain 2 luvun mukaan kolmesta osasta: perustoimeentulotuesta (7 §), johon sisältyvät perusosa (7 a §) ja muut perusmenot (7 b §), täydentävästä toimeentulotuesta (7 c §) sekä ehkäisevästä toimeentulotuesta (13 §). Toimeentulotukilain 6 §:ssä säädetään puolestaan, että toimeentulotuen määrä on mainitussa laissa määriteltyjen menojen sekä käy-

tettävissä olevien tulojen ja varojen erotus. Tulot ja varat otetaan huomioon ensin 7 §:ssä tarkoitettua perustoimeentulotukea myönnettäessä.

Toimeentulotuen perusosalla katettaviin menoihin kuuluvat ravintomenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot sekä henkilökohtaisesta ja kodin puhtaudesta, paikallisliikenteen käytöstä, sanomalehden tilauksesta, televisioluovasta, puhelimen käytöstä ja harrastus- ja virkistystoiminnasta aiheutuvat menot sekä vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot. Perusosalla katettavien menojen lisäksi muina perusmenoina otetaan tarpeellisen suuruisina huomioon asumistukilain (408/1975) 6 §:ssä tarkoitettut asumismenot, taloussähköstä aiheutuvat menot, kotivakuutusmaksu sekä vähäistä suuremmat terveydenhuoltomenot.

Toimeentulotuen perusosan suuruus on määritelty toimeentulotukilain 9 §:ssä ja perusosan määrien tarkistamisesta säädetään lain 9 a §:ssä. Perusosan suuruutta voidaan lain 10 §:n 1 ja 4 momenteissa tarkemmin kuvatuin edellytyksin alentaa sellaisen henkilön osalta, jonka kohdalla lailla säädetty edellytykset täyttyvät. Toimeentulotukilain 10 §:n 2 momentin mukaan perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työvoimaviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Pykälän 4 momentin alentamisen edellytyksenä on lisäksi, että alentaminen ei vaaranna ihmisarvoisen elämän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutenkaan kohtuuttomana. Alentaminen voi olla kestoltaan enintään kaksi kuukautta kerrallaan kieltäytymisestä tai laiminlyönnistä luokien.

Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä otetaan toimeentulotukilain 7 c §:n 1 momentin mukaan huomioon tarpeellisen suuruisina erityismenot, joita ovat lasten päivähoitomenot, muut kuin 7 b §:n mukaisina perusmenoina huomioon otettavat asumisesta aiheutuvat menot, sekä henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen

suoriutumisen edistämiseksi tarpeellisiksi harkitut menot. Pykälän 2 momentin mukaan henkilön tai perheen erityisenä tarpeena tai olosuhteena voidaan lainkohdan mukaan pitää esimerkiksi pitkäaikaista toimeentulotuen saamista, pitkäaikaista tai vaikeaa sairautta sekä lasten harrastustoimintaan liittyviä erityisiä tarpeita.

Toimeentulotukilain 13 §:n 1 momentin mukaan kunta myöntää päättämiensä perusteiden mukaan ehkäisevää toimeentulotukea henkilön ja perheen sosiaalisen turvallisuuden ja omatoimisen suoriutumisen edistämiseksi sekä syrjäytymisen ja pitkäaikaisen toimeentulotukiriippuvuuden ehkäisemiseksi. Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää muun muassa tuen saajan aktivointia tukeviin toimenpiteisiin, asumisen turvaamiseksi, ylivelkaantumisesta tai taloudellisen tilanteen äkillisestä heikentymisestä aiheutuviin vaikeuksien lieventämiseksi sekä muihin tuen saajan omatoimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin. Ehkäisevään toimeentulotukeen ei ole subjektiivista oikeutta ja kunnat voivat käyttää sen myöntämisessä paljon harkintaa. Tukea voidaan esimerkiksi suunnata vain tiettyihin tarkoituksiin tai tietynlaisessa elämäntilanteessa oleville henkilöille ja perheille.

Kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) 19 §:ssä säädetään kotoutumistuesta, joka on maahanmuuttajalle kotoutumissuunnitelman mukaisiin toimenpiteisiin osallistumisen aikaisen toimeentulon turvaamiseksi tarkoitettu tuki. Kotoutumistukena maksetaan työmarkkinatukea tai toimeentulotukea. Oikeus kotoutumistukeen työmarkkinatukena määräytyy työttömyysturvain mukaisesti ja oikeus kotoutumistukeen toimeentulotukena toimeentulotuesta annetun lain mukaisesti.

Uudistettu sosiaalihuoltolaki (1301/2014) tulee pääosin voimaan huhtikuun 2015 alusta alkaen. Kyseinen laki sisältää asiakasprosessia koskevia säännöksiä, joilla nopeutetaan asiakkaan ohjautumista tarvittavien palvelujen piiriin. Lain 35 §:n mukaan Kansaneläkelaitoksen tulee paitsi ohjata toimeentulotukiasiakasta kunnan sosiaalihuollon palvelujen piiriin, myös ottaa yhteyttä kuntaan asiakkaan tuen tarpeen arvioimiseksi, joissakin tilanteissa myös ilman asiakkaan suostumus-

ta. Lisäksi uudistetun sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään monialaisesta yhteistyöstä, joka koskee myös Kansaneläkelaitosta.

Menettely toimeentulotukea myönnettäessä

Toimeentulotukilain 3 luvussa on säännöksiä menettelystä toimeentulotukiasioissa. Toimeentulotukilain 14 §:n 1 momentin mukaan toimeentulotuen myöntää hakemuksesta sen kunnan toimielin, jonka alueella henkilö tai perhe vakinaisesti oleskelee. Pykälän 2 momentin mukaan jos henkilö tai perhe muutoin kuin satunnaisesti oleskelee useammassa kuin yhdessä kunnassa, toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimielin, jonka alueella oleskelusta henkilön tai perheen menot johtuvat. Pykälän 3 momentin mukaan jos tuen tarve on kiireellinen, toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimielin, jossa perhe tai henkilö oleskelee hakemusta tehtäessä.

Toimeentulotukiasia on toimeentulotukilain 14 a §:n 1 momentin mukaan käsiteltävä kunnassa siten, että asiakkaan oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon ei vaarannu. Kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. Päätös toimeentulotuen myöntämisestä on pantava viivytyksettä täytäntöön. Pykälän 2 momentissa säädetään lisäksi, että sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, päätös hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta koskevan hakemuksen johdosta on tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään sanotun kuukauden ensimmäisenä arkipäivänä, jos hakemuksen saapumisesta on tuolloin kulunut enemmän kuin seitsemän arkipäivää. Jos hakemus koskee myöhäisempää aikaa kuin hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta, päätös on tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään hakemuksessa tarkoitettuna ajanjakson ensimmäisenä arkipäivänä.

Toimeentulotukilain 14 a §:n 3 momentin mukaan hakemuksen ollessa puutteellinen, asiakkaalle on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta annettava tai lähetettävä yksilöity kehoitus hake-

muksen täydentämiseksi määräajassa. Päätös toimeentulotuesta on annettava viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun täydennetty hakemus on saapunut. Jos asiakas ei ole määräajassa täydentänyt hakemustaan tai esittänyt hyväksyttävää syytä täydennyksen viivästymiselle, päätös tehdään käytettävissä olevien tietojen pohjalta viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä määräajan päättymisestä. Asiakkaan suostumuksella päätös voidaan tehdä käytettävissä olevien tietojen pohjalta ennen määräajan päättymistä.

Toimeentulotukiasiakkaalle tulee toimeentulotukilain 14 a §:n 4 momentin mukaan järjestää mahdollisuus keskustella henkilökohdaisesti sosiaalityöntekijän tai sosiaalihoitajan kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen kun asiakas on tätä pyytänyt.

Toimeentulotukilain 14 a §:ssä säädettyjen määräaikojen noudattamisen seurannan mahdollistamiseksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulee toimeentulotukilain 14 b §:n 1 momentin mukaan pyytää kunnilta tai kuntayhtymiltä kaksi kertaa kalenterivuodessa määräaikojen toteutumisen seurannan ja valvonnan kannalta välttämättömät tiedot. Tiedot eivät saa sisältää yksittäistä henkilöä koskevia tunnistetietoja. Pykälän 2 momentin mukaan kuntien ja kuntayhtymien tulee luovuttaa 1 momentissa tarkoitetut tiedot maksutta Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulee pykälän 3 momentin mukaan luovuttaa tiedot edelleen Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle (Valvira) sen valtakunnallista ohjaus- ja valvontatehtävää varten.

Toimeentulotukilain 15 §:n 1 momentin mukaan toimeentulotuki määrätään kuukaudelta. Toimeentulotuki voidaan tarpeen mukaan myöntää ja maksaa kuukautta lyhyemmältä tai pidemmältä ajalta. Toimeentulotuen perusteena olevia toimeentulotukilain 7 ja 7 c §:ssä tarkoitettuja menoja sekä 11 ja 12 §:ssä tarkoitettuja tuloja ja varoja laskettaessa menot, tulot ja varat otetaan huomioon siltä ajanjaksolta, jota koskevana toimeentulotuki määrätään. Tulo voidaan kuitenkin jakaa eriin otettavaksi huomioon useampana toimeentulotuen määräämisen ajanjaksona, jos se tulon kertaluonteisuus taikka sen saa-

misen peruste tai käyttötarkoitus huomioon ottaen on kohtuullista.

Mainitun 15 §:n 2 momentin mukaan sellainen ansiotulo, joka ei ole ollut tiedossa toimeentulotuesta päätettäessä, voidaan ottaa jälkikäteen tulona huomioon, jos toimeentulotukea haetaan päätöstä seuraavien kahden ensimmäisen kalenterikuukauden aikana, jollei sitä voida pitää kohtuuttomana. Tukea myönnettäessä on tuen hakijalle ilmoitettava mahdollisuudesta ottaa kyseessä oleva tulo huomioon taannehtivasti.

Toimeentulotuki tai osa siitä voidaan toimeentulotukilain 15 §:n 4 momentin mukaan erityisestä syystä takautuvasti myöntää toteennäytettyjen toimeentulotukeen oikeuttavien menojen maksamiseen

Tuen myöntämisen sisältämä harkinta

Erityisesti toimeentulotuen viimesijaisuuden luonteesta johtuen toimeentulotukilaki pitää sisällään huomattavan määrän harkintaa sisältäviä säännöksiä, joiden tarkoituksena on mahdollistaa yksilökohtaisesti arvioitu viimesijainen tuki ja taata ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukainen välttämätön toimeentulo ottaen huomioon henkilön ja perheen erityiset tarpeet. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisessä korostuvat sosiaalihuollon pyrkimykset edistää henkilön ja perheen hyvinvointia ja omatoimisuutta sekä torjua syrjäytymistä.

Perustoimeentulotukeen kuuluvan perusosan suuruus ja sisältö on määritelty lain 9 §:ssä. Perusosien määrät tarkistetaan lain 9 a §:n nojalla vuosittain kansaneläkeindeksin mukaisesti. Perusosan tasoa on viimeksi korotettu vuoden 2015 alusta voimaan tulleella lain muutoksella (468/2014), jonka mukaisesti yksin asuvan perusosa on 447,26 euroa kuukaudessa vuoden 2011 kansaneläkeindeksin tasossa. Indeksikorjattu vuonna 2015 maksussa oleva perusosan määrä yksin asuvalla henkilöllä on siten vuoden 2015 alusta lukien 485,50 euroa. Toimeentulotukilain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen perustelujen (HE 217/1997 vp) mukaan perusosa on laskennallinen oletama eri henkilöryhmien vähimmäiskulutustasoa vastaavien, jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvien menojen keskimääräisestä suuruudes-

ta. Perusosan suuruuden määrittämiseen käytettiin hallituksen esityksen mukaan tosiasiallista kulutusta mittaavia kulutustutkimuksia. Perusosan normittamisella vältetään hallinnollista työtä, joka aiheutuisi, jos päivittäinen kulutus muun muassa ruokaan ja liikkumiseen jouduttaisiin toimeentulotukea myönnettäessä toteamaan ja selvittämään erikseen. Asiakkaalta ei myöskään edellytetä jälkikäteen tositteita tai selvitystä menoista, joihin hän saamansa perusosan on käyttänyt.

Toimeentulotuessa perusosan lisäksi huomioon otettavia muita perusmenoja, joita ovat asumistukilain mukaiset asumismenot, taloussähkö, kotivakuutusmaksu ja vähäistä suuremmat terveydenhuoltomenot, ei ole laissa yksityiskohtaisemmin normitettu, kuten ei myöskään täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Toimeentulotukilain 7 b §:n mukaisten muiden perusmenojen osalta laissa todetaan, että menot otetaan huomioon tarpeellisen suuruisina. Mainitun pykälän säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen perustelujen (HE 217/1997 vp.) mukaan muut perusmenot otetaan yleensä huomioon todellisen suuruisina, ellei niitä ole pidettävä kohtuuttomina. Menojen tarpeellisen suuruisuutta määrää joudutaan kuitenkin usein harkitsemaan tapauskohtaisesti. Terveyden- ja sairaanhoidon kustannukset otetaan huomioon henkilön perusmenoina, mutta tällöinkin joudutaan joskus arvioimaan, onko esimerkiksi käynti yksityislääkärillä välttämätön, tai tuleeko asiakkaan laskelmalla ottaa huomioon hänen vähäistä suuremmat, ilman reseptiä tekemänsä apteekkitokset.

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut kunnissa toimeentulotukiasioita käsittelevien henkilöiden käyttöön oppaita (viimeisin opas STM, Julkaisuja 2013:4) sekä kuntainfoja toimeentulotukilain soveltamisen ohjeiksi. Näin on saatu yhdenmukaistettua tuen myöntämiskäytäntöjä ja siten lisättyä asiakkaiden yhdenvertaisuutta. Lisäksi useat kunnat ovat laatineet toimeentulotuen myöntämistä koskevia sisäisiä ohjeistuksia, joilla on haettu harkinnan perustaksi paikallisia olosuhteita vastaavia harkinnanvaraisen tuen tasoja muun muassa asumismenojen osalta.

Toimeentulotukilain 10 §:n säännökset toimeentulotuen perusosan alentamisesta jät-

tävät myös soveltajalleen harkintaa sen suhteen, millä edellytyksillä ja kuinka paljon perusosaa voidaan alentaa. Jos alentamiseen päädytään, on ratkaisun yhteydessä lain 10 §:n 1 ja 3 momenttien perusteella esimerkiksi harkittava perusosan alentamisen suuruus tiettyjen säännöksessä määriteltyjen prosentiosuuksien sisällä. Pykälän 1 momentti mahdollistaa perusosan alentamisen enintään 20 ja 3 momentti enintään 40 prosenttia. Käytännössä alentamisessa tosin käytetään tavallisimmin lain sallimia enimmäismääriä. Erityisen tärkeää on se, että harkinnassa otetaan 10 §:n 4 momentin mukaisesti huomioon, ettei alentaminen vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaisista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista muutenkaan voida pitää kohtuuttomana. Tämän harkinnan on katsottu vaativan hyvää kokonaisnäkemystä henkilön ja hänen perheensä tilanteesta. Perusosan alentamisen yhteydessä on pykälän 2 momentin mukaan myös aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työvoimaviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi.

Myös toimeentulotukilain tulojen ja varojen huomioon ottamista koskevat 11 § ja 12 § sisältävät harkintaa. Lain 11 §:ää sovellettaessa voidaan joutua arvioimaan, mitkä ovat vähäisiksi katsottavia ansiotuloja ja avustuksia, joita ei oteta tuloina huomioon. Lain 12 §:n osalta joudutaan puolestaan pykälän 2 momentin alakohtien sanamuodon mukaisesti muun muassa arvioimaan, mitä kuuluu henkilön tarpeelliseen asuinirtoimistoon, tarpeellisiin työ- ja opiskeluvälineisiin taikka muihin varoihin, joiden katsotaan olevan tarpeen jatkuvan toimeentulon turvaamiseksi.

Toimeentulotukityön järjestäminen ja päätöksenteko toimeentulotukea myönnettäessä

Toimeentulotukilain 4 §:n mukaan toimeentulotukitehtäviä hoitaa kunnassa sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:ssä tarkoitettu kunnan määräämä monijäseninen toimielin. Useimmissa tapauksissa kyseinen toimielin on kunnan sosiaalihuollosta vastaava lauta-

kunta. Sosiaalihuoltolain (710/1982) 12 §:n (813/2000) nojalla edellä mainitun toimielimen päätösvaltaa voidaan johtosäännöllä siirtää toimielimen alaisille viranhaltijoille henkilön tahdosta riippumatonta huoltoa koskevia päätöksiä lukuun ottamatta. Mainittu aikaisempi sosiaalihuoltolaki (710/1982) on kumottu uudella, pääosin vuoden 2015 huchtikuun alusta voimaan tulevalla sosiaalihuoltolain (1301/2014). Voimaan jää kuitenkin muun muassa kumotun lain 2 luku (3—12 §:t).

Käytännössä toimeentulotuen myöntämisestä päättävät kunnassa toimeentulotukiasiasta vastaavat etuuskäsittelijät, sosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät. Heidän tekemistään toimeentulotukipäätöksistä voi tehdä oikeasuvaatimuksen edellä tarkoitetulle kunnan sosiaalihuollon toimielimelle. Toimeentulotukilain 24 §:n 1 momentin nojalla kunnan toimielimen päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen ja hallinto-oikeuden päätöksestä edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Muutoksenhausta kunnan valtionosuutta koskevaan päätökseen on säädetty toimeentulotukilain 24 §:n 2 ja 3 momentissa.

Toimeentulotukityön tekemisen tavat ja kautuvat tällä hetkellä kunnissa ja kuntayhtymissä karkeasti jaotellen pääosin kolmeen erilaiseen toimintamalliin (Etuuskäsittelyä ja aikuissosiaalityötä. Toimeentulotuki- ja aikuissosiaalityön kuntakyselyn 2013 päätulokset. Uutta kunnista, Kuntaliiton julkaisusarja 2/2014.)

Niin kutsutussa eriytettyssä toimintamallissa toimeentulotuen käsittely, jota kutsutaan tavallisesti etuuskäsittelyksi, toimii hyvin itsenäisesti omana yksikkönään ja aikuissosiaalityö omana kokonaisuutenaan. Etuuskäsittely-yksikössä työskentelee etuuskäsittelijöitä, joilla ei useinkaan ole sosiaalialan koulutusta. Heidän työtään on ohjaamassa sosiaalityöntekijöitä ja -ohjaajia. Etuuskäsittelijät käyttävät työnsä tukena kunnan toimielimissä vahvistettuja toimeentulotukiohjeita sekä virastotasoisia, aikuissosiaalityön tai taloudellisen tuen suunnitelmia ja ohjeita. Työnjaosta etuuskäsittelijöiden ja heitä ohjaavien työntekijöiden välillä on kunnassa erikseen määritetty. Täydentävää toimeentulotukea etuuskäsittelijät myöntävät kunnan sisäisen ohjeis-

tuksen, sosiaalialan ammattilaisen konsultoinnin tai sosiaalityön suunnitelman mukaan. Vaativaa harkintaa edellyttävät tuenmyöntämistilanteet ratkaisee sosiaaliohjaaja tai sosiaalityöntekijä. Etuuskäsittelijät eivät tavallisesti tee päätöksiä ehkäisevästä toimeentulotuesta.

Toisessa, niin kutsutussa tiimi-mallissa etuuskäsittelytiimi tai etuuskäsittelijät toimivat hallinnollisesti esimerkiksi aikuissosiaalityön tai (jos kunnan sosiaalityö on järjestetty niin kutsutun elinkaarimallin mukaisesti) lapsi- ja perhetyön sisällä, mutta pääosan toimeentulotukityöstä tekevät etuuskäsittelijät. Myös tässä toimintamallissa perustoimeentulotuen myöntämisestä vastaavat lähes yksinomaan etuuskäsittelijät ja muilta osin vastuu jakaantuu edellä kuvatuin tavoin.

Tyypillistä edellä kuvatuille malleille on, että toimeentulotuen hakeminen ja myöntäminen on pääosin kirjallista. Henkilökohtaisia asiakastapaamisia järjestetään pääsääntöisesti vain uusille asiakkaille, tai tilanteissa, joissa se on päätöksenteon kannalta välttämätöntä, taikka jos asiakas itse haluaa tapaamista.

Kolmas toimintamalli on niin kutsuttu sosiaalityöperusteinen malli, joka on perinteisempi tapa ja jota toteutetaan pääasiassa pienemmissä kunnissa. Siinä toimeentulotuen päätöksenteosta ja käsittelystä vastaavat ensisijaisesti sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat. Näissä kunnissa voi olla jonkin verran etuuskäsittelijöitä tai toimistosiihteereitä työn tukena, mutta päävastuu toimeentulotuen myöntämisestä on sosiaalialan koulutuksen saaneilla viranhaltijoilla ja toimeentulotukihakemuksia käsitellään yleisesti myös asiakastapaamisissa.

Toimeentulotuen takaisinperintä

Toimeentulotukea voidaan periä takaisin vain toimeentulotukilain 4 lukuun sisältyvien säännösten perusteella ja mukaisesti.

Toimeentulotuki tai osa siitä voidaan periä takaisin tuen saajalta toimeentulotukilain 20 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan ensinnäkin sellaisessa tilanteessa, että hänellä on tuloja tai varoja tai oikeus elatusta turvaavaan etuuteen, mutta tulot, varat tai etuus ei-

vät ole tukea myönnettäessä hänen määrättävää tai hän ei muusta syystä voi niitä silloin käyttää. Päätös tällaisen tulon, varojen tai etuuden odotusajalta maksettavan toimeentulotuen takaisinperinnästä on tehtävä samalla kun tuki myönnetään.

Jos toimeentulotukea on myönnetty joko kokonaan tai osaksi ennakkona odotettavissa olevaa eläkettä, elatusapua, avustusta tai muuta jatkuvaa taikka kertakaikkista tuloa, korvausta tai saamista vastaan, toimieliin voi toimeentulotukilain 23 §:n nojalla periä ja nostaa sen estämättä, mitä muussa laissa säädetään, henkilölle tulevat edellä tarkoitetut tulot, korvaukset ja saamiset siltä ajalta, jolta tukea on annettu ennakkona, ja käyttää niitä ennakkona annetun tuen takaisinperintään. Toimieliimen on suoritettava toimeentulotuen takaisinperintään käytettyjen varojen jälkeen jäljelle jäävät varat välittömästi tuen saajalle. Jos toimieliin on ilmoittanut edellä tarkoitetun tulon, korvauksen tai saamisen suorittajalle vähintään kaksi viikkoa ennen maksupäivää, että tuloa, korvausta tai saamista ei saa suorittaa tuen saajalle itselleen, suoritus voi tapahtua laillisin vaikutuksin vain toimieliimelle.

Päätäessään toimeentulotuen myöntämisestä toimieliin voi samalla määrätä, että toimeentulotuki tai osa siitä peritään takaisin tuen saajalta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt velvollisuuden pitää huolta omasta eläntuksestaan (toimeentulotukilain 20 §:n 1 momentin 2 kohta), tai jos tuen myöntäminen on aiheutunut lakkoon osallistumisesta (kuitenkin vain lakkoon osallistuneelle itselleen myönnetyn tuen osalta, 3 kohta), sekä tuen saajan elatusvelvolliselta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt elatusvelvollisuutensa (4 kohta).

Jos tuen myöntäminen on perustunut tahallaan annettuihin erehdyttäviin tietoihin tai toimeentulotuen hakijalle, hänen perheenjäsenelleen ja elatusvelvolliselleen sekä tarvittaessa heidän huoltajalleen ja edunvalvojalleen toimeentulotukilain 17 §:ssä säädetyn ilmoitusvelvollisuuden tahalliseen laiminlyöntiin, kunta voi periä tuen takaisin näiden tietojen antajalta tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöneeltä siltä osin kuin tuen myöntäminen on perustunut tästä syystä virheellisiin

tietoihin (toimeentulotukilain 20 §:n 2 momentti).

Toimeentulotuen takaisinperinnän edellytyksenä on toimeentulotukilain 21 §:n 1 momentin mukaan, että korvausvelvollisella asiasta päätettäessä tai myöhemmin on oikeus saada sellaisia tuloja tai varoja, joista korvaus voidaan periä vaarantamatta korvausvelvollisen tai sellaisen henkilön toimeentuloa, josta hän pitää huolta tai on velvollinen pitämään huolta.

Pykälän 2 momentin mukaan korvausvelvollisen vakinaista asuntoa, tarpeellista asuinirtaimistoa ja tarpeellisia työvälineitä ei voida hänen elinaikanaan pakkotoimin myydä tai muutoin käyttää toimeentulotuen takaisinperintään. Toimeentulotukea ei voida pykälän 3 momentin mukaan periä takaisin näistä varoista korvausvelvollisen kuoltuaan, jos periminen vaarantaisi sellaisen henkilön toimeentuloa, josta hän on pitänyt huolta tai olisi ollut velvollinen pitämään huolta.

Muissa tilanteissa kuin toimeentulotukilain 23 §:ssä tarkoitetussa takaisinperinnässä odotettavissa olevasta etuudesta, hakemus toimeentulotuen takaisinperinnästä on tehtävä hallinto-oikeudelle 20 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa kolmen vuoden ja 20 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa viiden vuoden kuluessa siitä, kun tuki on maksettu. Pykälän 2 momentin mukaan hakemukseen on liitettävä tarpeellinen selvitys toimeentulotuen myöntämisen syistä sekä korvausvelvollisesta ja tämän edellytyksistä korvauksen suorittamiseen. Pykälän 3 momentin mukaan jos tukea myönnettäessä on päätetty, että tuki peritään korvausvelvollisen varoista vasta hänen kuoltuaan, hakemus tuen perimisestä on pantava vireille vuoden kuluessa korvausvelvollisen kuolemasta. (Toimeentulotukilaki 22 §.)

Toimeentulotuen kustannukset ja rahoitus

Vuonna 2013 toimeentulotukea myönnettiin noin 245 800 kotitaloudelle, joissa asui noin 381 900 ihmistä. Perustoimeentulotukea sai noin 228 300, täydentävää toimeentulotukea noin 98 700 kotitaloutta ja ehkäisevää toimeentulotukea noin 24 400 kotitaloutta vuoden aikana.

Toimeentulotuen kokonaismenot vuonna 2013 olivat koko maassa 736,3 miljoonaa euroa. Vuoteen 2005 verrattuna toimeentulotuen kokonaismenot ovat kasvaneet reaalisesti 41 prosenttia, vaikka toimeentulotuen asiakasmäärät ovat pienentyneet 1,2 prosenttia vuodesta 2005. Toimeentulotukimenojen kasvu on alueellisesti hyvin erilaista. Menot ovat kasvaneet vuodesta 2005 eniten Uudellamaalla (72 %), Pohjois-Karjalassa (52 %), Kymenlaaksossa (51 %) ja Pirkanmaalla (50 %). Sen sijaan toimeentulotukimenot ovat kasvaneet vähiten Ahvenanmaalla (2 %), Pohjois-Pohjanmaalla (10 %) sekä Etelä-Karjalassa (9 %) ja Etelä-Savossa (9 %) vuodesta 2005.

Toimeentulotuen menoista perustoimeentulotuen osuus oli vuonna 2013 yhteensä 89,5 prosenttia ja täydentävän toimeentulotuen osuus noin 7,7 prosenttia. Ehkäisevän toimeentulotuen menojen osuus oli noin 2,1 prosenttia (Toimeentulotuki 2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tilastoraportti 34/2014. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2014).

Toimeentulotukea saavien kotitalouksien määrä lisääntyi vuonna 2013 yhteensä 2,9 prosenttia vuoteen 2012 verrattuna.

Toimeentulotuen menot vuonna 2013 olivat tilaston mukaan 736,3 miljoonaa euroa, joista 654,3 miljoonaa euroa on perustoimeentulotuen menoja. Toimeentulotuen menojen nousu edellisestä vuodesta oli 5,7 prosenttia. Toimeentulotuen menot lisääntyivät eniten Ahvenanmaalla (12 %) ja Uudellamaalla (7 %). Menot vähenivät reaalisesti Pohjois-Savossa (-8 %) ja Kainuussa (-6 %). Toimeentulotukea maksettiin kotitaloudelle eniten Uudellamaalla (3 797 €/kotitalous). Vähiten toimeentulotukea maksettiin kotitaloutta kohden Keski-Pohjanmaalla (1 918 €), Satakunnassa (2 212 €) ja Kainuussa (2 197 €) (Toimeentulotuki 2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tilastoraportti 34/2014. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2014).

Toimeentulotukilain 5 §:n mukaan kunnan järjestämään toimintaan sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annettua lakia (733/1992) sekä kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettua lakia (1704/2009), jollei lailla toisin

säädetä. Perustoimeentulotuen erityisvaltionosuutta koskevat säännökset sisältyvät toimeentulotukilain 5 a—5 d §:iin.

Lain 5 a §:n mukaan kunnalle suoritetaan erityisvaltionosuutta perustoimeentulotuen rahoittamiseen. Valtionosuuden määrä on 50 prosenttia kunnan perustoimeentulotuen kustannuksista. Perustoimeentulotukeen kohdistuvaa valtionosuutta koskevissa asioissa valtionapuviranomaisena toimii aluehallintovirasto. Toimeentulotukilain 5 b §:n mukaan aluehallintoviraston on vahvistettava kunnille kunakin varainhoitovuotena suoritettavien ennakkojen määrä hakemuksetta viimeistään tammikuun 10 päivänä. Ennakon suuruus määräytyy kaksi vuotta ennen varainhoitovuotta alkaneena vuonna toteutuneiden perustoimeentulotuen kustannusten perusteella. Kuukausittainen ennako on 50 prosenttia mainittujen kustannusten kahdestoistaosasta. Ennakot maksetaan kunnalle kuukausittain yhtä suurina erinä viimeistään kunkin kuukauden 11 päivänä. Ennakot maksetaan täysin euroina. Ennakkojen tarkistamista varten kunnan on vuosittain viimeistään elokuun 31 päivänä annettava aluehallintovirastolle tiedot kuluvan varainhoitovuoden kesäkuun loppuun mennessä aiheutuneista perustoimeentulotuen kustannuksista sekä arvio heinä-joulukuussa aiheutuvista perustoimeentulotuen kustannuksista. Aluehallintovirasto tarkistaa kunnan antaman selvityksen perusteella loppuvuoden ennakoja, jos arvio varainhoitovuoden perustoimeentulotuen kustannuksista poikkeaa vähintään 5 prosenttia ennakkojen laskennassa käytetyistä kustannuksista. Ennakkoja tarkistetaan lokakuun alusta lukien siten, että ennakkoiden vuotuinen yhteismäärä vastaa 50 prosenttia varainhoitovuoden arvioiduista perustoimeentulotuen kustannuksista.

Kunnan on toimeentulotukilain 5 c §:n mukaan toimitettava aluehallintovirastolle lopullisen perustoimeentulotuen valtionosuuden määrittämiseksi selvitys perustoimeentulotuen kustannuksista viimeistään varainhoitovuotta seuraavan vuoden huhtikuun 30 päivänä (valtionosuusselvitys). Kustannukset ilmoitetaan siten, että niistä vähennetään varainhoitovuotena perustoimeentulotuen takaisinperinnästä kertyneet erät. Aluehallintovirasto tekee kunnan antaman valtionosuus-

selvityksen perusteella päätöksen perustoimeentulotuen kustannuksiin suoritettavasta lopullisesta valtionosuudesta viimeistään kolmen kuukauden kuluttua selvityksen saapumisesta. Valtionosuus selvitystä annettaessa perustoimeentulotuen kustannuksiin ei sisällytetä kotoutumisen edistämisestä annetun lain nojalla valtion kokonaan korvattavaa toimeentulotukea.

Kunnalle suoritettava valtionosuuden loppuerä maksetaan toimeentulotukilain 5 d §:n mukaan viimeistään kuukauden kuluttua lopullisen valtionosuuden vahvistamisesta. Loppuerän maksun viivästyessä sille on maksettava vuotuista viivästyskorkoa korkolain (633/1982) 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua korkokannan mukaan. Kunnan liikaa saama valtionosuus peritään takaisin valtiolle vähentämällä se kunnalle myöhemmin maksettavasta ennakosta. Aluehallintovirasto voi velvoittaa kunnan palauttamaan liikaa saamaa valtionosuuden määrän, jos se on huomattava. Jos palautettavaa määrää ei makseta viimeistään aluehallintoviraston asettamana eräpäivänä, sille on maksettava vuotuista viivästyskorkoa korkolain (633/1982) 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua korkokannan mukaan. Jos lopullinen perustoimeentulotuen valtionosuus poikkeaa vähemmän kuin 10 euroa ennakkoina maksetun valtionosuuden määrästä, erotusta ei makseta eikä peritä takaisin.

Euroopan unionin lainsäädäntö

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 883/2004 (EU:n sosiaaliturvan yhteensovittamisasetus) tavoitteena on sovittaa yhteen jäsenvaltioiden välillä liikkuvien henkilöiden sosiaaliturva-oikeudet. Koordinaation tavoitteena on, että henkilö ei menettäisi sosiaaliturva-oikeuksiaan siitä syystä, että on käyttänyt EU:n perussopimusten turvaamaa liikkumisvapauttaan. Koordinaatiota sovelletaan kaikkeen siihen lainsäädäntöön, joka koskee jotakin asetuksessa 883/2004 määriteltyä riskiä tai etuusryhmää. Asetuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan näitä ovat sairausetuudet, äitiysetuudet ja vastaavat isyys-etuudet, työkyvyttömyysetuudet, vanhuus-etuudet, perhe-eläke-etuudet, työtapaturma- ja ammattitautietuudet, kuolemantapauksen

johdosta myönnettävät avustukset, työttömyysetuudet, varhaiseläke-etuudet ja perhe-etuudet. Asetuksen 3 artiklan 5 kohdan mukaan asetusta ei sovelleta lääkinnälliseen huoltoon eikä sosiaalihuoltoon. Kukin jäsenvaltio tekee kirjallisen ilmoituksen EU:n komissiolle sen 3 artiklan mukaisista etuuksista, eli mikä sen kansallisesta sosiaaliturvasta kuuluu koordinaatioasetusten soveltamisalaan. Jäsenvaltion on ilmoitettava komissiolle myös tapahtuneista muutoksista.

Euroopan unionin tuomioistuimella on keskeinen asema unionin oikeuden tulkinnassa ja tuomioistuin on ratkaisuisissaan tulkinnut myös sosiaaliturvan ja sosiaalihuollon välistä rajanvetoa. EU-tuomioistuimen oikeuskäytännöstä voidaan johtaa edellytyksiä, joiden perusteella etuuden voidaan katsoa olevan sosiaaliturvan koordinaatioasetuksen soveltamisalaan kuuluvaa sosiaaliturvaa. Tällöin tarkastellaan erityisesti etuuden tarkoitusta ja myöntämisedellytyksiä. Ensinnäkin etuus tulee myöntää ilman yksilöllistä tarveharkintaa. Sosiaaliturvalainsäädännön, jonka mukaan etuutta haetaan, täytyy asettaa hakija lailla määriteltyyn asemaan, jonka seurauksena hakijalla on ehdoton oikeus etuuteen vastakohtana harkinnanvaraiselle oikeudelle. Toiseksi etuuden täytyy kattaa jokin koordinaatioasetuksessa mainituista sosiaaliturvan aloista. Kolmanneksi luonteeltaan yleinen etuus, jolla suodaan kaikille oikeus vähimmäistoimeentuloon, ei kuulu yhteensovittamisasetuksen soveltamisalaan. Lisäksi sosiaaliturvaetuuksille ominaista on, että ne myönnetään henkilön täyttämien työskentely- tai vakuutuskausien perusteella. Edellä olevan perusteella toimeentulotukilain mukaista toimeentulotukea ei pidetä EU:n sosiaaliturvan koordinaatioasetuksen tarkoitettamana sosiaaliturvana, vaan sen ulkopuolel-le rajattuna sosiaalihuoltona.

2.2 Nykytilan arviointi

Toimeentulotuen myöntämisen yhdenvertaisuus

Toimeentulotuen viimesijaisesta luonteesta johtuen sitä koskevaan sääntelyyn on pidetty tarpeellisena jättää huomattava määrä harkin-

taa sisältäviä säännöksiä. Tarveharkinnan kautta on mahdollista arvioida ihmisen yksilöllinen tilanne ja kohdistaa tuki ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän tason turvaamiseen.

Kunnat ovat laatineet toimeentulotukilain soveltamisesta omia ohjeitaan, joilla on pyritty saamaan kunnan sisällä tehtävät toimeentulotukipäätökset mahdollisimman paljon perusteiltaan yhdenmukaisiksi. Kuntien ohjeistukset voivat poiketa toisistaan. Lisäksi kuntien viranhaltijat voivat omaksua omassa ratkaisukäytännössään muutoinkin linjauksia, jotka poikkeavat toisten kuntien omaksumasta linjasta. Nämä epäkohdat ovat omiaan osaltaan heikentämään toimeentulotukiasiakkaiden yhdenmukaista kohtelua eri kunnissa.

Kuntien toimeentulotukiohjeet olivat eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen aloitteesta laajan selvittelyn kohteena vuonna 1994, jolloin lääninhallitukset arvioivat oikeusasiamiehen pyynnöstä alueensa kuntien toimeentulotukiohjeiden lainmukaisuutta. Selvityksessä ilmeni, että kuntien ohjeet erosivat suuresti toisistaan. Ohjeita myös noudatettiin liian kaavamaisesti yksilöllinen tarveharkinta unohtaen. Opiskelijoita, työttömiä, yrittäjiä tai muita nimettyjä tuensaajaryhmiä koskevilla erityisohjeilla suljettiin eräitä tuensaajaryhmiä kokonaan tuen ulkopuolelle tai rajoitettiin näiden ryhmien oikeutta toimeentulotukeen esimerkiksi ajallisesti. Ohjeisiin sisältyi myös monenlaisia lainvastaisia kattoja myönnettävän tuen määrälle, joilla toimeentulotuen tasoa alennettiin esimerkiksi asumis-, terveydenhuolto-, työmatka- ja päivähoidonmenojen sekä henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvien menojen osalta. Tämänkin jälkeen ohjeet ovat olleet eduskunnan oikeusasiamiehelle osoitettujen kantelujen aiheena lähes vuosittain. (Aila Linnakangas: Sosiaalisten oikeuksien valvonta — esimerkkinä toimeentulotuki. Teoksessa Eduskunnan oikeusasiamies 90 vuotta, 2010.)

Yhdenvertaisuutta on pyritty turvaamaan esimerkiksi aiemmin mainituilla erilaisilla sosiaali- ja terveysministeriön antamilla toimeentulotukilain tulkinnan ohjeistuksilla, kuten kuntainfoilla ja toimeentulotukilain kuntasoveltajille laaditulla oppaalla (Toimeentulotuki. Opas toimeentulotukilain soveltajille.

STM Julkaisuja 2013:4). Lisäksi aluehallintovirastojen, sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirasto Valviran, hallinto-oikeuksien, korkeimman hallinto-oikeuden, eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisut ovat ohjanneet kuntien käytäntöjä yhtenäisempään suuntaan.

Kuntien erilaiset käytännöt voivat kuitenkin johtaa nykyisellään edelleen toisinaan tilanteisiin, joissa tuen hakijat ovat joiltain osin tosiasiallisesti eriarvoisessa tilanteessa riippuen asuinpaikastaan.

Toimeentulotuen nykymuotoisen myöntämisen epäkohdat

Asumistuen, työttömyysturvan ja muiden toimeentulotukeen nähden ensisijaisten etuuskien tason nousu on jäänyt liian alhaiseksi suhteessa asumismenojen ja muiden elinkustannusten nousuun. Tämän seurauksena toimeentulotuki vastoin alkuperäistä tarkoitustaan ja lakiin perustuvaa tavoitettaan täydentää usein pysyväisluonteisesti toimeentulotukeen nähden ensisijaisten etuuskien varassa olevien kotitalouksien toimeentuloturva. Toimeentulotuen ja Kansaneläkelaitoksen maksamien etuuskien päällekkäisyyttä voidaan tarkastella muun muassa vuositasolla. Vuositasoinen tarkastelu osoittaa, että suurin osa (97 %) toimeentulotukea saaneista kotitalouksista sai saman vuoden aikana myös jotain Kansaneläkelaitoksen maksamaa etuutta. Suurinta päällekkäisyyttä oli asumisen tukien (83 %), työmarkkinatuen (46 %) sekä lapsiperhe-etuuksien (27 %) kanssa (Tilastokeskus, tulonjakotilaston palveluaineisto vuodelta 2011).

Tilanne synnyttää kaksinkertaista hallintotyötä, ja edellyttää myös, että asiakkaiden on asioitava eri viranomaisissa saadakseen heille kuuluvia toimeentuloa turvaavia etuuksia. Käytännössä tämä on johtanut valtion ja kuntien resurssienkäytön sekä asiakkaiden palvelujen käytön kannalta epätarkoituksenmukaiseen tilanteeseen.

Nykyinen toimeentuloturvajärjestelmä on sitä selkeyttämään ja parantamaan pyrkineistä lainsäädäntömuutoksista huolimatta hajainen ja tuen tarvitsijalle vaikeasti hahmotettava. Asiakkaiden täytyy esittää samoja

tietoja sekä Kansaneläkelaitoksessa että kunnan sosiaalitoimessa asioidessaan. Taloudellisessa ahdingossa olevat henkilöt saattavat olla sosiaalihuollon etuuksista ja palveluista tietämättömiä tai myös kokea vaikeaksi kääntymisen sosiaalitoimiston puoleen. Eriyisesti pienellä paikkakunnalla sosiaalisen leimautumisen pelko voi rajoittaa toimeentulouden hakemista tai muihin sosiaalihuollon palveluihin ja tukitoimiin hakeutumista. Sitä vaikeutuu myös mahdollisuus riittävän varhaisen ja oikeanlaisen monialaisen tuen ja avun antamiseen henkilölle ja hänen perheelleen.

Useissa selvityksissä on arvioitu, että osa toimeentulotukeen oikeutetuista ei eri syistä hae heille kuuluvaa tukea. Osa ei tiedä olevansa oikeutettu toimeentulotukeen ja osa ei tukea halua hakea, vaikka heillä laskennallisesti tämä oikeus olisikin. Laskelmat tästä niin sanotun alikäytön suuruudesta ovat vaihdelleet voimakkaasti. Alikäytön laajuusarvio on vaihdellut 25–60 prosentin välillä tukeen laskennallisesti oikeutetuista (esimerkiksi Kuivalainen 2007: Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 72; Bargain & al. 2012: No claim, no pain. Measuring the non-take-up of social assistance using register data. *Journal of Economic Inequality* 10; Aho-la 2014: Toimeentulotuen alikäytön arviointia SISU-mikrosimulaatiomallilla. Kansaneläkelaitoksen tutkimusosasto).

Kuntien aikuissosiaalityöhön, jossa pääosin on vastattu viimesijaisen toimeentulotuen myöntämisestä, on erityisesti tällä vuositu-
hannella kohdistunut suuria haasteita ja muutospaineita. Samalla kun toimeentulotuen asiakasmäärät ovat kasvaneet, myös tarve yksilöiden ja perheiden auttamiseen sosiaalityön keinoin on lisääntynyt. Toimeentulotukilakia on uudistettu useita kertoja ja samalla kuntien vastuu erityisesti pitkään työttömänä olleista henkilöistä sekä taloudellisesti että muutoin on merkittävästi kasvanut. Keskeisimpinä muina lainsäädännöllisinä muutoksina voidaan mainita vuonna 2001 voimaan astunut laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001), vuoden 2006 työmarkkinatuki-uudistus, siihen liittyneet toimeentulotuen rakenteen uudistaminen (1218/2005) ja valti-
onosuusuudistus (1219/2005), sekä vuonna

2008 voimaan astunut toimeentulotuen käsittelyaikatakuu (1202/2007).

Lailla kuntouttavasta työtoiminnasta kunnille asetettiin velvollisuus yhdessä työ- ja elinkeinoviranomaisten kanssa osallistua aktiivisesti toimenpiteisiin, joilla parannetaan pitkään työttömänä olleiden henkilöiden edellytyksiä työllistyä avoimilla työmarkkinoilla sekä edistää heidän mahdollisuuksiaan osallistua koulutukseen ja työ- ja elinkeinoviranomaisen tarjoamaan julkiseen työvoimapa-
lveluun. Vuonna 2006 toteutetussa työmarkkinatuki-uudistuksessa työmarkkinatuen rahoitusta muutettiin siten, että työmarkkinatukea yli 500 päivää passiivisesti saaneiden henkilöiden työmarkkinatukikustannukset jaettiin tasan kuntien ja valtion kesken. Toimeentulotuki jaettiin samalla perustoimeentulotukeen ja täydentävään toimeentulotukeen. Perustoimeentulotuki irrotettiin laskennallisesta valtionosuusjärjestelmästä ja kunnille alettiin maksaa kustannusperusteista valtionosuutta, joka on 50 prosenttia kunnan perustoimeentulotuen kustannuksista. Vuoden 2008 alusta voimaan tulleella lain muutoksella toimeentulotukilakiin lisättiin uusi 14 a §, jolla lakiin kirjattiin kuntia velvoittavat määräajat toimeentulotukiasioiden käsittelylle ja asiakkaan oikeudelle pyynnöstään keskustella henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa.

Kunnissa otettiin käyttöön yleisemmin toimeentulotuen kirjallinen hakumenettely ja hakemusten käsittely niin kutsuttujen etuuskäsittelijöiden toimesta asiakasmäärien kääntyessä kasvuun 1990-luvun taloudellisen laskusuhdanteen ja siitä johtuneen kasvavan työttömyyden johdosta. Vuonna 2008 voimaan tullut lainsäädännön muutos toimeentulotuen käsittelyaikoja koskien sekä käsittelyaikoihin kohdistunut valvonta ohjasi kuntia entistä tehokkaampaan ja nopeampaan hakemusten käsittelytapaan. Toimeentulotuen etuuskäsittelyn yleistymisen myötä toimeentulotuen tapauskohtainen harkinta on vähentynyt ja sen viimesijainen luonne hämärtynyt. Osassa kuntia etuuskäsittelijöille on annettu myönnettäväksi myös melko paljon harkintaa edellyttäviä toimeentulotuen osia. Ratkaisuilla on pyritty turvaamaan tuen myöntäminen lain asettamissa määräajoissa ja kohdistamaan sosiaalityön rajalliset resurssit tehok-

kaammin varsinaiseen asiakastyöhön. Määräaikojen velvoittavuudesta johtuen kuntien sosiaalityön ammattihenkilöstöä on kuitenkin jouduttu irrottamaan myös varsinaisesta sosiaalityön tekemisestä toimeentulotukiasioiden käsittelyyn.

Viimesijainen taloudellinen tuki ja sosiaalityö ovat kytkettyneet Suomessa tiiviisti yhteen. Toimeentulotuki on aikuissosiaalityön keskeinen työtehtävä ja -väline pienissä kunnissa, joissa se on useimmiten yksin sosiaalityöntekijöiden vastuulla. Toimeentulotukeen liittyvät tehtävät ovat suuri osa sosiaalityötä niissäkin kunnissa, joissa on toteutettu etuus-käsittelyä.

Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kokevat kuormittavana sen, että työaika kuluu suhteettoman paljon rutiininomaisten toimeentulotukiasioiden hoitamiseen. Työn muut ulottuvuudet uhkaavat jäädä ohuiksi. Sosiaalityö jää liian vähälle. Taloudellisen avun rooli sosiaalityössä on jakanut ammattikuntaa osan katsoessa, ettei materiaalisen avun jakaminen kuulu sosiaalityöhön ja osan puolestaan nähdessä taloudellisen tuen sosiaalityön oleellisena työvälineenä (näin esimerkiksi Kuivalainen: Toimeentulotuen muuttunut asema sekä Saikku & Kuivalainen: Mihin toimeentulotukea myönnetään ja miksi? Teoksessa: Susan Kuivalainen (toim.): Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 9/2013). Sosiaalityö on akuutin työn paineissa voinut kaventua viimesijaisen toimeentuloturvan tuottajaksi, ja samalla on unohdettu esimerkiksi sosiaalihuoltolain 13 §:n 2 momentin velvoite elinolojen kehittämiseksi tehtävästä työstä. Laajempi aikuissosiaalityö erilaisten elämängelmien ratkomiseksi on jäänyt vaille huomiota ja kehittämistä. (Anneli Pohjola: Sosiaalityön kehittämisen myyttejä ja mahdollisuuksia, julkaisussa Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä, STM:n monisteita 2004:15.). Mikko Mäntysaari totesi väitöskirjassaan (Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa, 1991), että sosiaalityöntekijät eivät pidä toimeentulotuen myöntämistä sosiaalityönä,

vaan puhutaan oikeasta sosiaalityöstä, jota ei päästä toteuttamaan.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksen tavoite on hallituksen vuoden 2014 maaliskuun kehysriihessä päätetyn mukaisesti siirtää perustoimeentulotuen laskenta ja maksatus Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi. Esityksen valmistelussa on johdannossa tarkemmin kerrottu perustein lähdetty siitä, että myös perustoimeentulotuen myöntämiseen liittyvä päätöksenteko siirtyy Kansaneläkelaitokselle. Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki on tarkoitus pysyttää edelleen kuntien vastuulla. Toimeentulotukeen esitetty työnjako Kansaneläkelaitoksen ja kuntien välille ei ole tarkoitettu muuttamaan toimeentulotuen luonnetta erityisenä tarveharkintaisena, viimesijaisena tukena eikä sen lainsäädännöllistä asemaa perustuslain tarkoittaman ihmisarvoisen elämän edellyttämisen turvan ja välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon takaamisessa. Tukeen liittyy kiinteästi yksilöllisiä ja perhekohtaisia palveluja, etenkin sosiaalityö.

Sääntelyllä on tarkoitus siirtää perustoimeentulotuen myöntäminen Kansaneläkelaitokselle, jolloin päästäisiin valtakunnalliseen, yhtenäiseen ratkaisukäytäntöön. Hallituksen rakennepoliittiseen ohjelmaan liittyvään kirjaukseen sisältyvät vain sanat perustoimeentulotuen laskenta ja maksatus. Hallituksen esityksen valmistelussa on linjattu, että laskennan ja maksatuksen ohella myös Kansaneläkelaitos vastaisi myös perustoimeentulotuen myöntämisestä ja siihen liittyvästä päätöksenteosta. Tarkoituksena on ollut, että kunta ei enää osallistuisi perustoimeentulotuesta tehtävään päätöksentekoon, vaan järjestämisvastuu siirtyisi tältä osin kokonaan Kansaneläkelaitokselle.

Uudistuksen taustalla vaikuttaa vahvasti perustuslain ilmaisema yhdenvertaisuusperiaate, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa säännöksessä tarkemmin yksilöidyn tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan. Nyt valmisteltavana oleva hallituksen esitys konkre-

tisoi ja täydentää osaltaan mainittua perustuslain sääntelyä. Ehdotetulla sääntelyllä pyritään turvaamaan se, että perustoimeentulotukea hakevat asiakkaat olisivat keskenään mahdollisimman yhdenvertaisessa asemassa riippumatta asuin- tai oleskelupaikastaan Suomessa. Tämä mahdollistuisi sillä, että Kansaneläkelaitos vastaisi perustoimeentulotuen myöntämisestä ja maksatuksesta yhteinäisin perustein ja käytännöin koko maassa. Esityksellä turvataan myös aikaisempaa paremmin viimesijaisen etuuden saaminen tilanteissa, joissa henkilö on siihen oikeutettu.

Esitys kytkeytyy myös hallituksen rakennepoliittisessa uudistusohjelmassa kestävyysvajeen umpeen kuromiseksi hyväksytyyn tavoitteeseen vähentää kuntien tehtäviä ja velvoitteita julkisen talouden velkaantumisen hillitsemiseksi. Tähän liittyen esityksen tavoitteena on myös tehostaa julkisen talouden toimintaa hyödyntämällä Kansaneläkelaitoksen asemaa ja järjestelmiä valtakunnallisena toimijana sosiaaliturvaetuuksien myöntämisessä.

Esityksen tavoitteena on kuntien ja Kansaneläkelaitoksen yhteistyön tehostamisen ja kansalaisten yhdenvertaisuuden parantamisen ohella myös asiakkaiden asiointin helpottaminen siten, että yleisimmät toimeentulotuksessa huomioitavat elämisen peruskulut voitaisiin tarvittaessa mahdollisimman pitkälti ottaa huomioon yhdessä viranomaisessa asioimalla. Asumiseen liittyvien toimeentulotuksessa huomioitavien menojen osalta tavoitteena on ollut keskittää harkinta mahdollisimmat laajalti perustoimeentulotuen myöntämisharkinnan yhteyteen. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi esityksessä on päädytty ehdottamaan, että joitakin nykyisellään toimeentulotukilain 7 c §:n mukaiseen täydentävään toimeentulotukeen kuuluvia menoeriä siirrettäisiin osaksi lain 7 b §:n mukaisia muita perusmenoja, jotka otettaisiin huomioon jatkossa osana Kansaneläkelaitoksen myöntämää perustoimeentulotukea.

Nykyisestä täydentävästä toimeentulotuesta siirtyvät menoerät olisivat asuntoon muuttoon liittyvät menot, kuten muuttokulut ja takuuvuokra sekä lasten päivähoitomenot. Lisäksi perusmenoina ehdotetaan laissa mainittavaksi koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan menot, lapsen tapaamisesta lapsen

kanssa eri taloudessa asuvalle vanhemmalle aiheutuvat menot, sekä välttämättömän henkilötodistuksen, oleskeluasiakirjan tai matkustusasiakirjan hankintamenot. Edellä todetut menot ovat määrältään pääosin selkeitä ja osin melko usein toimeentulotuen myöntämisessä esiin tulevia menoeriä. Niiden ei ole laikehdotusta valmisteltaessa katsottu sisältävän sellaista erityistä henkilön tai perheen tarpeen arviointia, joka olisi jätettävä kunnan sosiaalitoimen tehtäväksi.

Ehdotuksen mukaan toimeentulotuki haettaisiin Kansaneläkelaitokselta. Tämä on katsottu tarkoituksenmukaiseksi sen vuoksi, että suurin osa toimeentulotuen asiakkaista saa perustoimeentulotukea ja lain 6 §:n mukaan hakijan tulot ja varat otetaan huomioon ensin perustoimeentulotukea myönnettäessä. Ehdotetun 14 §:n 2 momentin mukaan hakemus täydentävästä tai ehkäisevästä toimeentulotuesta tulisi kuitenkin tehdä suoraan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos hakija on saanut tätä hakemusta koskevalle ajalle tehdyn päätöksen perustoimeentulotuesta. Tältä osin valittu menettelymalli nopeuttaisi hakemuksen käsittelyä ja ohjaisi asiakkaan suoraan asiassa toimivaltaiseen viranomaiseen.

Esityksessä ehdotetaan asiakkaalle oikeutta keskustella henkilökohtaisesti perustoimeentulotuen myöntämiseen liittyen myös Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen kun hän on tätä pyytänyt Kansaneläkelaitokselle osoitetulla pyynnöllä. Ehdotetun täydennyksen tavoitteena on turvata, sen lisäksi, mitä esitetyssä 14 e §:ssä on nykyistä vastaavasti oikeudesta keskustella henkilökohtaisesti kunnan sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa säädetty, asiakkaan oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun perustoimeentulotukeen liittyvissä asioissa.

Sekä Kansaneläkelaitoksen että kunnan tekemiin toimeentulotukipäätöksiin haettaisiin muutosta hallintolaissa (434/2003) tarkoitettulla niin sanotulla normaalilla oikaisuvaatimuksella, joka osoitettaisiin perustoimeentulotuen osalta Kansaneläkelaitokselle ja täydentävän sekä ehkäisevän toimeentulotuen osalta päätöksen tehneeseen kuntaan. Oikaisuvaatimuksen johdosta annettuun päätökseen olisi sekä Kansaneläkelaitoksen että

kunnan tekemän päätöksen osalta oikeus haakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen ja muutoksenhakuluvalla edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen niin kutsutulla prejuddikaattiperusteella.

Lakiin ehdotetaan otettavaksi tietojen saamista ja luovuttamista koskevia säännöksiä, joiden tavoitteena on turvata toimeentulotukitehtävien hoitamiseksi välttämättömän tiedon saaminen ja samalla vähentää hallinnollista työtä ja mahdollistaa sekä osaltaan myös nopeuttaa asioiden käsittelyä niin kunnassa kuin Kansaneläkelaitoksessakin. Lisäksi ehdotetulla sääntelyllä varmistetaan koko toimeentulotukea koskevan valtakunnallisen tilastoinnin jatkuminen.

Voimassa olevan toimeentulotukilain 5 a—5 d pykälissä on säädetty valtionosuuden suorittamisesta kunnille perustoimeentulotuen kustannuksiin. Valtionosuuden määrä on 50 prosenttia kunnan perustoimeentulotuen kustannuksista. Jatkossakin kunnat osallistuisivat perustoimeentulotuen rahoittamiseen 50 prosentin osuudella. Kuntien osuus otettaisiin jatkossa huomioon vähentämällä se kunnalle maksettavasta peruspalvelujen valtionosuudesta. Näin välttyttäisiin edestakaiselta maksuliikenteeltä kuntien ja valtion välillä.

Esityksen mukaan Kansaneläkelaitos maksaisi perustoimeentulotuen kokonaisuudessaan valtion Kansaneläkelaitoksen sosiaaliturvan yleisrahastoon suorittamista varoista. Kansaneläkelaitokselle maksetaan maksuennakkoa siten, että Kansaneläkelaitoksella on riittävät varat toimeentulotukien maksamiseksi. Maksuennakoista säädetään tämän lain 5 §:ssä.

Kansaneläkelaitos ilmoittaisi vuosittain huhtikuun loppuun mennessä valtiovarainministeriölle tiedon edellisenä vuonna kuntaan maksetun perustoimeentulotuen määrästä. Tästä summasta vähennettäisiin kuntaan kotoutumisen edistämisestä annetun lain perusteella Kansaneläkelaitoksen maksama perustoimeentulotuen määrä, joka rahoitetaan kokonaisuudessaan valtion varoista.

Kuntien osallistuminen perustoimeentulotuen rahoittamiseen tapahtuisi kokonaisuudessaan kunnan peruspalvelujen valtionosuutta koskevan lain ja siinä säädettäväksi esitetävän vähentämismenettelyn mukaisesti. Erilistä maksuliikennettä kuntien ja valtion vä-

lillä ei tarvittaisi. Siirtymäkaudella valtionosuuden vähennyksen perusteena käytettäisiin vuonna 2017 kuntien nykyisen menettelyn mukaisesti kuntien aluehallintovirastolle ilmoittamaa tietoa vuoden 2016 kesäkuun loppuun mennessä aiheutuneista perustoimeentulotuen kustannuksista sekä arviota kyseisen vuoden heinä- joulukuun kustannuksista. Samaa arviota käytettäisiin perusteena myös vahvistettaessa vuoden 2018 peruspalvelujen valtionosuudesta tehtävää vähennystä. Siirtymäkaudella vuosilta 2018 ja 2019 tehtyä valtionosuuden vähennystä kuitenkin tarkistettaisiin toteutuneen, Kansaneläkelaitoksen ilmoittaman, todellisen maksatuksen mukaisesti. Kansaneläkelaitos ilmoittaisi todellista maksatusta koskevat tiedot valtiovarainministeriölle maksatusta varten seuraavan vuoden huhtikuun loppuun mennessä. Tarkistuserät otetaan huomioon vastaavasti vuosien 2019 ja 2020 valtionosuuspäätöksissä. Muutoin valtionosuuksista tehtävä vähennykset olisivat lopullisia, ellei valtionosuuspäätökseen kokonaisuudessaan haettaisi muutosta.

Lain voimaan tullessa kunnissa olisi makssuissa nykyisen lain perusteella tehtyjä vuodelle 2017 ulottuvia toimeentulotukipäätöksiä. Lain siirtymäsäännöksen perusteella näin myönnettyjä tukia voitaisiin maksaa enintään maaliskuun 2017 loppuun saakka. Tarve siirtymäajanjaksolle on ilmeinen, koska jos kaikki tuensaajat siirtyisivät samana ajankohdantana 1 päivänä tammikuuta 2017 lukien Kansaneläkelaitoksen asiakkaiksi, tukien myöntäminen lain edellyttämällä tavalla olisi asiakkaiden suuren määrän vuoksi mahdotonta toteuttaa ja kunnissa jo myönnettyjen tukien maksamisen jatkuminen vaarantuisi. Kunnat tarvitsevat siten edellä todetulla siirtymäajalla maksettavaksi tuleviin tukiiin nykyjärjestelmän mukaista valtionosuutta vielä vuoden 2017 puolella. Näiden maksujen rahoittamista varten kunnat hakisivat valtionosuuden vielä aluehallintovirastolta aikaisemmin voimassa olevien säännösten mukaisesti. Tätä varten tarvittava määräraha todettaisiin vielä erikseen vuoden 2017 valtion talousarvion perustoimeentulotuen kustannuksiin liittyvän menomomentin perusteluissa.

4 Aiempi valmistelu ja siirron toteuttamisvaihtoehdot

4.1 Toimeentulotuen siirtoa Kansaneläkelaitokselle koskeneita kokeiluja ja asiaa pohtineita työryhmiä

Toimeentulotuki otettiin käyttöön vuoden 1984 alusta voimaan tulleen sosiaalihuoltolain yhteydessä ja se korvasi vuodesta 1956 käytössä olleen kuntien jakaman huoltoavun. Keskustelu kuntien ja valtion välisistä vastuukysymyksistä alkoi 1980-luvun loppupuolella, ja jo tuolloin esille nostettiin mahdollisuus toimeentulotuen myöntämisen siirtämisestä kuntien sosiaalitoimelta Kansaneläkelaitokselle. Sittemmin toteutettujen toimeentulotuen siirtokokeilujen sekä siirtoa pohtineiden työryhmien yhteydessä on pohdittu keinoja ja organisointimalleja, joilla kansalaisten vähimmäisturva voitaisiin turvata tavalla, joka mahdollistaisi mahdollisimman hyvin ihmisten yhdenvertaisen kohtelun ja hallinnon tehokkaan toiminnan.

Valtioneuvosto teki vuonna 1989 päätöksen (J 144/01/89) toimenpiteistä hallinnon palvelukyvyyn parantamiseksi ja ohjauksen uudistamiseksi. Päätöksen mukaisesti valtiovarainministeriö asetti elokuussa 1989 työryhmän, joka otti nimekseen Palvelujen joustavuustyöryhmä. Työryhmä järjesti vuonna 1990 Lappeenrannassa niin kutsutun Lappeenrannan kokeilun, jossa Kansaneläkelaitoksella ja sosiaalitoimella oli yhteinen palvelupiste.

Sittemmin sosiaali- ja terveysministeriö asetti tehtäviensiirtotoimikunnan (toimikunnan loppumietintö KM 1993:39), jonka toimeksiantona toimeentulotuen osalta oli järjestää tarpeelliseksi katsottuja toimeentulotukikokeiluja. Toimikunnan työn kuluessa toimeentulotuen siirtoa Kansaneläkelaitokseen kokeiltiin 12 kunnassa tai kunnan osaluueella pääosin vuoden 1993 aikana. Kokeilu toteutettiin 30. joulukuuta 1992 annetulla lailla sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta (1657/1992). Sosiaalihuoltolakiin lisättiin kokeilua koskeva 3 a luku, joka sisälsi väliaikaiset säännökset toimeentulotuki-tehtävien siirtoa koskevasta kokeilusta.

Tehtäviensiirtotoimikunnan loppumietinnössä toimeentulotuen Kansaneläkelaitokselle

siirtämistä puoltavina seikkoina mainittiin muun muassa asiakkaiden yhdenvertaisuuden parantuminen, mahdollisuus sosiaalitoimen rationalisointiin etuuskäsittelyn siirtyessä Kansaneläkelaitokselle ja asiakkaiden mahdollisuus hakea sekä ensisijaiset etuudet että niitä usein täydentävä toimeentulotuki samassa viranomaisessa asioimalla. Toisaalta siirtoa koskevana vasta-argumentteina esitettiin muun muassa huoli toimeentulotuen asiakasmäärien ja kustannusten noususta, koska kynnystä Kansaneläkelaitoksessa asioimiseen pidettiin sosiaalitoimistoa matalampana. Tuotiin esiin myös huoli siitä, että sosiaalitoimistoon jäisi vain ongelmallisin ja haasteellisin asiakasryhmä, minkä katsottiin lisäävän tämän ryhmän leimautumista. Lisäksi epäiltiin, ettei Kansaneläkelaitoksen henkilöstö välttämättä kykene tunnistamaan esimerkiksi päihdeongelmaisten asiakkaiden tai lapsiperheiden sosiaalitoimen tarvetta. Huolta kannettiin myös käytännön sosiaalitoimen heikkenevistä resursseista, mikäli kunnat karsisivat siirron seurauksena sosiaalipuolen henkilöstömenoja. Lisäksi ongelmana pidettiin Kansaneläkelaitoksen palveluverkoston suppeampaa kattavuutta, minkä arvioitiin heikentävän asiakkaiden viimesijaisten palveluiden saavutettavuutta.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuoden 1994 lokakuussa johtoryhmän työttömien vähimmäistoimeentuloturva kokeilua varten. Niin kutsuttu toimeentulotukikokeilu aloitettiin vuonna 1995 ja mukana kokeilussa oli enimmillään yhteensä 34 kuntaa ja 32 Kansaneläkelaitoksen toimistoa. Kokeilu perustui sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muutoksiin (1333/1994 ja 1230/1996). Toimeentulotukikokeilun 1995—1996 loppuraportissa (sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1997:5) johtoryhmän enemmistö katsoi, että kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun ja yhdenmukaisen ratkaisukäytännön kannalta toimeentulotuen normitettavissa olevan osan eli perusosan sekä asumismenojen korvauksen ja tavanomaista suuremmista terveydenhuollon menoista maksettavan korvauksen hoitaminen sopi Kansaneläkelaitoksen tehtäväksi. Toimeentulotuen rahoitusta katsottiin tarpeelliseksi muuttaa siten, että menoista vastaisi

jatkossa valtio. Muutos ehdotettiin huomioitavaksi pienentämällä kuntien valtionosuuksia. Siirtoa perusteltiin hallinnon järkipäisyyksellä ja toimeentuloturvan kokonaisuuden sujuvalla hoidolla. Sitten marraskuussa 1996 hallitus esitti (HE 220/1996) kokeilua jatkettavaksi vuoden 1997 loppuun saakka. Kokeilusta ei kuitenkaan saatu edellisen loppuraportin laatimisen jälkeen aikaisemmasta oleellisesti poikkeavia tietoja tai kokemuksia (Toimeentulotukikokeilujen 1995—1997 johtoryhmän loppuraportti, sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistio 1998:10).

Koska kokeiluihin on osallistunut vain muutamia kuntia eikä tehtävien siirto Kansaneläkelaitokselle ole ollut kokonaisvaltaista, erityisen luotettavia arvioita kokeilujen vaikutuksista ei katsottu voitavan tehdä. Missään edellä mainitussa kokeilussa toimeentulotukea ei myönnetty samalla tavoin kuin nyt ehdotettavan lakimuutoksen mukaan tulitisiin tekemään. Lähimpänä on ollut vuonna 1993 toteutettu niin kutsuttu tehtävien siirtomalli, jossa Kansaneläkelaitoksen työntekijät myönsivät Kansaneläkelaitoksen etuuksia hakeville asiakkaille toimeentulotuen perusosan sekä asumis- ja terveydenhuoltomenot kuntien antamien perusteiden mukaisesti. Tässäkin mallissa Kansaneläkelaitos siis kuitenkin noudatti kuntakohtaisia ohjeita eikä käytäntöjä yhtenäistetty.

Toimeentulotuen siirtämisestä kunnilta Kansaneläkelaitokselle on keskusteltu myös 2000-luvulla. Viimeisimpänä asiasta keskusteltiin valtioneuvoston kesäkuussa 2007 asettamassa sosiaaliturvan uudistuskomiteassa (Sata-komitea, sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:62). Komitean enemmistö kannatti toimeentulotuen siirtoa Kansaneläkelaitokselle mutta jäsenten näkemykset poikkesivat kuitenkin niin paljon toisistaan, ettei komitea lopulta tehnyt asiasta esitystä.

Vantaan kaupunki ja Kansaneläkelaitos aloittivat kesäkuussa 2013 kokeilun, jossa on kokeiltu palveluyhteistyömuotoja toimeentulotuen maksatuksen osalta. Kokeilua on toteutettu siten, että kaupungin etuuskäsittelijöitä nimettiin yhdyshenkilöiksi työskentelemään Kansaneläkelaitoksen toimistossa. Tavoitteena on laajentaa kokeilua vuoden 2015 alusta siten, että asiakkaan toimittaessa

hakemuksensa Kansaneläkelaitokselle, Kansaneläkelaitoksen työntekijä voisi syöttää vastaanottamansa hakemuksen tiedot kaupungin asiakastietojärjestelmään, jossa hakemus siirtyisi kaupungin työntekijän päätettäväksi. Menossa oleva kokeilu sisältyy yhtenä pilottina hallituksen esitykseen laiksi kuntien velvoitteiden ja ohjauksen vähentämisestä ja monialaisten toimintamallien tukemisesta koskevista kokeiluista (HE 117/2014). Laki on tullut voimaan vuoden 2015 alusta (1350/2014). Kokeilu jatkuu vuoden 2016 loppuun saakka. Tässäkään kokeilussa Kansaneläkelaitokselle ei ole kuitenkaan siirretty kunnan harkinta- tai päätösvaltaa toimeentulotukiasioissa, eikä kokeilu siis sisällöllisesti vastaa nyt ehdotettavaa lainsäädäntöä.

4.2 Hallituksen rakennepoliittisen ohjelman johdosta tehty arviointityö

Perustoimeentulotuen toimeenpanon siirto Kansaneläkelaitokselle nousi jälleen esille marraskuussa 2013, kun pääministeri Jyrki Kataisen hallitus esitteli rakennepoliittisen ohjelman. Ohjelmassa hallitus lupasi arvioida toimeentulotuen laskennan ja maksatuksen siirtoa Kansaneläkelaitokselle maaliskuun 2014 kehysriiheen mennessä ja sitoutua kuntien ja Kansaneläkelaitoksen toimeentulotukiyhteistyöhön vähintään kuntakokeilujen kautta.

Vaikka nyt ehdotettavaa tehtävien siirtoa kunnilta Kansaneläkelaitokselle ei ole aiemmin täysin identtisenä kokeiltu, on edellä selostettujen kokeilujen yhteydessä kuitenkin noussut esiin kysymyksiä ja pohdintoja, joita on voitu hyödyntää myös tämän lakiesityksen valmistelussa.

Hallituksen rakennepoliittisen ohjelman mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriössä työskenteli asiantuntijaryhmä, joka arvioi toimeentulotuen laskennan ja maksatuksen siirtämistä Kansaneläkelaitokselle. (Arvio toimeentulotuen laskennan ja maksatuksen siirrosta Kansaneläkelaitokselle, Arviomuistio STM 2014). Ryhmässä oli edustus sosiaali- ja terveysministeriöstä, valtiovarainministeriöstä, Kansaneläkelaitoksesta, Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta sekä Suomen Kuntaliitosta. Työnsä yhteydessä ryhmä hahmotteli neljää erilaista vaihtoehtoista toi-

mintamalla perustoimeentulotuen laskentaan, maksamiseen sekä päätöksentekoon liittyen.

Ensimmäisellä niin kutsutulla tietojärjestelmäyhteistyömallilla tarkoitetaan kunnan ja Kansaneläkelaitoksen välistä yhteistyötä, jossa Kansaneläkelaitoksen tietorekistereissä olevat tiedot olisivat nykyistä tehokkaammin kunnan toimeentulotuen myöntämisestä vastaavien viranomaisten käytössä. Yhteistyö toimisi siten, että teknisen käyttöyhteyden avulla Kansaneläkelaitoksen tietorekistereistä siirrettäisiin tietoja kunnan asiakastietojärjestelmään niiden henkilöiden osalta, jotka ovat Kansaneläkelaitoksen asiakkaita ja Kansaneläkelaitoksen arvion mukaan olisivat oikeutettuja toimeentulotukeen. Tässä mallissa Kansaneläkelaitos toimisi kuntaan nähden vain ulkoisena tietojen luovuttajana, eikä sillä olisi pääsyä suoraan kunnan sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmään. Yhteistyön kehittämisellä ei puututtaisi toimeentulotuen sisältöihin eikä toimeentulotuen järjestämisvastuulliseen tahoon tai rahoitusvastuusiin.

Niin kutsutussa palvelu- ja tietojärjestelmäyhteistyömallissa yhdistettäisiin palveluja tietojärjestelmäyhteistyö. Palveluyhteistyö toteutettaisiin siten, että kunnan toimeentulotukea myöntävä työntekijä toimisi Kansaneläkelaitoksen toimipisteessä. Asiakas ohjautuisi Kansaneläkelaitoksen asiakaspalvelun kautta tarvittaessa toimeentulotuen hakijaksi. Kunnan toimeentulotukea myöntävä työntekijä saisi tietojärjestelmäyhteistyön avulla tiedot asiakkaan Kansaneläkelaitokselta saamista etuuksista ja niiden pohjana olevista tiedoista. Mallissa asiakas voisi hakea Kansaneläkelaitoksessa työskentelevältä etuuskäsittelijältä vain perustoimeentulotukea. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea asiakkaan tulisi edelleen hakea kunnan sosiaalitoimistosta. Kansaneläkelaitoksessa työskentelevä etuuskäsittelijä voisi kuitenkin arvioida asiakkaan tarvetta muihin sosiaalipalveluihin, kuten aikuissosiaalityöhön, ja tarpeen vaatiessa ohjata asiakasta ottamaan yhteyttä kunnan sosiaalityöntekijään tai vastaavasti ilmoittaa sosiaalityöntekijälle tukea tarvitsevista henkilöistä. Mallissa ei muutettaisi toimeentulotuen sisältöjä, eikä toimeentulotuen järjestämisvastuullista tahoja ja rahoitusvastuuta.

Niin kutsutussa laskennan ja maksatuksen siirto -mallissa olisi kyse mallista, jossa perustoimeentulotukea haettaisiin Kansaneläkelaitokselta. Kansaneläkelaitos käsittelisi asiakkaan hakemuksen toimeentulotukilain mukaisesti kuten nykyjärjestelmässä kunnan sosiaalihuollon viranomaisen, eli ottaisi hakemuksen vastaan, tekisi päätöksen pohjana olevan laskelman ja itse päätöksen sekä maksaisi perustoimeentulotuen päätöksen mukaisesti. Mallissa Kansaneläkelaitos rakentaisi oman toimeentulotuen käsittelyjärjestelmänsä tuen myöntämistä varten. Kansaneläkelaitos myöntäisi perustoimeentulotuen kunnan ohjeistusten mukaan, eli tosiasiallinen toimivalta ja järjestämisvastuu koko toimeentulotuen osalta säilyisi mallissa edelleen kunnalla, ja myös rahoitusvastuu säilyisi nykyjärjestelmän mukaisena. Muutoksenhaku perustoimeentulotuen osalta menisi kuten Kansaneläkelaitoksen etuuksissa.

Neljäntenä vaihtoehtoisena toimintamallina asiantuntijaryhmä arvioi niin kutsuttua perustoimeentulotuen siirto-mallia. Kysymyksessä olisi malli, jossa toimeentulotuen myöntämiseen liittyvä tosiasiallinen toimivalta ja järjestämisvastuu jaettaisiin Kansaneläkelaitoksen ja kunnan kesken. Kansaneläkelaitos vastaisi perustoimeentulotuen myöntämisestä ja siihen kuuluvasta perustoimeentulotuen sisällöllisten ja menettelyllisten, harkintaa vaativien osien ohjeistamisesta. Kunnalla puolestaan olisi toimivalta ja järjestämisvastuu täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisestä. Asiakas asioisi siis aina ensin Kansaneläkelaitoksessa ja perustoimeentulotuen päätöksen saamisen jälkeen mahdollisesti kunnassa, mikäli hän hakisi myös täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea. Lisäksi asiakas ohjattaisiin Kansaneläkelaitoksesta kunnan sosiaalihuoltoon, mikäli asiakkaan perusosaa alennetaan Kansaneläkelaitoksessa perustoimeentulotuen myöntämisen yhteydessä lain 10 §:ssä säädettyjen edellytysten mukaisesti. Kunnassa tulisi tämän jälkeen arvioida asiakkaan tilanne toimeentulotukilain edellyttämällä tavalla sen selvittämiseksi, mitä mahdollisia erityisiä tukimuotoja asiakkaan ihmisarvoisen elämän turvaaminen edellyttäisi. Tässä mallissa myös rahoitusvastuun hahmoteltiin muuttuvan siten, että rahoitusvastuu poistuisi perustoimeentulotuen

osalta kunnalta ja siirtyisi valtiolle. Tätä vastaavasti myös perustoimeentulotukeen kohdistettu valtionosuus poistuisi. Muutoksenhaku perustoimeentulotuen osalta olisi säännelty kuten Kansaneläkelaitoksen etuuksissa.

Käytettävissä olleiden arvioiden pohjalta pääministeri Kataisen hallitus päätti rakennepoliittisen ohjelman toimeenpanosta tehtyjen ratkaisujen yhteydessä, että perustoimeentulotuen laskenta ja maksatus siirretään vuoden 2017 alusta kunnilta Kansaneläkelaitoksen tehtäväksi. Toimeentulotuen todettiin säilyvän myös jatkossa hakemuksen perusteella myönnettävänä, ei tulojen perusteella automaattisesti suoritettavana etuutena. Lisäksi tuki päätettiin normitettavan yhtenäisesti siten, että kuntakohtaiset erot vähenevät ja kansalaisten yhdenvertaisuus paranee. Harkintaa edellyttävät täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki päätettiin säilyttää kunnissa sosiaalityöntekijöiden tehtävänä. Tämän ohella todettiin, että Kansaneläkelaitoksen etuuskäsittelyssä varmistetaan asiakkaiden ohjaus sosiaalityöhön yhteisesti sovituin perustein.

5 Esityksen vaikutukset

5.1 Vaikutukset asiakkaiden asemaan

Nyt ehdotetun palvelujen organisointimallin voidaan katsoa asiakkaiden näkökulmasta arvioituna yksinkertaistavan ja helpottavan asiointia. Järjestämällä perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksatus nyt esitetyllä tavalla, mahdollistettaisiin perustoimeentulotuen hakeminen samalla asiointikerralla ja pitkälti samoilla selvityksillä kuin Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemia toimeentulotukeen nähden ensisijaisia etuuksia haettaessa.

Koska Kansaneläkelaitoksessa asiointia ei oletettavasti koeta samalla tavoin leimaavaksi kuin sosiaalitoimen asiakkuutta, muutos vähentäisi tältä osin myös perustoimeentulotukea hakevien asiakkaiden leimautumista. Perustoimeentulotuen myöntämisen siirto Kansaneläkelaitokseen mahdollistaisi myös siellä muiden etuuksien vuoksi asioivien asiakasryhmien informoimisen, minkä voidaan arvioida lisäävän henkilöiden tietoisuutta mahdollisuudesta ensisijaisia etuuksia täydentävään, toimeentulotukena toteutettavaan

taloudelliseen tukeen. Tällä voidaan osaltaan edistää ihmisten taloudellista yhdenvertaisuutta ja jokaisen oikeutta taloudelliseen vähimmäisturvaan.

Perustoimeentulotuen myöntämisen ja maksamisen siirron Kansaneläkelaitokselle voidaan arvioida parantavan ihmisten yhdenvertaista kohtelua myös toimeentulotukilain soveltamisen osalta. Koska Kansaneläkelaitos on valtakunnallinen toimija, se antaa vakuutuspiireille yhtenäiset tulkinta- ja menettelyohjeet toimeenpanemistaan etuuksista. Kansaneläkelaitoksessa valvotaan etuuksien ratkaisutyön oikeellisuutta ja yhdenmukaisuutta riskikohdennetuilla sisäisillä valvunnoilla. Sisäinen valvonta on jälkikäteistä riskienhallinnan onnistumista sekä toiminnan ja tavoitteiden toteutusta arvioivaa ja valvovaa toimintaa. Etuusratkaisujen ja sujuvien prosessien toteutumista seurataan säännöllisesti tarkoitusta varten luodulla seurantavälineellä. Saatujen tulosten perusteella ohjeistusta voidaan tarkentaa ja koulutusta lisätä ja kohdentaa valvonnassa ilmenneiden epäkohtien korjaamiseksi. Uudistuksen toteuduttua toimeentulotuen asiakkaat olisivat nykyistä yhdenvertaisemmassa asemassa.

Esityksellä voidaan arvioida olevan jossakin määrin vaikutusta myös hakemusten käsittelyaikoihin ja sitä kautta asiakkaiden asemaan. Kansaneläkelaitos hankkii etuusratkaisujen pohjaksi kattavia ja ajantasaisia tietoja eri rekistereistä. Väestö- ja oleskelulupatietojen lisäksi käytössä ovat verotus-, eläke-, työttömyysturvatieidot sekä tiedot erilaisista vahinko- ja tapaturmakorvauksista. Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemien etuuksien ratkaisutiedot, jotka ovat välttämättömiä toimeentulotukiasian käsittelemiseksi, ovat suoraan hyödynnettävissä yksittäisissä toimeentulotukiratkaisuissa. Sähköisen asiakirjahallintajärjestelmän avulla asiakkaiden toimittamat hakemukset ja liitteet saadaan näkyviin viipymättä, mikä osaltaan nopeuttaa hakemuksen käsittelyä.

Nykyisin voimassa olevan lain mukaan päätös sekä perus- että täydentävän toimeentulotuen osalta tulee muissa kuin kiireellisissä tapauksissa tehdä kunnassa viimeistään seitsemän arkipäivän kuluessa hakemuksen saapumisesta, poikkeuksena tilanteet, joissa joudutaan hankkimaan lisäselvityksiä. Kun

Kansaneläkelaitos tekisi nyt ehdotettavan lakimuutoksen mukaan ensin päätöksen perustoimeentulotuesta ja kunta vasta tämän jälkeen päätöksen täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta, johtaa tämä asiakkaan asian kokonaiskäsittelyajan pitenemiseen. Kunnan osalta alkaisi kulua uusi seitsemän arkipäivän määräaika siitä ajankohdasta lukien, jolloin hakemus saapuu kuntaan. Tätä voidaan pitää asiakkaan aseman heikennyksenä. Tältä osin on kuitenkin huomattava, että asiakas saa tavallisesti kaiken välttämättömmin tarvitsemansa tuen perustoimeentulotukena, jolloin asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentulon turvaan ei vaarantuisi.

Nykytilanteeseen verraten asiakkaan asemaan vaikuttaa tosiasiallisesti se, että Kansaneläkelaitoksella ei ole toimipistettä jokaisessa kunnassa. Kansaneläkelaitoksella on kaikkiaan 392 palvelupistettä, joissa asiakkaalla on mahdollisuus asioida henkilökohtaisesti. Toimeentulotukiasioissa voidaan antaa palvelua myös puhelimitse. Myös toimeentulotukihakemus on mahdollista hallintolain 19 §:n nojalla viranomaisen suostumuksella panna vireille suullisesti kuten esimerkiksi puhelimesta, jolloin puhelun vastaanottanut Kansaneläkelaitoksen työntekijä voi kirjata sen. Kiireellisissä tapauksissa on mahdollista, että etuuspäätös voidaan tehdä tarvittaessa viipymättä suullisesti annettujen tietojen perusteella. Kansaneläkelaitos tulee rakentamaan toimintamallin, jossa tuen hakeminen ja vastaanottaminen myös kiireellisissä tapauksissa on mahdollista myös niiden kuntien alueilla, joissa Kansaneläkelaitoksella ei ole toimipisteitä.

Toimeentulotukiasiakkaan kannalta on tärkeää, että hän saa tarvitsemansa sosiaalihuollon palvelut. Tämän vuoksi lakiesityksessä on eri tavoin pyritty korostamaan Kansaneläkelaitoksen ohjaus- ja neuvontavelvollisuutta sekä Kansaneläkelaitoksen ja kunnan välistä yhteistyötä asiakkaan asioiden hoidossa. Ohjausta ja yhteistyötä edellytetään esimerkiksi ehdotetun lain 4 §:n 3 momentissa. Samoin ohjausta korostetaan liittyen asiakkaan perusosan alentamiseen lain 10 §:n mukaisesti, sekä tapauksissa, joissa asiakkaan tuen tarve on kiireellinen. Asiakkaalla on voimassa olevan lain 14 a §:n 4 momentin mukaan oikeus

keskustella henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa. Kansaneläkelaitoksen tulee tiedottaa asiakasta tästä oikeudesta ja tarvittaessa neuvoa ja ohjata asiakasta tämän oikeuden käyttämisessä. Asiasta säädettäisiin ehdotetussa 14 e pykälässä. Saman pykäläesityksen mukaan asiakkaalle tulisi myös järjestää mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti perustoimeentulotuen myöntämisen osalta Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön kanssa.

Ehdotettavilla lainmuutoksilla ei muutettaisi Kansaneläkelaitoksen ja kuntien toiminnan valvontaa koskevia säännöksiä. Kansaneläkelaitoksen toimintaa valvoisivat, kuten nytkin, eduskunnan asettamat Kansaneläkelaitoksen valtuutetut. Aluehallintovirastot ja Valvira puolestaan valvoisivat kuntien toimintaa niiden myöntäessä täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Sekä kuntien että Kansaneläkelaitoksen toiminta sisältyy lisäksi ylimpien laillisuusvalvojien, eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin toimivaltaan. Asiakkailta olisi mahdollisuus tehdä kantelu viime mainituille laillisuusvalvojille niin Kansaneläkelaitoksen kuin kunnankin toiminnasta. Lisäksi asiakkailla olisi mahdollisuus tehdä kantelu aluehallintovirastolle tai Valviralle kunnan myöntämän tuen osalta. Kansaneläkelaitoksen valtuutetut eivät käsittele kanteluita. Muutoksella ei arvioida heikennettävän asiakkaan oikeusturvaa.

Perustehtävänsä vuoksi toimeentulotuki liittyy läheisesti suhteelliseen köyhyyteen, ja tuen piirissä ainakin yhden kerran vuoden aikana olleiden tuloilla mitattu köyhyys on selvästi yleisempää kuin väestön keskimäärin. Kun verrataan toimeentulotukea saaneiden köyhyysastetta muuhun väestöön, ero on noin 50 prosenttiyksikköä. Tuensaajien mitattu köyhyysaste on noin kuusinkertainen suhteessa muuhun väestöön. (Susan Kuivalainen, Seppo Sallila: Toimeentulotuen saajien köyhyys ja toimeentulotuen köyhyyttä vähentävä vaikutus 1990—2010. Kirjassa Susan Kuivalainen (toim): Toimeentulotuki 2010-luvulla. THL raportti 9/2013.) Tuen käytön lisääntyminen etenkin työttömien, ikääntyneiden, yksin asuvien ja pienillä paikkakunnilla asuvien joukossa voi vähentää tuensaajien köyhyysastetta.

Toimeentulotuen alikäyttöä koskevista tutkimuksissa sukupuolen ei ole havaittu olevan merkittävä tuen ulkopuolelle jättäytymiseen liittyvä tekijä. Aikuisista tuensaajista noin 60 prosenttia on miehiä. Toimeentulotuen käyttö on yleisintä yksin asuvien ja yksinhuoltajien väestöryhmissä. Tuen alikäyttö on siviilisäädyn suhteen arvioiden yleisintä naimattomien, eronneiden ja leskien joukossa. Toimeentulotuen arvioitu alikäyttö keskittyy etenkin nuorten mutta myös vanhuuseläkeikäisten ikäryhmiin siten, että tuen hakematta jättäminen on vanhemmissa ikäryhmissä yleisempää. Alikäytön arvioinnissa ei opiskelijoita ole otettu huomioon. Vaikka toimeentulotukea ei ole tarkoitettu käytettäväksi opintojen rahoitukseen, tuen asiakaskotitalouksista noin kahdeksasosa on opiskelijoita. Opiskelijoille tukea myönnetään myös huomattavan paljon täydentävänä tukena. Arvioiduista väestöryhmistä työttömät ja eläkeläiset olisivat useimmiten tuen ulkopuolella. Työttömistä arvioidaan noin joka neljännen olevan laskennallisesti oikeutettu toimeentulotukeen, vaikka sitä ei ole haettu. Tuen hakemattomuus on yhteydessä myös henkilön matalaan koulutustasoon siten, että pelkän peruskoulun suorittaneet jättävät tuen noin kaksi kertaa useammin hakematta kuin keskiasteen tutkinnon suorittaneet ja seitsemän kertaa useammin kuin akateemisen koulutuksen hankineet (Susan Kuivalainen 2007, Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 72 (1)).

Toimeentulotuen laskennallinen alikäyttö on noin kaksi kertaa yleisempää pienillä ja keskisuurilla paikkakunnilla kuin suurehkoilla paikkakunnilla.

5.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Perustoimeentulotukea koskevan päätöksenteon siirtäminen Kansaneläkelaitokselle vähentää päällekkäistä hallinnointia, kun säännösten mukainen oikeus vähimmäisturvaan voidaan kokonaisuudessaan toteuttaa saman viranomaisen toimesta niin kutsutun yhden luukun palveluperiaatteen mukaisesti. Nykyisellään kunta tarvitsee perustoimeentulotuen ratkaisemiseksi samat perustiedot kuin

Kansaneläkelaitos monien muiden etuuskien käsittelyssä. Käytännössä kumpikin toimija käsittelee siten päätöksenteossaan samoja tietoja, mikä on johtanut henkilöstöresurssien epätarkoituksenmukaiseen käyttöön ja samalla käsittelyn hitauteen verrattuna nyt ehdotetun toimintamalliin.

Perustoimeentulotuen kytkeminen muiden Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemien etuuskien sisällölliseen ja tekniseen käsittelyyn keventää merkittävästi hallinnointia eikä henkilön tai perheen usein samaan elämäntilanteeseen liittyvää toimeentuloturvaan tarvitse käsitellä useampaan kertaan eri tahoilla. Ehdotetulla siirrolla myös eri etuuskien välinen yhteensovitus helpottuisi.

Kansaneläkelaitos rakentaa tarvitsemansa tietojärjestelmäpalvelut itse. Tietojärjestelmien tuotannon lisäksi Kansaneläkelaitos hoitaa itse järjestelmien ja niissä tarvittavan infrastruktuurin kehittämisen ja ylläpidon. Oma tuotanto mahdollistaa sen, että järjestelmiin tulevat viat ja häiriötilanteet pystytään paikantamaan ja korjaamaan nopeasti.

Kansaneläkelaitoksella on käytössä niin sanottu töiden ohjausjärjestelmä, jonka avulla töitä voidaan siirtää tehtäväksi mihin päin Suomea tahansa. Töiden tasaus voi olla pystyvää tai töitä voidaan siirtää tilanteessa, jossa johonkin päin maata on syntymässä ruuhkaa. Töiden tasaamista auttaa Kansaneläkelaitoksen sisäinen, reaaliaikaista tietoa tuottava seurantajärjestelmä, jonka avulla pystytään seuraamaan avoimena olevien hakemustöiden määrää sekä yksiköiden työtilannetta.

Perustoimeentulotukeen liittyvän tilastoinnin voidaan arvioida siirron myötä helpottuvan. Kansaneläkelaitos tuottaa tilastoja hakemusten ja ratkaisujen määristä sekä syntyneistä kustannuksista. Kansaneläkelaitoksen tilastoraportit ovat myös ulkopuolisten käytössä. Samoin Kansaneläkelaitos toimittaisi perustoimeentulotukeen liittyvää rekisteritietoa Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen käyttöön toimeentulotuen kokonaistilastoinnin mahdollistamiseksi.

Esityksessä ehdotetun perustoimeentulotuen käsittelyn siirron yhtenä tavoitteena on vapauttaa kuntien sosiaalityön resursseja hakemusten käsittelystä ja rutiininomaisesta toimeentulotuen laskemisesta sekä luoda näin osaltaan edellytyksiä aktivoivalle sosiaali-

työlle ja sosiaalityön kehittämiseksi. Toteutettujen kuntakokeilujen kokemusten perusteella voidaan arvioida, että perustoimeentulotuen siirtäminen Kansaneläkelaitokselle parantaisi sosiaalityöntekijöiden ja muiden sosiaalihuollon ammattihenkilöiden tavoitettavuutta, mahdollistaisi uusien työmenetelmien käyttöönoton tai entisten hyviksi todettujen käytäntöjen laajemman soveltamisen. Sosiaalityön resurssien järkevämmän kohdentamisen seurauksena tukea tarvitsevien asiakkaiden auttamiseen voitaisiin ainakin pidemmällä aikavälillä arvioida myös jäävän enemmän aikaa. Tämä mahdollistaa sosiaalityön toteutuksen pitkäjänteisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Esityksessä on pyritty turvaamaan myös toimeentulotukiasiakkaiden ja kunnan sosiaalihuollon yhteys luomalla eri yhteistyötä ja tiedonsiirtoa tukevia rakenteita Kansaneläkelaitoksen ja kuntien välille. Näin on pyritty turvaamaan mahdollisimman pitkälle se, että sosiaalityön tai muun sosiaalihuollon tuen tarve tulisi esiin ja siihen reagoitaisiin myös silloin, kun perustoimeentulotuen myöntää Kansaneläkelaitos.

Kansaneläkelaitoksen ja kuntien välillä on perinteisesti ollut yhteistoimintaa eri alueilla. Viimeisimpänä yhteistyömuotona on työllistymistä edistävien, monialaisten yhteispalvelujen vakinaistaminen, jossa työ- ja elinkeinotoimisto, kunta ja Kansaneläkelaitos yhdessä arvioisivat monialaista yhteispalvelua tarvitsevien työttömien palvelutarpeet. Työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun tavoitteena olisi edistää työttömien työllistymistä tarjoamalla heidän palvelutarpeensa mukaisia julkisia työvoimapalveluja sekä sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluja.

Kuntien ja Kansaneläkelaitoksen välille on mahdollista luoda yhteistä koulutusta ja toimivia käytäntöjä, joilla toimeentulotukitarpeen pitkittyessä kyetään tarkastelemaan tuensaajan elämäntilannetta kokonaisuutena ja tarvittaessa tarjoamaan sosiaalityön apua ja sosiaalihuollon palveluita.

Kuten edellä on todettu, esityksellä ei muutettaisi sitä järjestelmää, jolla Kansaneläkelaitoksen ja kuntien toiminnan valvonta nykyisin tapahtuu. Kansaneläkelaitoksen toimintaa valvoisivat edelleen eduskunnan asettamat Kansaneläkelaitoksen valtuutetut. Aluehallintovirastot ja Valvira eivät valvo

Kansaneläkelaitoksen toimintaa, joten ne eivät enää käsitelisi perustoimeentulotuen myöntämiseen liittyviä kanteluita. Tämän muutoksen vaikutusta mainittujen valvontaviranomaisten tehtävämäärään on vaikea arvioida mutta on oletettavaa, että ne vähenisivät ainakin jossain määrin.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) huolehtisi edelleenkin toimeentulotuen tilastoinnista osana hyvinvointipalvelujen kokonaisuutta ja toimeentulotuen käsittelyn seurantaan. THL laatisi ja julkaisisi kuntiin jäävän ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen tilastot sekä tietoja määräaikaisten seurannasta. Yhdessä Kansaneläkelaitoksen kanssa ja käyttäen Kansaneläkelaitoksen tietoja THL julkaisisi edelleen koko toimeentulotukea koskevat yhteenvetotilastot. Näin ollen THL:n rooli ja merkitys säilyisivät entisellään.

Aluehallintovirastot huolehtivat tällä hetkellä perustoimeentulotukeen kohdistuvan erityisvaltionosuuden maksatuksesta. Työ on ollut melko rutiiniluonteista ja siitä on huolehtinut aluehallintovirastoissa pääsääntöisesti vain yksi henkilö muiden tehtäviensä ohella. Tähän työhön on käytetty noin kahden henkilötyökuukauden työpanos vuosittain kussakin aluehallintovirastossa. Lainmuutoksen vaikutus aluehallintovirastojen tehtäviin ei näin ollen ole merkittävä, vaikka niiltä poistuisi perustoimeentulotukeen kuuluvien valtionosuuksien myöntämiseen liittyvät tehtävät.

5.3 Taloudelliset vaikutukset

Toimeentulotuen viimesijaisesta luonteesta ja sen rakenteesta johtuen tuki lienee toimeentuloturvan järjestelmistä kustannuskehityksen ja saajien määrän osalta vaikeimmin ennakoitavissa. Lisäksi nykyisellään kunta-kohtaisista olosuhteista johtuvat erot toimeentulotuen menokehityksessä ovat siinä määrin merkittävät, ettei pidemmälläkään seurannalla ole mahdollista saada kovin luotettavaa tietoa siitä, mikä on nimenomaan tietyn toimintamallin vaikutus toimeentulotuen kustannuskehitykseen. Vaikka toimeentulotuen siirtokokeiluja on edellä mainituin tavoin järjestetty eri laajuudessa, niissä ei ole

kyetty organisoimaan kokeilua siten, että Kansaneläkelaitos myöntäisi itsenäisesti perustoimeentulotukea ilman kunnan etukäteen määrittelemiä normeja. Tämän vuoksi erityisesti kokeilujen taloudellisista vaikutuksista ei saada luotettavaa tietopohjaa nyt toteutettavaa siirtoa ajatellen.

Eräs keskeisimmistä esityksen taloudellisiin vaikutuksiin vaikuttavista tekijöistä on toimeentulotuen niin sanottu alikäyttö. Eri tutkimuksissa esitetyt laskelmat toimeentulotuen alikäytöstä vaihtelevat suuresti ja arviot määristä ovat vain suuntaa-antavia. Lisäksi alikäytön määrittäminen jo itsessään on vaikeaa tarveharkintaisen etuuden kuten toimeentulotuen kohdalla. Ainoastaan normitettu perusosa voidaan arvioida suoraan kotitalouden tuloista ja varoista. Muut perustoimeentulotuessa korvattavat menot korvataan lain mukaan tarveharkinnan jälkeen ja tarpeellisen suuruisina. Kansaneläkelaitoksen nykyistä tehokkaampi asiakkaiden ohjaus on avainasemassa alikäytön vähentämisessä. Kansaneläkelaitos ohjaisi asiakasta hakemaan toimeentulotukea, mikäli asiakkaan arvioitaisiin olevan tukeen oikeutettu.

Toimeentulotuen alikäytön odotetaan vähenevän, koska toimeentulotuen hakemisen Kansaneläkelaitoksesta odotetaan olevan vähemmän vaivalloista ja leimaavaa kuin kunnan sosiaalitoimesta. Asiakkaan näkökulmasta on todennäköistä, että erilaisten tukien saaminen yhdestä paikasta, ja vaadittavien taloudellista tilannetta kuvaavien ja muiden selvitysten esittäminen vain kerran edesauttaa sitä, että tukeen oikeutettu tosiasiallisesti hakee etuutta. Kunnan sosiaalitoimistossa asioidessa saatetaan myös nähdä leimaavia piirteitä, jolloin asiointi Kansaneläkelaitoksessa koetaan helpommaksi. Näin nyt esitetty järjestelmän muutos tukisi asiakkaiden oikeutta heille lain mukaan kuuluviin etuuksiin. Lähtökohtaoletuksena on myös Kansaneläkelaitoksen palveluneuvonnan tehostuminen, jolloin yhä useampi tukeen oikeutettu hakisi toimeentulotukea. Tämän vuoksi toimeentulotuen menojen odotetaan kasvavan nykyisestä, vaikka toimeentulotuen myöntämisen perusteet eivät muuttuisi.

Kansaneläkelaitos on tehnyt lakiesitystä varten arvion alikäytön kokonaislaajuudesta. Arviossa on käytetty hyväksi yleisen asumis-

tuen saajista kerättyjä rekisteritietoja. Arvion mukaan noin 10 prosenttia asumistukea saavien ruokakuntien asukkaista olisi laskennallisesti oikeutettu toimeentulotukeen, mutta he eivät ole hakeneet tukea. Yleistämällä tämä arvio muihin asumisen tukimuotoihin sekä soveltavin osin myös asumistukien ulkopuoliseen väestöön saadaan alikäytön määräksi reilut 110 000 ruokakuntaa eli vajaat 30 prosenttia kaikista etuuteen laskennallisesti oikeutetuista, ja heiltä jäisi vuositasolla saamatta noin 170 miljoonaa euroa toimeentulotukea.

Arvion mukaan koko alikäyttö ei kuitenkaan realisoidu täysimääräisesti uusina tuensaajina etuuden toimeenpanijan vaihtuessa, vaan kaikissa etuuksissa on aina tietty määrä tukeen oikeutettuja, jotka eivät syystä tai toisesta sitä hae. Alikäytön vähenemissuhteen on laskelmassa oletettu olevan sama kuin toimeentulotukea saaneiden osuus eri asumistukien saajista, sekä lisäksi täysin tulottomien ryhmästä joka toisen on oletettu hakevan toimeentulotukea. Oletusten seurauksena uusia tuensaajia tulisi noin 28 000 kotitaloutta, ja toimeentulotukimenot kasvaisivat vuositasolla noin 75–100 miljoonaa euroa.

Jo nykyisen alikäytön laajuuden tarkka arvioiminen edellyttäisi erittäin yksityiskohtaista ja ajantasaista poikkileikkaustietoa tietoa väestön tulonmuodostuksesta ja eri etuuksien saannista. Tällaista tietovarantoa ei kuitenkaan ole käytettävissä. Toimeenpanijan vaihtuminen saattaa myös muuttaa käytännön toimintatapoja vaikeasti ennakoitavalla tavalla. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa alikäytön kehitykseen. Toimeenpanijan vaihtumisen vaikutusta kotitalouksien käyttäytymiseen on erityisen vaikea ennakoita. Edellä mainittujen seikkojen johdosta arviota tehtäessä on jouduttu tekemään lukuisia oletuksia. Arvioon alikäytön vähenemisestä ja tästä seuraavasta toimeentulotuen menojen kasvusta liittyy suuri epävarmuus. Tämän johdosta alikäytön kustannusvaikutusta on arvioitu vain täysimääräisenä vuositasokustannuksena, vaikka on oletettavaa, että alikäytön väheneminen tulee todennäköisesti tapahtumaan vaiheittain käytäntöjen vakiintuessa.

Esityksen arvioidaan tuovan kunnille säästöjä ensisijaisesti työvoimakustannuksista. Oletettavasti ainakin etuuskesittelijöiden

määrä tulee vähentymään huomattavasti. Kuntaliiton kunnille syksyllä 2014 tekemän kyselyn perusteella on arvioitavissa, että kunnissa tällä hetkellä toimeentulotukitehtävissä toimiva henkilöstö muodostaa yhteensä noin 2400 henkilötyövuoden laskennallisen työpanoksen. Suurin ammattiryhmä ovat etuuskäsittelijät, joiden työpanos on noin 950 henkilötyövuotta. Muut ammattiryhmät ovat sosiaalityöntekijät (noin 700 htv), sihteerit (noin 400 htv) sekä sosiaaliohjaajat (noin 350 htv). Selvityksestä saatujen henkilötyövuosietietojen perusteella on arvioitu, että toimeentulotukityössä olevien henkilöiden palkkauskustannukset ovat vuositasolla noin 107 miljoonaa euroa.

Esitetyn muutoksen vaikutusta kuntien henkilökustannusten säästönä voidaan arvioida vain melko karkealla tarkkuustasolla. Jos perustoimeentulotuen siirtyminen kunnilta kansaneläkelaitokselle poistaisi suurimman osan toimeentulotukiasiakkaista kunnan asiakkuudesta, kuten esityksellä tavoitellaan, voidaan arvioida, että kustannussäästö henkilökustannusten osalta olisi enimmillään noin 60 miljoonaa euroa vuositasolla. Tämän lisäksi syntyisi säästöä hallintokulujen vähentymisenä arviolta noin 6 miljoonaa euroa vuositasolla. Lisäksi kunnille arvioidaan syntyvän säästöä maksuliikenteen vähentymisen johdosta vuositasolla noin 3 miljoonaa euroa.

Henkilöstösäästö mahdollistuisi kunnissa täysimääräisenä vuoden 2017 huhtikuun alusta, esityksen sisältämän siirtymävaiheen päätyttyä. Esityksen mukaan kunnissa maksettaisiin edelleen perustoimeentulotukea siirtymävaiheessa kolmen ensimmäisen kuukauden aikana vuoden 2017 alussa niille tuen saajille, joille on kunnassa tehty toimeentulotukea koskeva päätös päättymään vasta vuoden 2017 puolella. Tämän johdosta siirtymävaiheen aikana kunnissa tulisi edelleen olla jossain määrin perustoimeentulotuen myöntämisestä vastaavaa henkilöstöä, arviolta yhteensä noin 150 henkilötyövuoden verran, josta aiheutuisi kunnille kustannuksia noin 6,6 miljoonaa euroa. Henkilökustannussäästö ja edellä mainitut hallintokulusäästöt olisivat vuoden 2017 aikana kolmen kuukauden siirtymäajan johdosta noin 7,6 miljoonaa euroa pienemmät.

Mikäli muutos johtaisi nykyistä suurempaan, kunnan päätettäväksi jäävän täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen saajien määrään, olisi kustannussäästö tällöin pienempi. On kuitenkin vaikeasti arvioitavissa, missä määrin tuen alikäytön väheneminen johtaisi muun kuin perustoimeentulotuen hakijoiden määrän kasvuun. Uudistuksen tavoitteena on myös sosiaalityön aseman vahvistaminen kunnan sosiaalihuollossa, jolloin osa perustoimeentulotuen myöntämiseen käytetyistä sosiaalihuollon ammattihenkilöstön henkilötyövuosista olisi mahdollista siirtää kunnan sisällä uuden sosiaalihuoltolain mukaisiin tehtäviin. Pidemmällä aikavälillä esitys mahdollistaa palvelujärjestelmän tehostamisen ja sosiaalityön resurssien tarkoituksenmukaisen käytön ja aikuissosiaalityön kehittämisen sekä tätä kautta aikaisempaa kokonaisvaltaisemman asiakkaan tilanteen arvioimisen ja tukemisen. Tämän arvioidaan tehostavan myös toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden tukemista itsenäiseen selviytymiseen ja toimeentulotukiasiakkuudesta irrottautumiseen, minkä voidaan katsoa tuovan kustannussäästöjä.

Kunnissa tapahtuvasta henkilöstömuutoksesta aiheutuvan, vuositasolla arviolta 69 miljoonan euron kustannussäästön vaikutus kuntien saamaan valtionosuuteen huomioidaan valtiontalouden kehysvalmistelussa ja vuoden 2017 tulo- ja menoarviota laadittaessa. Valtiontalouden kehyspäätöksen 2015–2018 mukaan kustannussäästö kohdennetaan puoliksi valtionosuusmenojen ja puoliksi kuntien oman rahoitusosuuden vähennykseksi.

Esitystä valmisteltaessa on arvioitu, ettei lakiuudistus sisällä sellaisia muutoksia esimerkiksi henkilöstön asemaan liittyen, että muutos voitaisiin rinnastaa liikkeenluovutus-tilanteeseen. Liikkeen luovutusta koskevaa lainsäädäntöä on sekä EU-tasolla että kansallisella tasolla. EU-tasolla liikkeen luovutuksesta on säädetty liikkeen luovutusta koskevassa direktiivissä, 2001/23/EY. Direktiiviä sovelletaan taloudellista toimintaa harjoittaviin julkisiin tai yksityisiin yrityksiin riippumatta siitä tavoittelevatko ne voittoa. Direktiivissä tarkoitettuna luovuttamisena ei kuitenkaan pidetä hallintoviranomaisten uudelleenorganisointia eikä hallinnollisten tehtävi-

en siirtämistä julkisyhteisöltä toiselle. Tämä on myös Euroopan unionin tuomioistuimen vakiintunut oikeuskäytäntö.

Kansallisella tasolla liikkeenluovutuksesta säännellään direktiiviä vastaavasti työsopimuslain (55/2001) 1 luvun 10 §:ssä ja 7 luvun 5 §:ssä sekä kunnallisia viranhaltijoita koskevassa kunnallisesta viranhaltijasta annetun lain (304/2003) 25 §:ssä. Myös valtion virkamieslaissa (750/1994, muutettu 1548/2011) on liikkeenluovutusta koskevat säännökset.

Vaikka valtio ja kunta voivat olla osallise- na liikkeen luovutuksessa, niillä on kuitenkin tehtäviä, jotka eivät voi kuulua liikkeen- luovutuksen piiriin. Liikkeen luovutusta kos- kevan direktiivin mukaan liikkeen luovutuk- sena ei pidetä hallintoviranomaisten uudel- leenorganisointia, eikä hallinnollisten tehtä- vien siirtämistä julkisyhteisöltä toiselle. Di- rektiivi koskee ainoastaan tehtäviä, joissa ei käytetä julkista valtaa. Julkisella sektorilla tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että virasto tai sen osa muutetaan yhtiöksi tai toiminta ulkoistetaan. Perustoimeentulotuen siirrossa on kyse lailla säädettävästä tehtävien siirrosta julkisyhteisöltä toiselle. Tässä yhteydessä ei liikkeenluovutukselle ominaisella tavalla siir- retä muuta aineellista omaisuutta työnantajalta toiselle eikä kyse ole itsenäisen toiminnal- lisen kokonaisuuden luovutuksesta.

Toimeentulotuen myöntäminen ja maksa- minen perustuu toimeentulotukilakiin, joka toteuttaa perustuslain 19 §:n 1 momenttia. Sen mukaan jokaisella, joka ei kykene hank- kimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeen- tuloon ja huolenpitoon. Toimeentulotukiteh- tävillä on välitön ja olennainen yhteys yksit- täisten ihmisten oikeuksiin ja selviytymiseen. Toimeentulotukeen liittyvien tehtävien jär- jestäminen ei niiden sisältö ja luonne huomi- oon ottaen rinnastu markkinoilla tuotettaviin palveluihin, vaan Kansaneläkelaitoksen teh- tävät lakisäateisen sosiaaliturvan ja perus- toimeentulotuen toimeenpanijana ovat kiin- teä osa julkisen vallan tosiasialliseen käyttö- miseen liittyvää toimintaa, johon ei sovelleta liikkeen luovutusta koskevia säännöksiä.

Edellä olevan mukaisesti kunnan palveluk- sessa olevaan henkilöstöön ei sovelleta tähän esitykseen liittyen liikkeenluovutusta koske-

via säännöksiä, vaan Kansaneläkelaitos rat- kaisee itse kuinka paljon toimeentulotukiteh- tävissä käytetään Kansaneläkelaitoksen ny- kyistä henkilöstöä ja kuinka paljon uutta henkilöstöä palkataan toimeentulotukitehtä- viin. Kunnan työntekijät voivat hakea Kan- saneläkelaitoksen avoimna olevia tehtäviä.

Lain 29 §:n perusteella kunnat voivat saada valtionosuutta maksamiinsa perustoimeentu- lotuen menoihin vielä vuoden 2017 aikana. Tarvittava valtionosuus on huomioitava val- tiontalouden kehysten ja kyseisen vuoden ta- lousarvion valmistelussa. Vuoden 2017 mää- rärahan on katettava sekä Kansaneläkelaitok- selle maksettavat ennakot että kuntien valti- onosuus. Alkuvuonna 2017 tarvittavan valti- onosuuden määräksi voidaan alustavasti ar- vioida 25 miljoonaa euroa. Kuntien maksa- man toimeentulotuen määrä vähentää vastaa- vasti Kansaneläkelaitoksen maksettavaksi tu- levan tuen osuutta.

Esitykseen sisältyy ehdotus, jonka mukaan osa nykyisin täydentävänä toimeentulotukena maksetuista menoista siirrettäisiin perustoi- meentulotukena maksettaviksi. Näitä menoja olisivat asuntoon muuttoon liittyvät menot, lasten päivä- ja koululaisten aamu- ja iltapäi- vätoiminnan menot, lapsen tapaamisesta lap- sen kanssa eri taloudessa asuvalle vanhem- malle aiheutuvat menot siltä osin, kun ne pe- rustuvat kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätöksen toimeenpanoon sekä välttämättömän henkilötodistuksen, oleskeluasiakirjan tai matkustusasiakirjan hankintamenot. Muutos merkitsisi näiden menojen osalta kunnille maksettavan valti- onosuuden lisääntymistä. Nykyisin täydentä- vän tuen menoihin maksetaan kunnille valti- onosuutta osana peruspalvelujen valtion- osuutta, jolloin kunnan omavastuuosuus on keskimäärin 74,56 prosenttia (vuoden 2015 valtionosuusperuste). Jatkossa kunta saisi näihin menoihin valtionosuutta aina 50 prosenttia. Näiden toimeentulotukena myönnet- tävien menoerien kokonaiskustannusvaikutus vuositasolla on kuitenkin kaiken kaikkiaan melko vähäinen, arviolta noin 16,0 miljoonaa euroa. Uudistuksen myötä kuntien kustan- nusvastuuta arvioidaan siirtyvän kunnilta val- tion maksettaviksi noin 3,9 miljoonaa euroa nykyistä enemmän.

Kansaneläkelaitos on arvioinut, että siirron valmistelun kustannukset vuosille 2014–2016 ovat noin 7,5 miljoonaa euroa. Tämä summa sisältää tietojärjestelmien kehittämisen ja muut siirron valmistelun aiheuttamat kustannukset. Kansaneläkelaitoksen arvion mukaan palveluneuvojien ja etuuskäsittelijöiden perehdytys- ja koulutusmenot ovat vuonna 2016 arviolta 3,8 miljoonaa euroa. Vuoden 2017 alusta alkaen asiakaspalvelun ja hakemusten käsittelyn vuosikustannukset on arvioitu 31 miljoonaksi euroksi ja tuen maksatuksen edellyttämään maksuliikenteseen arvioidaan kuluvan noin 0,75 miljoonaa euroa vuodessa. Vuoden 2017 alusta alkaen laitehankintoihin sekä tietojärjestelmien käyttöön ja ylläpitoon arvioidaan käytettävän 0,6 miljoonaa euroa vuodessa.

Pidemmällä aikavälillä esityksen mukaisen toimeentulotuen siirron voidaan Kansaneläkelaitoksen valtakunnallisen tietojärjestelmän ansiosta arvioida vähentävän päällekkäistä selvittelytyötä, virheitä ja oikaisuja samoin kuin niihin liittyviä takaisinperintöjä sekä suoranaisia väärinkäytöksiä. Toimeentulotuen kytkeminen Kansaneläkelaitoksen ensisijaisiin etuuskäytöksiin keventäisi merkittävästi hallinnointiin liittyvää työtä. Myös toimeentulotukea koskevan päätöksenteon arvioidaan nopeutuvan, koska Kansaneläkelaitoksella on tiedossaan tuensaajien Kansaneläkelaitoksen maksamia etuuksia sekä niiden vireillä oloa koskevat tiedot. Nämä kattavat suuren osan toimeentulotuen saajien tuloista. Kansaneläkelaitos voi myös kiirehtiä ensisijaisen etuuden ratkaisemista. Tämä vähentää toimeentulotukiasiakkuuksien määrää ja tällöin tulevaa etuutta vastaavaa toimeentulotuen myöntämistä ei enää tarvittaisi nykyisessä laajuudessaan. Tämän arvioidaan osittain vähentävän toimeentulotuen tarvetta nykytilanteeseen verrattuna.

Perustoimeentulotukeen kohdistuvan erityisvaltionosuuden maksatukseen arvioidaan viidessä aluehallintovirastossa yhteensä tarvittavan vajaan yhden henkilötyövuoden työpanos vuosittain. Tehtävästä on huolehtinut aluehallintovirastoissa pääsääntöisesti vain yksi henkilö muiden tehtäviensä ohella. Tämän valtionosuustehtävän poisjäännin vaikutus aluehallintovirastojen talouteen henkilöstöresurssien vapautumisena ei ole merkittävä.

6 Asian valmistelu

6.1 Valmistelu sosiaali- ja terveysministeriössä

Asia on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriössä. Valmistelua on tehty laajassa sidosryhmäyhteistyössä. Esitystä valmistelemaan muodostettiin nopealla toimeksiannolla epävirallinen tukiryhmä, joka muodostui hankkeen ohjausryhmästä ja viidestä erillisestä valmisteluryhmästä. Valmistelussa ovat olleet edustettuina valtiovarainministeriö, oikeusministeriö, Kansaneläkelaitos, Suomen Kuntaliitto, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira sekä Helsingin kaupunki.

Asia on käsitelty kuntalain (365/1995) 8 § edellyttämällä tavalla kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunnassa.

6.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen

Asiaa valmisteltaessa on kuultu aluehallintovirastoja, Helsingin hallinto-oikeutta, korkeinta hallinto-oikeutta, eduskunnan oikeusasiamiestä, tietosuojavaltuutettua, Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusjohtajaa, Espoon, Kouvolan ja Turun kaupunkien sekä Kittilän kuntaa ja perusturvakuntayhtymä Karviaista, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:tä, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:tä, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry:tä Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:ta sekä KT Kuntatyöntekijäliiton ja Kuulemiskierroksen perusteella on laadittu yhteenveto. Lisäksi on pyydetty lausunnot kuntien rahoitusvastuun perusteista akatemiaprofessori Kaarlo Tuorilta ja professori Olli Mäenpäältä. Lausunnot on otettu huomioon hallituksen esityksen valmistelussa.

Perustoimeentulotuen toimeenpanon siirtoa Kansaneläkelaitokselle pidetään lähtökohtaisesti hyvänä, sillä muutos edistää ihmisten tasavertaista kohtelua toimeentulotukiasioissa. Asiakasnäkökulmasta pidetään tärkeänä, että hakemuksen voi aina jättää yhteen paikkaan. Toisaalta korostettiin, että asiakkaalla pitää olla mahdollisuus hakea täydentävää toimeentulotukea myös suoraan kunnasta, jos

hänellä on voimassaoleva päätös perustoimeentulotuesta. Keskeisin huolta herättävä asia toteutettavaan siirtoon liittyen oli se, miten Kansaneläkelaitoksen ja kuntien yhteistyö turvataan niin, etteivät tehtävien siirto pois läheisestä yhteydestä kunnan sosiaalihooltoon ja kirjallisen menettelyn oletettavasti aiempaa laajempi käyttö lisää syrjäytymistä. Asia on tärkeä muun muassa nuorten toimeentulotuen saajien kohdalla. Ongelmaksi nähtiin muun muassa se, ettei Kansaneläkelaitoksen toimipisteitä ole kaikissa kunnissa. Toimeenpanossa tuleekin ottaa huomioon, ettei kaikilla asiakkailta ole mahdollisuutta internetin käyttöön asioinnissa.

Erityisen tärkeänä pidettiin sitä, että yhteistyö ja tiedonvaihto kunnan ja Kansaneläkelaitoksen välillä toimivat sujuvasti, ja että molemmat viranomaiset ohjaavat ja neuvovat asiakkaita tehokkaasti. Esiin tuotiin tarve huolehtia henkilöstön riittävästä määrästä niin Kansaneläkelaitoksessa kuin kunnissa sekä erityisesti tarve turvata riittävät sosiaalityön resurssit. Parhaimmillaan perustoimeentulotuen siirto Kansaneläkelaitokselle mahdollistaa sosiaalityön vahvistamisen ja kohdentumisen sitä todella tarvitseville. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen roolia sosiaalityön välineenä korostettiin. Hallintolainkäytön näkökulmasta on tärkeää, että muutoksenhakuteistä säädetään selkeästi. Valittua muutoksenhakumenettelyä pidettiin hyvänä.

7 Riippuvuus muista esityksistä

Tämä esitys on kirjoitettu nykyisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen mukaisesti. Eduskunnalle on kuitenkin annettu 4 päivänä joulukuuta hallituksen esitys (HE 324/2014 vp) laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. Tämän esityksen mukaisesti yksittäiset kunnat eivät enää vastaisi sosiaalihoollon järjestämisestä. Tällä hallituksen esityksellä esitettävien toimeentulotukilain muutosten on tarkoitus tulla voimaan 1 päivänä tammikuuta 2017, jolloin alkaa edellä mainitun sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 10 §:n mukaisten sosiaali- ja terveystaluiden järjestämisvastuu ja 14 §:n mukaisten tuottamisvastuussa olevien kuntien ja kuntayhtymien tuottamisvastuu sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista.

Uusi sosiaalihoollolaki (1301/2014) kumosi aikaisemman sosiaalihoollolain (710/1982) kuitenkin siten, että esimerkiksi lain 2 luku jää voimaan. Tässä hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi toimeentulotuesta annetun lain ja kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta on viittauksia sekä pääosin kumotun sosiaalihoollolain (710/1982) että pääosin vuoden 2015 huhtikuun alusta voimaan tulevaan sosiaalihoollolakiin (1301/2014). Tämä seikka on huomioitava esitystä eduskunnassa käsiteltäessä. Selkeyden vuoksi tekstissä on aina sosiaalihoollolakeihin viitattaessa käytetty säädösnumeroa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta

1 luku Yleiset säännökset

4 §. *Toimeenpano.* Pykälässä säädetään lain toimeenpanosta. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että sääntelyssä huomioidaan esityksessä ehdotettu toimeentulotuen toimeenpanon jakautuminen Kansaneläkelaitokselle ja kunnille.

Toimeenpanolla tässä pykälässä tarkoitetaan tosiasiallista toimivaltaa ja järjestämistä vastuuta toimeentulotuen osalta. Pääosin vuoden 2015 huhtikuussa voimaan tulevan uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) 14 §:n 2 momentin mukaan toimeentulotuen antamisesta kunnassa oleskelevalle henkilölle on huolehdittava kunnallisena sosiaalipalveluna sen mukaan kuin siitä erikseen säädetään toimeentulotuesta annetussa laissa. Uudistetusta sosiaalihuoltolaista huolimatta esimerkiksi sosiaalihuoltolain (710/1982) 2 luku jää voimaan.

Toimeentulotukilain 4 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi 1 momentti, jossa todettaisiin toimeentulotukitoiminnan yleisen johdon, ohjauksen ja kehittämisen kuuluvan sosiaali- ja terveysministeriölle. Sosiaalihuoltolain (710/1982) 3 §:n mukaan sosiaalihuollon yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Koska mainittu sosiaalihuoltolaki koskee vain kunnan järjestämistä vastuulla olevaa sosiaalihuollon toimintaa, nyt esitettävän perustoimeentulotuen siirron yhteydessä on katsottu perustelluksi täydentää toimeentulotukilain sääntelyä toimeentulotukitoiminnan yleisen johdon, ohjauksen ja kehittämisen osalta. Tältä osin ehdotetaan säädettäväksi, että mainitut tehtävät kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle. Kansaneläkelaitos voi yhdenmukaisen ratkaisukäytännön varmistamiseksi antaa ohjeita perustoimeentulotuen käsittelemisestä, kuten Kansaneläkelaitoksesta annetun lain (731/2001) 20 §:ssä säädetään.

Ehdotetun 4 §:n 2 momentin mukaan perustoimeentulotuki irrotettaisiin jatkossa kokonaisuutena kunnalle kuuluvista tehtävistä ja sen toimeenpano siirrettäisiin Kansaneläkelaitokselle. Kansaneläkelaitos vastaisi perustoimeentulotuen myöntämisestä ja siihen kuuluvasta sisällöllisten ja menettelyllisten harkintaa vaativien elementtien määrittelystä ja soveltamisesta itsenäisesti. Näin ollen toimeentulotuen toimeenpano jakautuisi jatkossa kahtia siten, että perustoimeentulotuesta huolehtisi itsenäisesti Kansaneläkelaitos täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen toimeenpanon säilyessä edelleen kuntien vastuulla. Kunnat vastaisivat jatkossakin perustoimeentulotuen kustannuksista 50 prosentin osuudella.

Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen osalta tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaisi jatkossakin sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:ssä (736/1992) tarkoitettu kunnan määräämä monijäseninen toimielin, joka käytännössä on useimmiten sosiaali-, sosiaali- ja terveys- tai perusturvalautakunta. Esityksellä ei ole tarkoitus muuttaa voimassaolevaan lainsäädäntöä tältä osin.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa säädettäisiin Kansaneläkelaitoksen ja kunnan välisestä yhteistyövelvoitteesta toimeentulotukitehtäviä hoidettaessa sekä Kansaneläkelaitoksen velvollisuudesta ohjata ja neuvoa perustoimeentulotuen hakijaa siinä, miten hän voi päästä tarvittaessa kunnan sosiaalihuollon palvelujen piiriin. Lisäksi ehdotetussa 3 momentissa olisi informatiivinen viittaus Kansaneläkelaitoksen ohjaus- ja toimintavelvollisuuden osalta sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:ään. Kyseisen säännöksen 1 momentin mukaan silloin, jos terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalkuraattori taikka sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoidon, pelastuslaitoksen, Hätäkeskuslaitoksen, tullin, poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen,

hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin. Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta on mainitun säännöksen 2 momentin mukaan tehtävä salassapitosäännösten estämättä viipymättä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:n säätämiseen johtaneiden lain esitöiden mukaan (HE 164/2014 vp) säännöksen merkitys korostuisi tilanteissa, joissa asiakas ei omaehtoisesti kykene ottamaan yhteyttä oikeaan viranomaiseen. Lisäksi sen todetaan selkeyttävän eri viranomaisten toimintavelvoitetta silloin, kun asiakkaan saama tuki järjestettäisiin pääosin kirjallisen menettelyn kautta.

Edellä mainitun sosiaalihuoltolain säännöksen nojalla Kansaneläkelaitoksen tulee siis paitsi ohjata toimeentulotukiasiakasta kunnan sosiaalihuollon palvelujen piiriin, myös ottaa yhteyttä kuntaan asiakkaan tuen tarpeen arvioimiseksi, joissakin tilanteissa myös ilman asiakkaan suostumusta. Perustoimeentulotukeen ja sen myöntämiseen liittyen henkilön ilmeinen sosiaalihuollon tarve voi käytännössä ilmetä esimerkiksi pitkäaikaisena, useita kuukausia kestäneenä perustoimeentulotuen asiakkuutena. Myös asiakkaan asioidessa Kansaneläkelaitoksessa hänen kanssaan keskusteluissa esille nousevat päivittäisen elämänhallinnan vaikeuteen liittyvät ongelmat voivat olla seikkoja, jotka viittaavat henkilön olevan sosiaalihuollon ja siihen kuuluvien palvelujen ilmeisessä tarpeessa. Ilman asiakkaan suostumusta ilmoitus voitaisiin puolestaan tehdä esimerkiksi silloin, kun henkilön toimintakyky on vanhenemisen myötä alentunut sillä tavoin, että hän ei enää kykene vastaamaan omasta huolenpidostaan. Lastensuojelutilanteissa korostuu puolestaan lapsen edun toteuttamisen vaatimus. Asiakkaan suostumuksen hankkiminen ei saa viivästyttää viranomaisyhteydenottoa siten, että lapsen tilanne vaarantuu (HE 164/2014 vp). Lastensuojeluilmoituksen tekemisestä säädetään erikseen lastensuojelulain (417/2007) 25 ja 25 a §:ssä.

Toimeentulotuesta annetun lain tarkoituksena on henkilön tai perheen ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän toimeentulon turvaamisen lisäksi edistää henkilön tai perheen itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen myöntämistä toteutetaan nykyisin kunnassa osana kunnan sosiaalityön palveluja tai kiinteässä yhteydessä niihin. Näin ollen asiakkaalla on nykyisin melko vaivatonta hakeutua toimeentulotuen hakemisen yhteydessä myös sosiaalityön palveluihin. Kunnalla on myös mahdollisuus toimeentulotuen hakemisen yhteydessä tarjota toimeentulotuen asiakkaalle tarpeen mukaisia sosiaalipalveluja esimerkiksi toimeentulotukiasiakkuuden pitkittyessä, erilaisissa elämän kriisitilanteissa ja taloudenhallinnan vaikeuksissa ilman, että asiakkaan täytyy näitä palveluja erikseen hakea.

Perustoimeentulotuen toimeenpanon siirtyessä Kansaneläkelaitokselle on huolehdittava siitä, että asiakkaalla on edelleen mahdollisuus saada kunnan sosiaalihuollon palveluja niitä tarvitessaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että Kansaneläkelaitos ja kunta tekevät toimeentulotukiasiakkaiden asioissa yhteistyötä sillä tavoin, että muun muassa asiakkaan toimeentulotuen tarpeeseen vaikuttaviin seikkoihin voidaan puuttua ajoissa. On huolehdittava siitä, että myös ainoastaan tai pääosin Kansaneläkelaitoksessa asioivat henkilöt tai perheet saavat tarvitsemansa tiedot kunnan sosiaalihuollon palveluista. Kansaneläkelaitoksen on ehdotetun 4 §:n 3 momentin nojalla tarvittaessa neuvottava perustoimeentulotuen hakijoita kunnan sosiaalihuollon palveluista ja ohjattava asiakasta tarvittaessa henkilökohtaisesti hakeutumaan niiden piiriin. Kansaneläkelaitokselle kuuluvaan yleiseen ohjaus- ja neuvontavelvoitteeseen kuuluu myös ohjata asiakkaita hakemaan heille kuuluvia ensisijaisia etuuksia. Ohjaaminen ja neuvonta voi tapahtua esimerkiksi hakemusten ja päätösten yhteydessä, Kansaneläkelaitoksen erillisillä tiedotteilla ja tarvittaessa henkilökohtaisella neuvonnalla. Tarvittaessa Kansaneläkelaitoksen on sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:ssä tarkemmin määritellyin perustein ja edellytyksin otettava yhteyttä myös kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen tai tehtävä ilmoitus henkilön sosiaalihuollon tarpeesta.

5 a §. *Perustoimeentulotuen kattamiseksi Kansaneläkelaitokselle suoritettavat ennakot ja niiden vahvistaminen sekä maksaminen.* Pykälän 1 momentin mukaisesti valtio suorittaisi Kansaneläkelaitokselle perustoimeentulotukea varten kuukausittain ennakkkoa Kansaneläkelaitoksesta annetun lain 12 d §:ssä tarkoitettuun sosiaaliturvan yleisrahastoon. Ennakot mitoitettaisiin siten, että Kansaneläkelaitoksella olisi riittävät varat kunakin kuukautena maksettavaksi tulevien maksuerien turvaamiseksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tarkemmin ennakoiden suuruudesta ja niiden vahvistamisesta. Maksuvalmiuden turvaamiseksi Kansaneläkelaitokselle maksettaisiin tammikuussa vähintään yksi kuudesosa arvioiduista vuotuisista menoista. Tämän jälkeen loppuvuoden ennakkoa maksettaisiin tasasuuruusina erinä. Jos rahoitustarve olennaisesti muuttuisi, ennakon määrää voitaisiin sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä tarkistaa maksuvalmiuden turvaamiseksi ajaksottaa vahvistetusta ennakosta poikkeavasti.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin vielä, että kuluvan ennakoit tulisi välittömästi tarkistaa, jos niiden perusteet ovat oleellisesti muuttuneet.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, että kunkin kuukauden ennakot maksetaan Kansaneläkelaitokselle kunkin kuukauden ensimmäisenä arkipäivänä.

5 b §. *Kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen kustannuksista.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen kustannuksista olisi edelleenkin 50 prosenttia.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että kunnan rahoitusosuus otettaisiin huomioon vähentämällä kuntaan maksetun toimeentulotuen määrä kunnalle maksettavasta peruspalvelujen valtionosuudesta. Tämä vähentäminen tapahtuisi vuosittain. Valtionosuuden vähentämisestä ja Kansaneläkelaitoksen ilmoituksesta valtiovarainministeriölle kuntaan kohdistuneen perustoimeentulotuen määrästä säädettäisiin kunnan peruspalvelujen valtionosuutta koskevan lain (1704/2009) 34 b pykälässä. Voimassa olevan lain 5 c ja 5 d pykälien säännökset kävisivät tarpeettomiksi, koska kuntien rahoitusosuudesta sää-

dettäisiin kunnan peruspalvelujen valtionosuutta koskevassa laissa (1704/2009).

2 luku **Toimeentulotuen rakenne ja suuruus**

7 a §. *Perusosa.* Pykälästä ehdotetaan poistettavaksi sana ”televisionluvasta”. Tämä tekninen muutos johtuu valtion televisio- ja radiorahastosta annettuun lakiin (745/1998) lailla 475/2012 tehdystä muutoksesta, jolla luovuttiin television käyttöön perustuvasta televisiomaksusta. Vuoden 2013 alusta Yleisradion julkisen palvelun kustannukset perustuvat valtion televisio- ja radiorahastolle valtion talousarviosta siirrettävään määrärahaan. Määrärahaa vastaava summa kerätään tuloverotuksen yhteydessä yleisradioverona, joka tuloutetaan valtion talousarvioon.

Verkkoasiointi on lisääntynyt ja arkipäiväistynyt siinä määrin, että nykyisin suurella osalla ihmisistä tietoliikenteen käytöstä, kuten matkapuhelimen ja tietokoneen internetliittymän käytöstä, aiheutuvia kustannuksia, jotka kuuluvat kiinteästi jokapäiväisiin menoihin. Tästä johtuen puhelimen käytöstä aiheutuviin menoihin ehdotetaan rinnastettavaksi henkilökohtaisen tietoliikenteen käytöstä aiheutuvat menot. Ehdotettu muutos vastaa kunnissa jo nyt noudatettavaa toimeentulotuen myöntämiskäytäntöä.

7 b §. *Muut perusmenot.* Tarpeellisen suuruisina huomioon otettavista muista perusmenoista säädetään toimeentulotukilain 7 b §:ssä. Muihin perusmenoihin kuuluvat menot otetaan huomioon tarpeellisen suuruisina, minkä vuoksi asiakkaan tulee aina tarvittaessa esittää niihin liittyvät selvitykset. Käytännössä menot otetaan yleensä huomioon todellisen suuruisina, jollei niitä ole pidettävä kohtuuttomina.

Ehdotetun 7 b §:n 1 momentti vastaa pääosin 1 kohdan osalta nykyistä lakia mutta siinä on otettu huomioon uusi yleisestä asumistuesta annettu laki (938/2014). Pykälän lakiviittaus kohdistuu uuden asumistukilain 9 §:ään ja siinä mainittuihin menoihin. Tämän pykälän mukaisia huomioon otettavia asumismenoja olisivat kuten nykyisinkin asunnon vuokra, asumisoikeusasunnon käyttövastike, yhtiömuotoisen asunnon vastike,

erilliset vesimaksut ja lämmityskustannukset sekä asumistukilain 9 §:ssä tarkoitettujen asunnon hankkimiseksi tai perusparantamiseksi otettujen henkilökohtaisten lainojen korot. Perustoimeentulotuessa hyväksyttävistä tarpeellisten suurusten asumismenojen määrää ei jatkossakaan määriteltäisi asumistukea koskevan lainsäädännön perusteella, vaan menojen tarpeellinen suuruus arvioitaisiin lähtien tosiasiallisista kustannuksista. Asumismenojen tarpeellista suuruutta 7 b §:n 1 momentin nojalla arvioitaessa voitaisiin ottaa huomioon tuen hakijan asumiseen ja olosuhteisiin liittyvät erityistarpeet kuten esimerkiksi lasten koulunkäyntimahdollisuudet, erityinen hoidon tarve tai vammaisen henkilön tarvitsemien apuvälineiden aiheuttama tilantarve. Uuden asumistukilain 9 §:n 3 momentissa mainittu hyväksyttävien ruokakunnan kokoon perustuvien laskennallisten hoitomenojen määrittely ei sovellu toimeentulotukeen, koska sen myöntämisessä hoitomenot otetaan huomioon todellisten menoerien mukaan, kuitenkin tarpeellisen suuruisina.

Asumistukilain 9 §:ssä tarkoitettujen asumismenojen lisäksi ehdotetun 7 b §:n 1 momentin 1 kohdan menoina huomioitaisiin myös muun kuin yhtiömuotoisen omistusasunnon välttämättömät hoitomenot. Lainkohta olisi tältä osin uusi, joskin toimeentulotuen myöntämiskäytännössä muina perusmenoina on jo aikaisemminkin huomioitu muun kuin yhtiömuotoisen omistusasunnon, käytännössä omakotitalon, välttämättömät hoitomenot. Merkittävimpiä muun kuin yhtiömuotoisen omistusasunnon välttämättömiä hoitomenoja ovat lämmityskustannukset, vesimaksut ja kiinteistökohtaiset menot. Viimeksi mainittuja ovat muun muussa kiinteistön hoidosta aiheutuvat menot, nuohousmaksut, vakuutusmaksut, kiinteistövero, sekä tontin vuokra. Mainittujen menojen osalta perustoimeentulotuen myöntämisharkinnassa tulisi menojen määrään liittyvän kohtuullisuusharkinnan ohella ottaa muihin menoeriin verrattuna korostetusti huomioon niiden välttämättömyys toimeentulotuen hakijalle.

Edellä mainittujen menojen ohella 7 b §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuina menoina huomioitaisiin myös välttämättömät asuntoon muuttoon liittyvät menot. Edellä mainitut menot olisivat perusmenona uusia.

Sääntely tarkoittaisikin aikaisemmin täydentävän toimeentulotuen puolella huomioon otettujen menojen siirtämistä muihin perusmenoihin. Välttämättöminä asuntoon muuttoon liittyvinä menoina voitaisiin ottaa huomioon esimerkiksi takuuvuokra, vuokraennakko, asuinirtaimiston kuljetusmenot ja muut muutosta aiheutuvat välttämättömät kustannukset. Kiinteistöjen ja vuokrahuoneistojen välityksestä annetun lain (1074/2000) 20 §:n mukaan välityspalkkio peritään toimeksiantajalta eikä sen korvaaminen toimeentulotuella ole siten perusteltua.

Ehdotetun 7 b §:n 1 momentin 1 kohdan Tarkoituksena on pysyttää nykyinen käytäntö asumismenojen tarpeellisen suuruisen määrän arvioinnissa. Asumismenojen huomioon ottamisen tarkoituksena on turvata hakijan asuminen. Kuten aikaisemminkin, asumismenojen tarpeellista suuruutta harkittaessa otettaisiin huomioon asunnon koko ja laatu suhteessa perheen kokoon ja tarpeisiin sekä kohtuullista asumistasoa vastaava kustannustaso paikkakunnalla.

Kohtuulliset asumismenot otettaisiin yleensä huomioon todellisen määräisinä. Käytännön toiminnassaan Kansaneläkelaitos voisi arvioidessaan tarpeellisen suuruisia asumismenojen määrää hankkia kunnista viitetietoja kuntakohtaisista asumismenoista ja käyttää näitä tietoja arvioidessaan kunkin kunnan ja alueen perustoimeentulotuessa hyväksytyä asumismenojen tasoa.

Ehdotetun toimeentulotukilain 7 b §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan muina perusmenoina otettaisiin huomioon voimassaolevaa lainsäädäntöä vastaavasti myös taloussähköstä aiheutuvat menot. Taloussähkö on käytännössä vakiintunut käsite, joka tarkoittaa kotitalouksissa muuhun kuin sähkölämmitykseen käytettävää sähköä. Sen sijaan asunnon lämmityssähkön menot ovat jatkosakin osa asumistukilain 9 §:n mukaisia asumismenoja tai muun kuin yhtiömuotoisen omistusasunnon välttämättömiä hoitomenoja ja tulevat siten huomioiduiksi tarpeellisen suuruisina muina perusmenoina 7 b §:n 1 momentin 1 kohdan perusteella.

Ehdotetun toimeentulotukilain 7 b §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan perusmenoina huomioitaisiin kotivakuutusmaksu. Mainittu lainkohta vastaisi nykyistä sääntelyä.

Ehdotetun 7 b §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan muina perusmenoina huomioitaisiin jatkossa muut kuin perusosaan sisältyvät terveydenhuoltomenot. Säännöstä muutettaisiin siten, että menojen huomioimisen edellytyksenä ei sen sanamuodon mukaan olisi enää kulujen vähäistä suurempi määrä. Näin ehdotetaan tehtäväksi sen vuoksi, että käytännössä ratkaisevaa ei ole menojen suuruus, vaan lähinnä niiden syntymisen peruste. Muina kuin perusosaan sisältyvinä terveydenhuoltomenoina voitaisiin ottaa huomioon sekä määrältään suuret terveydenhuoltomenot että myös vähäisemmät terveydenhuoltomenot, mikäli niitä ei ole otettu huomioon toimeentulotuen perusosassa tai korvattu muista ensisijaisista järjestelmistä kuten sairausvakuutuksesta tai esimerkiksi vammaistuesta. Ehdotettu muutos vastaisi sekä vakiintunutta oikeuskäytäntöä että kunnissa vakiintunutta toimeentulotukikäytäntöä.

Hyväksyttävinä muina kuin perusosaan sisältyvinä terveydenhuoltomenoina olisivat terveydenhuollon ammattihenkilön määräyksellä hankitut lääkkeet, lääkinnälliset tarvikkeet, proteesit ja apuvälineet, terveyden- ja sairaanhoidon maksut sekä muut terveydenhuoltomenot, jotka eivät sisälly toimeentulotuen perusosaan. Tyypillisinä muina perusmenoina tulisivat vakiintuneen käytännön mukaisesti huomioitaviksi myös esimerkiksi hammashuollosta ja silmälaseista aiheutuvat kustannukset sekä terveydenhuollon matkakuiluista asiakkaalle jäävä omavastuuosuus.

Lain sanamuodon mukaisesti muut kuin perusosaan sisältyvät terveydenhuoltomenot otettaisiin tarpeellisen suuruisina huomioon. Käytännössä terveydenhuoltoviranomaisten määräämistä terveydenhuollosta syntyneet menot otetaan huomioon todellisen suuruisina. Muilta osin terveydenhuollon menojen kohtuullisuutta harkittaessa voidaan tarvittaessa käyttää terveydenhuollon asiantuntijan arviota. Toimeentulotukilaissa ei ole rajattu millään tavoin sitä, mistä johtuvaan terveydenhuoltomenuun tukea voidaan myöntää. Korvata voidaan sellaisiakin menoja, jotka eivät johdu sairauden hoidosta, kuten esimerkiksi kustannukset hedelmöityshoidosta, ehkäisy pillereistä tai tupakan vieroituslääkkeistä. Asiakkaalta voidaan edellyttää, että hän toimittaa lääkärin tai tarvittaessa erikois-

lääkärin lausunnon hoidon tai lääkkeen tarpeellisuudesta tai tarvittaessa muun terveydenhuollon ammattihenkilön arvion. Sen sijaan menoilta ei edellytetä Kela-korvattavuutta. Epäselvissä tapauksissa asiasta voidaan pyytää myös erillinen asiantuntijaselvitys.

Lääkevaihdoista säädetään lääkelaissa (395/1987). Lääkelain 57 b §:n 1 momentin mukaan lääkärin, hammaslääkärin tai muun lääkkeen määräämiseen oikeutetun terveydenhuollon ammattihenkilön määräämä lääkevalmiste on vaihdettava apteekissa halvimpaan tai hinnaltaan siitä lääkelaissa tarkemmin määrättyllä tavalla vähäisesti poikkeavaan. Apulaisoikeuskansleri on antanut 23.10.2003 toimeentulotukiasiakkaiden lääkevaihtoa koskevan päätöksen (dnro 6/50/03), jonka perusteella toimeentulotukea myöntävän viranomaisen ei voida katsoa toimivan lääkevaihtoa tai toimeentulotukea koskevan sääntelyn vastaisesti, mikäli toimeentulotukena maksetaan pääsääntöisesti vain halvimpia vaihtokelpoisia lääkevalmisteita silloin, jos lääkkeen määrääjä ei ole kieltänyt vaihtoa.

Toimeentulotukea määrätessä otetaan pääsääntöisesti huomioon vain julkisia terveydenhuoltopalveluja käytettäessä aiheutuneet menot. Myös korkein hallinto-oikeus on ratkaisuisaan linjannut (KHO 2004:2076 ja KHO 2004:2011), että julkiset terveydenhuoltopalvelut ovat ensisijaisia silloin, kun terveydenhuollon palveluiden kustannuksiin myönnetään toimeentulotukea. Yksityisestä terveydenhuollosta johtuvat kustannukset voidaan ottaa huomioon vain poikkeuksellisesti, esimerkiksi jos asiakkaalle välttämättömä palvelua tai hoitomuotoa ei ole ollut tarjolla julkisen terveydenhuollon puolella (erikoishoidon tarve), hoidon tarve on ollut kiireellinen ja julkiseen palveluun pääsy olisi kestänyt liian kauan, tai asiakas on ollut yksityisen terveydenhuollon asiakkaan ja syntyneen hoitosuhteen jatkuvuus on tärkeää. Sen sijaan yleisesti hyväksytyyn hoitokäytännön mukaisesti määrättyjen lääkkeiden huomiointi toimeentulotuessa ei ole riippuvainen siitä, onko lääke määrätty yksityisen vai julkisen terveydenhuollon palveluita käytettäessä.

Ehdotetun 7 b §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan perusmenoina otettaisiin huomioon

lasten päivähoitomenot sekä perusopetuslain (628/1998) mukaisesta koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnasta aiheutuvat menot. Tältä osin siirrettäisiin aikaisemmin täydentävän toimeentulotuen puolella huomioituja, toimeentulotukea hakevilla lapsiperheillä melko usein esiintyviä menoeriä muihin perusmenoihin. Aamu- ja iltapäivätoiminnasta aiheutuvia menoja ei ole mainittu nimenomaisesti nykyisessä toimeentulotukilaissa, tältä osin kyseessä olisi siten uusi lainkohta.

Lasten päivähoitosta annetussa laissa (36/1973) tarkoitetusta kunnan järjestämästä päiväkotij- ja perhepäivähoidosta voidaan periä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) 7 a §:n perusteella perheen koon ja palvelujen käyttäjien tulojen mukaan määräytyvä maksu. Maksu voidaan kuitenkin jättää perimättä tai sitä alentaa siltä osin kuin maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista. Myös perusopetuslain mukaisesta aamu- ja iltapäivätoiminnasta voidaan määrätä laissa tarkemmin säädellyin edellytyksin määräytyvä maksu. Perusopetuslain 48 f §:n 2 momentti mahdollistaa kuitenkin maksun perimättä jättämisen tai alentamisen, jos huoltajan elatusvelvollisuus, toimeentuloedellytykset tai huollolliset näkökohdat huomioon ottaen siihen on syytä. Tällainen tilanne on esimerkiksi perheillä, jotka joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen. Toimeentulotuen viimesijainen luonne huomioiden, maksujen alentamisen tai perimättä määräämisen tulisi olla ensisijainen keino perheiden joutuessa taloudellisiin vaikeuksiin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 7 a § ei kuitenkaan koske yksityisen päivähoiton maksuja. Käytäntönä on, että yksityisen päivähoiton menot otetaan toimeentulotukea myönnettäessä huomioon vain silloin, jos siihen on aihetta perheen erityiset tarpeet ja olosuhteet huomioon ottaen. Korkein hallinto-oikeus on linjannut päivähoitomenoihin liittyvässä ratkaisussaan (KHO 2006:2191), että yksityisistä päivähoitopalveluista aiheutuvat menot voidaan toimeentulotukea myönnettäessä ottaa huomioon vain poikkeuksellisesti. Toimeentulotuen tarpeen ollessa pitkäaikaista perheen mahdol-

lisuus kunnan järjestämään päivähoitoon on siten syytä selvittää. Perheen hoitopaikkaa koskevat toivomukset tulee kuitenkin ottaa huomioon. Myös lapsen etu on syytä ottaa huomioon siten, ettei esimerkiksi lapsen pitkäaikaista hoitosuhdetta katkaista. Jos perheelle myönnetään toimeentulotukea yksityisen päivähoiton menoihin, perheen tulona otetaan huomioon lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain (1128/1996) mukainen tuki.

Ehdotetun 7 b §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan perusmenoina huomioitaisiin lapsen tapaamisesta lapsen kanssa eri taloudessa asuvalle vanhemmalle aiheutuvat menot siltä osin, kun ne perustuvat kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen. Mainittu säännös olisi uusi ja siirtäisi nykykäytännön mukaan täydentävän toimeentulotuen puolella huomioon otettuja menoja muihin perusmenoihin. Lapsen oikeus pitää yhteyttä siihen vanhempaansa, jonka luona hän ei asu, on keskeinen lapsen oikeus, joka on turvattu lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetulla lailla (361/1983). Lapsen oikeus tavata vanhempaansa tulee viime kädessä turvata myöntämällä tarkoitusta varten toimeentulotukea. Tukea tapaamisiin myönnettäisiin lähtökohtaisesti sen mukaan kuin tapaamisista on vanhempien kesken kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen vahvistamalla sopimuksella sovittu tai tuomioistuimen päätöksellä määrätty. Tällöin huomioidaviksi tulisivat lyhyempien tapaamisten ohella myös esimerkiksi loma-aikoina toteutuvasta lapsen luonapidosta aiheutuvat menot siltä osin kuin ne perustuvat kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen. Näitä menoja voisivat olla matkoista aiheutuvat menot edullisinta matkustustapaa käyttäen sekä lapsen ravintomenot. Mainittuihin kustannuksiin myönnetään nykyisinkin kunnissa toimeentulotukea.

Ehdotetun 7 b §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan perusmenoina otettaisiin huomioon välttämättömän henkilötodistuksen, oleskeluasiakirjan tai matkustusasiakirjan hankintakulut. Hankintakuluihin voitaisiin lukea myös henkilötodistuksen tai säännöksessä mainitun asiakirjan noutokulut. Mainittu

säännös olisi uusi. Lainmuutoksella perusmenoiksi siirrettäisiin nykyisen käytännön mukaan täydentävän toimeentulotuen puolelta huomioon otettavia menoja.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti, jossa säänneltäisiin Kansaneläkelaitoksen menettelystä tilanteissa, joissa toimeentulotukiasiakkaan asumiseen liittyvät menot ylittävät 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän. Tällöin Kansaneläkelaitoksen tulee ohjata hakijaa hankkimaan edullisempi asunto. Tämän lisäksi tuen hakijaa on ohjattava ottamaan yhteyttä kuntaan asuntoasian selvittämistä varten. Mikäli toimeentulotuen hakija joutuu säännöksessä tarkoitetulla tavalla toimeentulotuen myöntämiseen liittyvän menojen kohtuullisuusharkinnan vuoksi vaihtamaan edullisempaan asuntoon, hänelle tulisi varata riittävä ja hänen tosiasialliset tarpeensa huomioon ottava määräaika uuden asunnon hankkimiseen tai muihin asumisjärjestelyihin ennen kuin asumismeno voidaan ottaa Kansaneläkelaitoksen perustoimeentulotukiharkinnassa vain kohtuullistettuna huomioon. Riittävänä määräaikana voidaan pitää vähintään kolmea kuukautta ellei erityisistä syistä, kuten kunnan asunomarkkinatilanteesta tai asiakkaan tosiasiallisista tarpeista johtuen, harkita tätä lyhyempää määräaika perustelluksi. Tämän määräajan pituuden arvioinnissa merkitystä voidaan antaa myös sille, onko hakijan toimeentulotuen tarve tilapäinen esimerkiksi äkillisen työttömyystilanteen yllättäessä vai arvioidaankosen olevan pitempiä aikaista. Edullisemman asunnon hankintaan tulisi varata paitsi uudelle asiakkaalle, tarvittaessa myös toimeentulotukea aiemminkin hakeneelle henkilölle, jos hänelle ei ole annettu tietoa toimeentulotukea myönnettäessä noudatettavista asumismenokäytännöistä tai ne ovat muuttuneet.

Jos henkilö on saanut kehotuksen hakeutua edullisempaan asuntoon, ja hän hakee uudeen toimeentulotukea asuen edelleen samassa asunnossa ilman, että hänen 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu tarpeensa on muuttunut, 2 momentissa sanottu ei tule enää sovellettavaksi. Hakija ei toisin sanoen voi saada uuden hakemuksen myötä uutta määräaika edullisempaan asuntoon hakeutumista varten. Tämän vuoksi momentin viimeisessä virk-

keessä todettaisiin, ettei momentissa sanottu koske sellaista toimeentulotuen hakijaa, jolle jo aiemmin on annettu ohje ja määräaika hakeutua nykyistä asuntoaan edullisempaan asuntoon.

Ehdotetussa 2 momentissa tarkoitetulla tavalla tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän ylittävät asumismenot voitaisiin ehdotetun uuden 3 momentin nojalla ottaa huomioon täysimääräisinä myös määräajan jälkeen, jos hakijalla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta hankkia asuinpaikkakunnaltaan 2 momentissa tarkoitettua asuntoa. Säännöksen edellyttämä tilannekohtainen kohtuullisuusharkinta ei saa johtaa siihen, että toimeentulotuen hakija jää ilman asuntoa tai joutuu muuttamaan sellaiseen asuntoon, joka ei täytä yleisesti hyväksyttävää tai henkilön tai perheen erityisiä tarpeita vastaavaa asumista-soa.

7 c §. Täydentävä toimeentulotuki. Pykälässä säädettäisiin täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä huomioitavista erityismenoista. Voimassa olevan toimeentulotukilain 7 c §:n 1 momentin 1 kohdan mukaiset lasten päivähoitomenot ehdotetaan otettavaksi huomioon 7 b §:n mukaisina muina perusmenoina. Myös nykyisen 7 c §:n 1 momentin 2 kohdan mukaiset muut kuin 7 b §:ssä tarkoitettut asumisesta aiheutuvat menot on pääsääntöisesti ehdotettu otettaviksi huomioon muina perusmenoina. Tietyissä tilanteissa henkilölle voi kuitenkin jäädä vielä sellaisia asumisesta aiheutuvia menoja, jotka on tarpeen huomioida täydentävän toimeentulotuen tarvetta arvioitaessa tai joita ei ole voitu ottaa kokonaisuudessaan huomioon myönnettäessä perustoimeentulotukea. Tämän vuoksi pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaisina erityismenoina ehdotetaan otettaviksi huomioon muut kuin 7 b §:ssä tarkoitettut asumisesta aiheutuvat menot, joita voisi olla esimerkiksi 7 b §:n 3 momentin mukaiset tilanteet, jossa asiakkaan asumismenot ylittävät 7 b §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän. Lisäksi kyseeseen voisivat tulla muun muassa kalusteiden hankkimisesta aiheutuvat kustannukset. Ehdotetun 7 c §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisina erityismenoina ehdotetaan huomioitavaksi henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteis-

ta johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkitut menot. Mainittu lainkohta vastaa voimassaolevan 7 c §:n 1 momentin 3 kohtaa.

Täydentävää toimeentulotukea voidaan myöntää silloin, kun hakijalla tai perheellä on säännöksessä tarkoitettuja erityismenoja, ja pelkän perustoimeentulotuen myöntäminen ei riitä turvaamaan asiakkaan toimeentuloa toimeentulotukilaisilla tarkoitettulla tavalla. Erityismenon tarpeellisuus arvioidaan tapauskohtaisesti suhteessa toimeentulotuen hakijan ja hänen perheensä olosuhteisiin ja tilanteeseen. Täydentävässä toimeentulotuessa ei ole suljettu pois mitään menolajeja, vaan tapauskohtaisesti harkitaan, onko jokin meno henkilön tai perheen toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeellinen.

Täydentävän toimeentulotuen saamiseksi asiakkaan on esitettävä riittävä selvitys erityismenon tarpeellisuudesta. Erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvia erikseen huomioon otettavia menoja olisivat, kuten aikaisemminkin, esimerkiksi välttämättömät kodin irtaimiston hankkimisesta aiheutuvat menot ja lastentarvikkeista, kuten lastenvaunusta ja -rattaista aiheutuvat menot. Etenkin pitkään toimeentulotuen asiakkaina olleilla kotitalouksilla on vaikeuksia selvittää yllättävistä, esimerkiksi kodinkoneen rikkoutumisesta aiheutuvista menoista tai kodin suuremmista hankinnoista.

Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä voidaan ottaa huomioon myös sellaisia menoja, jotka kuuluvat lähtökohtaisesti toimeentulotuen perusosalla katettaviin menoihin, mutta jotka henkilön tai perheen erityisen tilanteen vuoksi ovat niin suuria, ettei perusosa riitä niitä kattamaan. Vaikka lasten harrastusmenot sisältyvät pääsääntöisesti lasten perusosalla katettaviin menoihin, on lain-säädännössä jo pykälän nykyisenkin sanamuodon mukaan haluttu korostaa sitä, että tarvittavien harrastusvälineiden hankkiminen tai muiden kustannusten maksaminen ei ole aina perusosan puitteissa mahdollista. Harrastukset ovat lapsen ja nuoren kehittymisen, sosiaalistumisen ja syrjäytymisen ehkäisyyn kannalta erittäin tärkeitä, ja niitä on perusteltua tukea. Henkilön tai perheen erityisistä

tarpeita johtuvina voidaan ottaa huomioon myös sellaisia menoja, joilla voidaan ehkäistä pitkäaikaisasiakkaiden sosiaalista syrjäytymistä. Myös ravintomenot voivat muodostua tavanomaista suuremmiksi esimerkiksi jonkin sairauden tai ruoka-aineyleherkkyyden vuoksi. Toimeentulotuen myöntämiskäytännössä on myös katsottu, että esimerkiksi raskausaikana tarvittava normaalia poikkeava vaatetus ja romaninaisen perinteiseen asuun kuuluva hame aiheuttavat kustannuksia, joita voidaan tukea täydentävällä toimeentulotuelle.

10 §. Alennettu perusosa. Nykyisen 10 §:n 2 momentin mukaan perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työvoimaviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Säännös lisättiin alennettua perusosaa koskevaan 10 §:ään toimeentulotukilain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen eduskuntakäsittelyn aikana sosiaali- ja terveysvaliokunnan aloitteesta (StVM 33/1997 — HE 217/1997)). Mietinnössään valiokunta, paitsi muuta, yhtyi lakiehdotuksen perusteluissa esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan toimeentulotuen yhteydessä tehtävällä sosiaalityöllä on suuri merkitys. Valiokunta katsoi, että toimeentulotuen saaminen ja työttömyyden pitkittymisen johtavat usein tilanteisiin, joissa henkilön itsenäisen suoriutumisen edellytyksiä on syytä tukea. Tätä valiokunta piti erityisen tärkeänä tilanteissa, joissa kysymyksessä on perusosan alentaminen. Tällöin on valiokunnan mukaan syytä pyrkiä hyödyntämään myös moniammatillista yhteistyötä. Mietinnössä esitetyillä perusteilla, tarkoituksenmukaisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemisen vuoksi valiokunnan ehdotuksen pohjalta lakiehdotuksen 10 §:ään sisällytettiin uusi 2 momentti, jonka mukaan perusosan alentamista koskevan päätöksen yhteydessä on aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä säännöksestä ilmenneiden viranomaistahojen kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Kannanotossaan valiokunta totesi, että mikäli hakija ei halua osallistua suunnitelman tekemiseen, katso-

taan, että suunnitelman tekeminen ei ole ollut 10 §:n tarkoittamalla tavalla mahdollista.

Käytännössä säännöksessä tarkoitettu suunnitelma on laadittu joko perusosan alentamista koskevaa päätöstä tehtäessä tai mainitun päätöksen tekemisen jälkeen moniammatillisena yhteistyönä asiakkaan ja eri viranomaistahojen kesken. Säännös täydentää sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 7 §:ää, jonka mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta tai ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma laaditaan alentamispäätöksen kohteena olevalle henkilölle. Käytännössä suunnitelma kuitenkin koskee usein myös muuta perhettä.

Lain 10 §:n 4 momentin mukaan perusosan alentamista koskevaa päätös voidaan tehdä vain edellyttäen, että alentaminen ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutenkaan kohtuuttomana. Säännöksen viimeisen virkkeen mukaan alentaminen voidaan tehdä enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan kieltäytymisestä tai laiminlyönnistä lukien. Siten mainitun 10 §:n 4 momentin ja lain toimeentulotuen määräytymisaikaa koskevan 15 §:n 1 momentin perusteella perusosan alentaminen voidaan tehdä kuukaudeksi tai sitä lyhyemmäksi ajaksi taikka enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan kieltäytymisestä tai laiminlyönnistä lukien. Alentamisen enimmäiskesto lasketaan kieltäytymisen tai laiminlyönnin ajankohdasta, ei toimeentulotuen määräämisajankohdasta lukien.

Lain 10 §:n 2 momenttia ehdotetaan teknisesti täsmennettäväksi siten, että siinä käsite työvoimaviranomainen korvattaisiin nykyisellä käsitteellä työ- ja elinkeinoviranomainen. Säännöstä ehdotetaan täydennettäväksi siten, että Kansaneläkelaitoksen, jonka päätökseen toimeentulotuen perusosan alentaminen jatkossa perustuisi, tulisi tiedottaa hakijalle kunnan velvollisuudesta laatia säännöksessä tarkoitettu suunnitelma ja ohjata tämä kunnan sosiaalitoimen asiakkaaksi suunnitelman laatimista varten. Ohjaamisen tulisi

tapahtua niin, että asiakas voi ymmärtää sen sisällön.

Ehdotuksen mukaan Kansaneläkelaitoksen myös tulisi välittömästi toimittaa kunnan sosiaalitoimelle tiedoksi perusosan alentamista koskeva päätös ja ilmoittaa tästä hakijalle. Kansaneläkelaitoksen ja kunnan sosiaalitoimen välisestä tietojen luovuttamisesta suunnitelman tekemiseksi säädettäisiin lain 17 a §:ssä ja tietojen luovuttamista teknisen käytöhtyhteyden avulla 18 b §:ssä.

3 luku **Menettely toimeentulotukiasi- oissa**

14 §. *Toimeentulotuen hakeminen.* Toimeentulotuki myönnetään hakemuksesta. Hakemukset toimitettaisiin pykälän 1 momentin mukaan pääsääntöisesti Kansaneläkelaitokselle, joka tekee hakemuksen perusteella päätöksen perustoimeentulotuesta. Samalla hakemuksella voisi hakea sekä perustoimeentulotukea että täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea. Tällainen menettely on katsottu tarkoituksenmukaiseksi ensinnäkin sen vuoksi, että hakijan tulot ja varat otetaan toimeentulotukilain 6 §:n mukaan huomioon ensin perustoimeentulotukea myönnettäessä. Hakijan oikeus perustoimeentulotukeen tulee näin ollen tavallisesti selvittää ensin, ennen kuin voidaan ottaa kantaa hakijan oikeuteen saada täydentävää toimeentulotukea. Perustoimeentulotuki ja täydentävä toimeentulotuki myönnetään nykyisin usein samassa yhteydessä ja samalla päätöksellä eikä näiden tuen muotojen ero välttämättä lainkaan välity asiakkaalle. Ehdotettu hakemusmenettely olisi myös hakijoiden kannalta selkeä.

Perheen puolesta hakemuksen voi tehdä joku perheen täysivaltaisista jäsenistä, mikä tarkoittaa käytännössä jompaakumpaa puolisoista tai lapsiperheessä jompaakumpaa perheen vanhemmista. Vajaavaltaisen oikeus hakea toimeentulotukea määräytyy tosiasiallisen tilanteen mukaan. Yleensä vajaavaltaisen puolesta puhevaltaa käyttää huoltaja, holhooja tai uskottu mies taikka muutoin hänestä tosiasiallisesti huolta pitävä henkilö. Toimeentulotuen luonteesta johtuu, että tuen hakemiseen oikeutettujen suhteen ei ole tarkoituksenmukaista noudattaa tarkkoja edelly-

tyksiä, koska tarkoitus on taata henkilön viimesijainen toimeentulo. Olennaisinta on, että toimeentulotuen tarpeessa olevat saavat tukea. Alaikäisen saama toimeentulotuki voi tulla perittäväksi takaisin häneen nähden elatusvelvolliselta henkilöltä.

Jos hakija esittää hakemuksessa sellaisia menoja, joita ei voida ottaa huomioon tehtävässä päätöstä 7 §:n mukaisesta perustoimeentulotuesta, Kansaneläkelaitoksen tulisi siirtää hakemus asianomaisen kunnan käsiteltäväksi siten kuin lain 14 d §:ssä ehdotetaan säädettyväksi.

Jos asiakas hakee vain täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea, hänen tulisi pykälän 2 momentin mukaan tehdä hakemus suoraan kunnan toimielimelle siinä tapauksessa, että hänen asiansa on perustoimeentulotuen osalta jo käsitelty Kansaneläkelaitoksessa hakemuksessa tarkoitettulta ajanjaksolta. Tällainen menettely on katsottu asiakkaan kannalta paremmaksi kuin se, että hän jättäisi hakemuksen tässäkin tapauksessa Kansaneläkelaitokselle. Asiassa tulisi silloin asian siirrosta aiheutuvaa turhaa viivettä. Kunnan sosiaalitoimen työntekijä voisi tarkistaa perustoimeentulotuen myöntämistä koskevat tiedot yhteiskäyttöjärjestelmän kautta. Asiakkaan ei pitäisi näin ollen joutua esittämään kunnassa enää samoja selvityksiä, jotka hän on esittänyt jo perustoimeentulotukea hakiesaan. Jos asiakkaalla sen sijaan ei ole vielä perustoimeentulotukipäätöstä, hänen tulee tehdä toimeentulotukihakemus Kansaneläkelaitokselle, jossa ensin selvitetään hakijan lähtökohtainen tilanne ja oikeus perustoimeentulotukeen.

14 a §. Toimeentulotuen myöntäminen. Ehdotettu 14 a § olisi luonteeltaan toimeentulotuen järjestämisvastuuta ja kustannusten oikeaan kuntaan kohdentamista koskeva säännös. Sillä ei ole tarkoitus muuttaa sitä, mitä nykyisin on voimassa henkilön tai perheen oikeudesta saada toimeentulotukea. Pykälän sanamuotoon on tehty teknisluonteinen muutos korvaamalla sana ”henkilö” sanalla ”hakija”.

Perustoimeentulotuen myöntäisi ehdotetun 14 a §:n 1 momentin mukaan hakemuksesta Kansaneläkelaitos Suomessa oleskelevalle hakijalle tai perheelle. Kansaneläkelaitos määrittäisi sen, mihin kuntaan se tietojärjes-

telmässään kohdentaa myönnetyn toimeentulotuen. Tämän tiedon perusteella puolestaan määräytyisi kunkin kunnan perustoimeentulotuen rahoitusosuus, joka otettaisiin huomioon valtionosuuslaskennassa lain 5 a §:n mukaisesti.

Ehdotetun 14 a §:n 1 momentin mukaan Kansaneläkelaitoksen tulisi perustoimeentulotukea myöntäessään kohdentaa maksettava tuki siihen kuntaan, jonka alueella hakija tai perhe vakinaisesti oleskelee. Yleensä vakinaisen oleskelukunnan selvittäminen ei aiheuta ongelmia. Vakinaisen oleskelukunta on yleensä se kunta, jossa hakijalla tai perheellä on vakituinen asunto. Epäselvässä tapauksessa Kansaneläkelaitoksen tulee selvittää asiaa asianomaisen kunnan tai kuntien kanssa.

Momentissa on myös otettu huomioon sellainen tilanne, että hakija tai perhe oleskelee useamman kuin yhden kunnan alueella muutoin kuin satunnaisesti. Toimeentulotuki kohdennetaan siihen kuntaan, jossa hakija tai perhe oleskelee ja jonka alueella oleskelusta hakijan tai perheen menot ovat johtuneet. Kunnan vastuu ulottuu siten vain niihin kustannuksiin, jotka ovat syntyneet tai aiheutuneet vakinaisesta tässä kunnassa oleskelusta. Kansaneläkelaitoksen on näin ollen selvitettävä, tarvittaessa yhteistyössä kyseessä olevien kuntien kanssa, mitkä toimeentulotukeen oikeuttavista kustannuksista ja menoista kohdistuvat missäkin kunnassa oleskeluun. Tulojen ja varojen huomioon ottamisessa tulee soveltaa toimeentulotukilain 15 §:n 2 momenttia siten, että tulot otetaan huomioon samoilta jaksoilta, joita menotkin rajataan koskemaan.

Pykälän 1 momentin viimeinen virke koskee kiireelliseen tarpeeseen myönnettävää tukea. Kiireellisen toimeentulotuen tarve voi syntyä paitsi vakinaisessa oleskelukunnassa, myös tilanteessa, jossa tuen tarve on syntynyt oleskeltaessa jossain muussa kunnassa. Tällöin hakijalle tai perheelle on myönnettävä välttämätön osuus perustoimeentulotuesta, esimerkiksi välttämättömät ravinto- ja terveydenhuoltomenot. Tuloista ja varoista otetaan vastaavasti huomioon vain ne, jotka tuolloin ovat käytettävissä. Säännöksen perusteella Kansaneläkelaitos voi kohdentaa myönnetyn kiireellisen perustoimeentulotuen

siihen kuntaan, jossa hakija tai perhe oleskelee kiireellistä toimeentulotukea hakiessaan.

Säännöksen 2 momentti koskee kuntien järjestämisvastuuta niiden myöntäessä täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Säännös vastaa nykyistä toimeentulotukilain 14 §:ää. Siinä on määritelty pääsääntöisesti järjestämisvastuulliseksi kunnaksi se kunta, jonka alueella hakija tai perhe vakinaisesti oleskelee. Pykälässä on määritelty järjestämisvastuu myös niissä tilanteissa, joissa tuen hakija asuu muutoin kuin satunnaisesti useammassa kuin yhdessä kunnassa. Järjestämisvastuu jakautuu samoin periaattein kuin mitä edellä on todettu kuntien rahoitusvastuusta. Kiireellisen tuen myöntää se kunta, jossa hakija tai perhe oleskelee hakemusta tehtäessä.

Pykälän 3 momentissa on haluttu korostaa toimeentulotuen viimesijaisuudesta johtuvaa erityistä veloitetta käsitellä toimeentulotukiasia siten, ettei hakijan tai perheen perustulossa turvattu oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon vaarannu. Säännös on samansisältöinen kuin voimassaolevan toimeentulotukilain 14 a §:n 1 momentin 1 virke.

Pykälän 4 momentin mukaan toimeentulotukipäätös on pantava viivytyksettä käytäntöön. Lainkohta on sanamuodoltaan vastaava kuin voimassaolevan toimeentulotukilain 14 a §:n 1 momentin viimeinen virke. Viivytyksettömän hakemuskäsittelyn ja päätöksenteon lisäksi on tärkeää, että toimeentulotuen maksatus hoidetaan nopeasti ja asiakas saa myönnetyn tuen viivytyksettä käyttöönsä.

14 b §. *Kiireellisen toimeentulotukiasian käsittely.* Lainkohdan mukaan kiireellisessä tapauksessa päätös toimeentulotuesta on tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. Lainkohta vastaa sitä, mitä on säädetty voimassaolevan toimeentulotukilain 14 a §:n 1 momentissa.

Käytettävissä olevilla tiedoilla tarkoitetaan pykälässä asiakkaan hakemuksensa liitteeksi esittämiä tietoja sekä niitä tietoja, jotka Kansaneläkelaitos tai sosiaalihuollon viranomaisen voi vaivatta itse hankkia tai saada muutoin käyttöönsä esimerkiksi suorakäyttöyhteiden kautta. Tarkoitus on, että asiaa käsittelevä toimihenkilö tai viranhaltija harkitsee

tapauskohtaisesti asian kiireellisyyden. Kiireellisessä tilanteessa asiakkaalle voitaisiin myöntää esimerkiksi välttämätöntä ravintoa, apua välttämättömien lääkkeiden tai matkalipun hankintaan taikka turvata henkilön tai perheen kiireellisen majoituksen järjestäminen. Päätös voitaisiin, kuten tälläkin hetkellä, tehdä myös vain osasta hakemusta. Siitä osasta asiakkaan esittämiä menoja, jotka eivät ole kiireellisiä tai jotka vaativat lisäselvityä, voitaisiin tehdä ratkaisu erikseen.

14 c §. *Toimeentulotukiasian käsittely muussa kuin kiireellisessä tapauksessa.* Pykälässä säädettäisiin toimeentulotuen käsittelyn määräajoista muussa kuin kiireellisessä tapauksessa. Ehdotettu säännös vastaa sisällöllisesti sitä, mitä voimassaolevan toimeentulotukilain 14 a §:ssä säädetään muun kuin kiireellisen toimeentulotukiasian käsittelystä. Määräajat koskisivat sekä Kansaneläkelaitosta sen päättäessä perustoimeentulotuesta että kunnan sosiaalihuollon viranomaista täydentävän ja ehkäisevän tuen päätösten osalta.

Kunnan 14 b §:ssä ja 14 c §:ssä tarkoitettu määräaika hakemuksen käsittelylle alkaisi hallintolain 20 §:n nojalla siitä, kun hakemus saapuisi Kansaneläkelaitoksesta kuntaan. Säännökset toimeentulotukiasioiden käsittelyn määräajoista otettiin lakiin 1 päivänä tammikuuta 2008 voimaan tulleella lainmuutoksella (1202/2007). Toimeentulotuki on viimesijainen etuus, jolla henkilölle ja perheelle turvataan perustuslain tarkoittama oikeus välttämättömään toimeentuloon. Tämän vuoksi toimeentulotukihakemusten käsittelyajalla on olennainen merkitys myös hakijan perusoikeuksien turvaamisessa. Lakimuutosta koskeneen hallituksen esityksen (HE 119/2007 vp) perusteluissa todettiin, että toimeentulotukiasioiden käsittelyssä oli alkanut esiintyä viiveitä, kun toimeentulotukiasiakkaiden määrä kasvoi 1990-luvulla voimakkaasti. Siirtyminen kirjallisten toimeentulotukihakemusten käyttöön ja etuus-käsittelijäjärjestelmän käyttöönotto useissa kunnissa oli nopeuttanut hakemusten käsittelyä, mutta ei ollut poistanut ongelmaa kokonaan. Tämän vuoksi katsottiin tarpeelliseksi säätää lailla määräajat toimeentulotukihakemusten käsittelylle ja toimeentulotukea koskevalle päätöksenteolle.

Pykälän 1 momentin mukaan pykälässä tarkoitettussa tilanteessa päätös toimeentulotuesta on tehtävä viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta.

Hallintolain 19 §:n mukaan asia pannaan vireille kirjallisesti ilmoittamalla vaatimukset perusteineen. Viranomaisen suostumuksella asian saa panna vireille myös suullisesti. Jos suulliseen vireillepanoon suostutaan, viranomaisen on kirjattava kaikki asiakkaan vaatimukset häntä koskeviin asiakirjoihin. Hallintolain 18 §:n mukaan asiakirjan katsotaan saapuneen viranomaiseen sinä päivänä, jona asiakirja on annettu viranomaiselle. Postitse lähetetyn asiakirjan saapumispäiväksi katsotaan myös se päivä, jona lähetys on saapunut viranomaisen postilokeroon tai viranomaiselle on toimitettu ilmoitus lähetyksen saapumisesta postiyhteykseen.

Silloin, kun laissa ei ole erikseen säännöksiä määräajan laskemisesta, noudatetaan säädettyjen määräaikain laskemisesta annetussa laissa (150/1930, määräaikalaki) olevia määräaikojen laskemissääntöjä. Määräaikalain 2 §:n mukaan, jos ajanmääräyksenä on jokin määrä päiviä nimetyn päivän jälkeen, niin tätä päivää ei lueta määräaikaan. Jos toimeentulotukihakemus siis tulisi käsiteltäväksi esimerkiksi maanantaina, päätös asiassa olisi tehtävä viimeistään seuraavan viikon keskiviikkona, jollei väliin sattuisi arkipäiviä tai niihin verrattavia päiviä.

Asiakas voi joskus jättää hakemuksensa viikkoja tai jopa kuukausia ennen sen ajanjakson alkua, jolle hän tukea hakee. Määräys asian käsittelemisestä näidenkin tapausten osalta seitsemän arkipäivän kuluessa voisi aiheuttaa hakemusten käsittelyn ruuhkaantumista. Päätöksen tekeminen useita viikkoja ennen hakemuksessa tarkoitettua ajanjakson alkua ei ole tarkoituksenmukaista senkään vuoksi, että tällöin tiedot asiakkaan ensisijaisista etuuksista eivätkä usein ole vielä käytettävissä. Tämän vuoksi pykälän 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi nykyisin voimassa olevaa toimeentulotukilain 14 a §:n 2 momenttia vastaavasti, että tällaisissa tilanteissa riittäisi, että päätös hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta koskevan hakemuksen johdosta tehtäisiin ja pantaisiin täytäntöön viimeistään sanotun kuukauden ensimmäisenä

arkipäivänä, jos hakemuksen saapumisesta on tuolloin kulunut enemmän kuin seitsemän arkipäivää. Jos hakemus koskisi vielä myöhäisempää aikaa kuin hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta, päätös olisi tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään hakemuksessa tarkoitettua ajanjakson ensimmäisenä arkipäivänä.

Asiakkaan toimittama hakemus ei aina ole valmis käsiteltäväksi sellaisenaan, vaan siitä saattaa puuttua asian käsittelyn kannalta välttämättömiä tietoja. Hallintolain 22 §:n mukaan viranomaiselle toimitettua asiakirjan ollessa puutteellinen, viranomaisen on kehoitettava lähettäjää määräajassa täydentämään asiakirjaa, jollei se ole tarpeetonta asian ratkaisemiseksi. Asiakirjan lähettäjälle on ilmoitettava, miten asiakirjaa on täydennettävä. Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi nykyisin voimassa olevan toimeentulotukilain 14 a §:n 3 momentin kanssa samansuuntainen säännös, jonka mukaan asiakkaalle olisi mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta annettava tai lähetettävä yksilöity kehoitus puutteellisen hakemuksen täydentämiseksi. Tarkoituksena on, että kehoitus annetaan kirjallisena. Tämä on tärkeää sen vuoksi, että asiakas tietää täsmällisesti, mitä täydennyksiä tarvitaan. Asiakkaalta vaadittavan selvityksen tulee olla asian ratkaisemisen kannalta välttämätön. Selvitystä pyydetessä on myös harkittava, onko vaadittu selvityksen hankkiminen asiakkaalle kohtuuton tehtävä ottaen huomioon asiakkaan olosuhteet ja muut seikat. Selvitysvelvoitetta helpottaa perustoimeentulotuen osalta se, että Kansaneläkelaitos voi nyt ehdotettavan lain nojalla hankkia useita tietoja myös oma-aloitteisesti.

Päätös toimeentulotuesta olisi annettava viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun täydennetty hakemus tarvittavine liitteineen on saapunut. Mikäli asiakas ei ole määräajassa täydentänyt hakemustaan eikä ole samassa ajassa myöskään esittänyt hyväksyttävää selvitystä täydennyksen viivästymiselle, asiassa tulisi tehdä päätös käytettävissä olevien tietojen perusteella. Asiakkaan suostumuksella päätös voitaisiin tehdä käytettävissä olevien tietojen pohjalta myös ennen määräajan päättymistä.

Hakemus voidaan hylätä, jos siihen ei sisälly asian käsittelemiseksi tarpeellisia tietoja, kuten tietoja asiakkaan tuloista. Päätöstä ei kuitenkaan saisi jättää tekemättä, vaikka tuen hakija ei ole toimittanut kaikkia vaadittuja selvityksiä. Päätöksen tekemisellä turvataan hakijan mahdollisuus saattaa asia käsiteltäväksi oikaisuvaatimusmenettelyssä ja edelleen hallinto-oikeuden ja viime kädessä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi se, olivatko vaaditut selvitykset tarpeellisia asian käsittelemiseksi. Selvityksen antamiselle asetettu määräaika luo asiakkaalle selkeän toimintavelvoitteen, mutta toisaalta ehdotettu säännös myös turvaa asiakkaan oikeutta vähimmäistoimeentuloon. Ei ole suotavaa, että asiakas joutuu odottamaan sitä osaa toimeentulotuestaan, johon hänellä muun selvityksen perusteella olisi ilman muuta oikeus, vain sen vuoksi, että hän ei ole osannut esittää selvitystä jostakin yksittäisestä kustannuksesta, johon hän on muun ohella hakenut toimeentulotukea.

14 d §. *Toimeentulotukea koskevan asian siirtäminen Kansaneläkelaitoksesta kuntaan.* Pykälän 1 momentissa säädetään Kansaneläkelaitoksen velvollisuudesta siirtää toimeentulotukihakemus asianomaiseen kuntaan, sillä osin kuin hakija esittää hakemuksessa sellaisia menoja, joita ei voida ottaa huomioon tehtäessä päätöstä 7 §:n mukaisesta perustoimeentulotuesta. Kansaneläkelaitoksen tulisi ennen siirtoa tehdä päätös perustoimeentulotuesta. Näin perustoimeentulotukea koskeva päätös olisi kunnan käytettävissä sen harkitessa päätöstä hakemuksen muilta osin. Kyseessä voisi olla sellainen, esimerkiksi lapsen harrastevälineen hankinnasta aiheutuva meno, joka otetaan luonteensa vuoksi huomioon vain täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea harkittaessa. Sen sijaan esimerkiksi tilanteissa, joissa Kansaneläkelaitos perustoimeentulotuen myöntämisen yhteydessä tekemänsä laskelman pohjalta hylkää perustoimeentulotukihakemuksen sen vuoksi, että hakijan tulot ja varat ylittävät perustoimeentulotuessa huomioidut menot, siirtovelvollisuutta ei lähtökohtaisesti synny jos hakija ei ole hakemuksessaan yksilöinyt tiettyä menoa, joka voitaisiin ottaa huomioon täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea myönnettäessä. Hakemuksesta ilmenevät

pelkät viittauksenomaiset maininnat henkilön olosuhteisiin eivät sellaisenaan synnytä Kansaneläkelaitokselle siirtovelvollisuutta kuntaan. Epäselvissä tilanteissa Kansaneläkelaitoksen tulee kuitenkin tarvittaessa hallintolain 31 §:n mukaisesti huolehtia asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä.

Asian siirto viranomaiselta toiselle pitkittää toimeentulotuen käsittelyaikoja jonkin verran. Tätä ei kuitenkaan ole katsottu voitavan välttää kahden eri viranomaisen käsitellessä asiaa. Asiassa on katsottu mahdottomaksi säätää esimerkiksi vain kolmen arkipäivän käsittelyaika Kansaneläkelaitosta ja toista kolmen arkipäivän käsittelyaika kuntaa koskien. Näin lyhyet käsittelyajat voisivat joissakin tilanteissa johtaa asioiden huonoon selvittämiseen ja näin ollen myös riittämättömästi perusteltuihin päätöksiin. Hakija saisi toimeentulotuen valtaosan, perustoimeentulotuen, samassa ajassa kuin nykyisinkin, ja pidentyvä käsittelyaika kohdistuisi vain täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen. Sellaisessa käsittelytilanteessa, jossa ei tarvitsisi pyytää lisäselvityksiä, käsittelyaika noin kaksinkertaistuisi täydentävän ja ehkäisevän tuen osalta. Koska oikeus perustoimeentulotuen saamiseen olisi turvattu laissa määritellyllä, lähtökohtaisesti seitsemän arkipäivän käsittelyajalla samalla tavalla kuin nykyisinkin, ja hakijalla olisi tarvittaessa oikeus myös asian kiireelliseen käsittelyyn, ei käsittelyaikojen muutoksen voi katsoa vaarantavan hakijan tai perheen oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tilanteista, joissa täydentävän tai ehkäisevän tuen tarve olisi kiireellinen. Kansaneläkelaitoksen on arvioitava, onko hakemus täydentävää tai ehkäisevää tukea koskevilta osin kiireellinen. Asia voi ilmetä hakemuksesta tai asiakkaan yhteydenotosta, mutta tarvittaessa asiaa on selvitettävä asianomaisen kunnan kanssa. Selvitys on asian luonteen vuoksi tehtävä välittömästi. Jos tuen tarve arvioidaan kiireelliseksi, Kansaneläkelaitoksen on käsiteltävä hakemus perustoimeentulotuen osalta kiireellisenä ja siirrettävä hakemus viipymättä kuntaan.

14 e §. *Toimeentulotukiasiakkaan oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun.* Toimeentulotukiasiakkaan oikeudesta pyynnöstä kes-

kustella henkilökohtaisesti kunnan sosiaalityöntekijän tai sosiaalihoajaan kanssa säädetään nykyisin toimeentulotukilain 14 a §:n 4 momentissa. Jatkossa asiasta ehdotetaan säädettäväksi uudessa 14 e §:ssä. Ehdotetun 14 e §:n ensimmäistä virkettä ehdotetaan nykyiseen 14 a §:n 4 momenttiin verrattuna täydennettäväksi siten, että asiakkaalla olisi jatkossa myös oikeus keskustella perustoimeentulotuen myöntämiseen liittyen Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön kanssa nykyistä määräaikaan vastaavasti viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen kun hän on tätä pyytänyt. Lisäksi sääntelyä ehdotetaan teknisluontoisesti täsmennettäväksi siten, että pyyntö keskustella sosiaalityöntekijän tai sosiaalihoajaan kanssa tulisi osoittaa kuntaan. Vastaavasti pyyntö keskustella perustoimeentulotukeen osalta Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön kanssa tulisi osoittaa Kansaneläkelaitokselle. Pyyntöä alkaisi seitsemän päivän määräajan laskenta.

Ehdotetulla täydennyksellä turvattaisiin se, että asiakkaalla, sen lisäksi, mitä 14 e §:ssä säädetään oikeudesta keskustella henkilökohtaisesti kunnan sosiaalityöntekijän tai sosiaalihoajaan kanssa, olisi jatkossakin oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun myös perustoimeentulotukeen liittyvissä asioissa Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön kanssa.

Lisäksi nykyistä sääntelyä ehdotetaan täydennettäväksi siten, että uuteen 14 e §:ään lisättäisiin asiakkaan oikeusturvan takaamiseksi säännös, jonka mukaan, kun kunta tai Kansaneläkelaitos käsittelee toimeentulotukea koskevaa asiaa, tulisi sen tiedottaa toimeentulotukiasiakkaalle säännöksessä tarkoitusta oikeudesta henkilökohtaiseen keskusteluun sekä tarvittaessa neuvoa asiakasta tämän oikeuden käyttämisessä. Neuvonnan tulisi tapahtua sellaisella tavalla ja sellaisessa muodossa, että asiakas voi sen ymmärtää. Näin pyrittäisiin varmistamaan, että asiakas myös tosiasiallisesti voisi oikeuttaan tarvittaessa käyttää.

Nykyiseen 14 a pykälän 4 momenttiin ei sisälly erikseen mainintaa ohjauksen tai neuvontavelvoitteesta sosiaalitoimen sisällä. Hallintolaki yleisenä hallintomenettelyä koskevana lakina neuvontavelvoitteineen koskee jo nyt myös Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemia etuuksia, ja jatkossa siten myös pe-

rustoimeentulotuen toimeenpanoa. Ottaen huomioon toimeentulotuen luonne viimesijaisena toimeentuloturvaetuutena on asian merkityksellisyyden ja asiakkaan oikeusturvan takaamiseksi toimeentulotukilain uuteen 14 e §:ään arvioitu tarpeelliseksi ehdottaa lisättäväksi erityinen neuvontavelvoitetta koskeva säännös.

Uusi, pääosin huhtikuun 2015 alusta voimaan tuleva sosiaalihuoltolaki (1301/2014) sisältää asiakasprosessia koskevia säännöksiä, joilla nopeutettaisiin asiakkaan ohjautumista tarvittavien palvelujen piiriin. Tässä esityksessä ehdotettu 4 §:n 3 momentti sisältää viittauksen mainitun sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:ään, jonka nojalla Kansaneläkelaitoksen tulisi paitsi ohjata toimeentulotukiasiakasta kunnan sosiaalihuollon palvelujen piiriin, myös ottaa yhteyttä kuntaan asiakkaan tuen tarpeen arvioimiseksi, joissakin tilanteissa ilman asiakkaan suostumusta.

Uudistetun sosiaalihuoltolain (1301/2014) 41 §:ssä säädetään myös monialaisesta yhteistyöstä, joka koskee myös Kansaneläkelaitosta. Erillisen yhteistyösäännöksen tarkoituksena on edistää ja korostaa yhteistyön merkitystä kaikessa työskentelyssä. Yhteistyön merkitys korostuu ja se tulee huomioida kaikissa yksittäistapauksissa. Mainitun lainkohdan mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteistä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteistä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen. Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin sosiaalihuoltolaissa tarkemmin säädetään.

14 f §. *Määräaikaisten noudattamisen seuranta.* Määräaikaisten noudattamisen seuranta koskeva toimeentulotukilain 14 b § on tullut voimaan vuoden 2014 alusta toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta annetulla lailla 597/2013. Säännöksellä pyritään turvaamaan se, että jokaisen kunnan osalta saadaan valvonnan kannalta välttämättömät tiedot voimassa olevan toimeentulotukilain 14 a §:ssä tarkoitettujen määräaikaisten toteutumisen suhteen. Tarkoituksena on ollut, ettei Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toimintaa ja tehtäviä sääntelevä lainsäädäntö asettaisi estettä tai rajoituksia laitoksen toimesta tapahtuvalle, seurannan ja valvonnan kannalta välttämättömien tietojen keräämiselle ja edelleen luovuttamiselle valvonnallista käyttöä ja seuranta varten. Valvira saa säännöksen nojalla valtakunnallista ohjaus- ja valvontatehtäväänsä varten käyttöönsä säännönmukaisin väliajoin kerättyä vertailukelpoista tietoa toimeentulotukilaisissa säädettyjen käsittelymääräaikaisten toteutumisesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi hyödyntää keräämäänsä tietoa myös omia lakisääteisiä tehtäviään toteuttaessaan, ja esimerkiksi julkaista tietoja tarkoituksenmukaisesti katsomallaan tavalla. Säännöksen tarkoituksena on myös turvata sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta hyvään sosiaalihuoltoon.

Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan tehtäväksi muutos siten, että pykälän mukaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitos pyytäisi jatkossa määräaikaisten toteutumisen seurannan kannalta välttämättömiä tietoja myös Kansaneläkelaitokselta. Kansaneläkelaitokselta tiedot pyydetäisiin perustoimeentulotuen osalta kahdesti vuodessa samalla kun kunnilta ja kuntayhtymiltä pyydetäisiin tiedot täydentävän toimeentulotuen ja ehkäisevän toimeentulotuen osalta.

Kansaneläkelaitos luovuttaisi 1 momentissa tarkoitettut tiedot Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle 2 momentin mukaan maksutta.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos luovuttaisi keräämänsä kuntia ja kuntayhtymiä koskevat tiedot edelleen Valviralle sen valtakunnallista ohjaus- ja valvontatehtävää varten. Sen sijaan Kansaneläkelaitokselta saatuja tietoja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ei luovuttaisi Valviralle, koska Valviran tehtäviin ei kuulu Kansaneläkelaitoksen toiminnan

valvonta. Kansaneläkelaitoksen osalta toimeentulotukilain 14 a §:n mukaisten määräaikaisten noudattamisen valvonta toteutettaisiin Kansaneläkelaitoksesta annetun lain nojalla. Kyseisen lain 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan valtuutettujen tehtävänä on valvoa Kansaneläkelaitoksen hallintoa ja toimintaa ottaen muun ohella huomioon laitoksen palvelujen laatu ja saatavuus. Kansaneläkelaitos toimittaisi itse tiedot määräaikaisten toteutumisesta suoraan sitä valvoville Kansaneläkelaitoksen valtuutetuille eduskunnassa.

14 g §. *Kansaneläkelaitoksen tietojenantovelvollisuus Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle tilastojen laatimisen kannalta välttämättömien tietojen osalta.* Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kerää kunnilta ja kuntayhtymiltä sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tilastotoimesta annetun lain (409/2001, Stakes-tilastolaki) nojalla toimeentulotukeen liittyviä tietoja tilastotarkoituksessa. Tietoja kerätään sekä lukumäärätietoina että tunnistemuotoisina. Tämän tilastotoiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 14 g §, joka velvoittaa Kansaneläkelaitoksen antamaan Terveiden ja hyvinvoinninlaitokselle tämän lain mukaiseen toimeentulotukeen kuuluvaa toimintaansa koskevia tietoja, jotka ovat tilastojen laatimisen kannalta välttämättömiä. Tässä pykälässä tarkoitetut tiedot annettaisiin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen pyynnöstä. Ehdotetun pykälän nojalla luovutettavat tiedot vastaisivat sisällöllisesti tietoja, joita kunnat ja kuntayhtymät luovuttavat voimassa olevan Stakes-tilastolain 2 §:n nojalla. Siten luovutettavien tietojen sisältö ei muuttuisi vaikka toimeentulotukilain mukaiset välttämättömät tilastotiedot kerättäisiinkin jatkossa sekä kunnista ja kuntayhtymistä että Kansaneläkelaitokselta.

Pykälän 1 momentti koskee velvollisuutta antaa lukumäärätietoja eli tietoja, joita ei ole mahdollista kohdistaa yksittäiseen palvelun saajaan. Säännöksen nojalla Kansaneläkelaitoksen tulisi antaa toimeentulotukitoimintaansa koskevat tiedot esimerkiksi toimeentulotukea saaneiden asiakkaidensa määristä.

Pykälän 2 momentin mukaan Kansaneläkelaitos olisi salassapitoa koskevien säännösten estämättä velvollinen antamaan Terveiden ja

hyvinvoinnin laitokselle tämän lain nojalla toimeentulotukea Kansaneläkelaitokselta saaneita henkilöitä ja perheitä koskevat tilastojen laatimisen kannalta välttämättömät tiedot perheen koosta ja rakenteesta, tuen määrästä ja kestosta sekä tuen tarpeen taustatekijöistä. Käytännössä tämä tarkoittaisi Kansaneläkelaitokselta perustoimeentulotukea saaneita henkilöitä ja perheitä. Tältä osin myös perhekäsite määräytyy tämän lain 3 §:n mukaisesti. Tiedot annettaisiin vuosittain ja vain siltä osin kun ne ovat tilastojen laatimisen kannalta välttämättömiä. Pykälän sanamuodon mukaan tunnistetietona voitaisiin kerätä perustoimeentulotukea saaneiden asiakkaiden henkilötunnukset jos se on tilastojen laatimisen kannalta välttämättömiä. Tunnistetietojen puuttuminen tekisi esimerkiksi mahdottomaksi poislukea toimeentulotukitapaukset, joissa henkilö on saanut yhtäaikaisesti tukea Kansaneläkelaitokselta ja kunnasta. Myös henkilön elämäntilanteet voivat muuttua siten, että hän asuu vuoden aikana useammassa kuin yhdessä kotitaloudessa. Näin ilman tunnistetietoa yksi henkilö saattaisi saman vuoden aikana tulla lasketuksi mukaan useampaan kertaan eri perheissä. Henkilötunnus olisi ainoa ehdotetun säännöksen nojalla kerättävä tunnistetieto, joka sellaisenaan ilmaisee asiakkaan henkilöllisyyden. Esimerkiksi asiakkaiden tai heidän perheenjäsentensä nimiä tai osoitteita ei kerättäisi. Tunnistetietojen avulla Kansaneläkelaitoksen toimittamat perustoimeentulotukea koskevat tiedot voidaan yhdistää Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen muun lainsäädännön nojalla tilastojen laatimista varten keräämään toimeentulotukea koskevaan tietoon, mikä mahdollistaa toimeentulotuen kokonaistilastoinnin.

Tietoja kerättäisiin ensinnäkin perustoimeentulotukea saaneiden perheiden koosta ja rakenteesta. Tähän tietoryhmään kuuluvat tieto perheen huoltajuudesta sekä alaikäisten lasten määrästä. Perheen huoltajuutta koskeva tieto kuvaa perhetyyppejä. Lapsiperheestä saadaan tieto siitä, onko perheessä yksi vai kaksi huoltajaa. Yksinhuoltajaperheestä saadaan tieto huoltajan sukupuolesta. Lisäksi kerättäisiin tietoja kunkin henkilön tai perheen saaman tuen määrästä ja kestosta sekä tuen tarpeen taustatekijöistä. Taustatekijöitä kuvaa ensinnäkin tieto henkilön tai perheen viite-

henkilön sosioekonomisesta asemasta. Viitehenkilöllä tarkoitetaan perheen toimeentulosta pääasiallisesti vastaavaa henkilöä. Sosioekonominen asema ilmoitetaan Tilastokeskuksen luokituksen mukaisesti. Tuen tarpeen taustatekijöitä koskevat tiedot kerätään poikkileikkaustietoina yhdeltä kuukaudelta (maraskuu). Edellisen lisäksi poikkileikkaustietona kerätään tieto siitä, kuuluuko henkilö tai perheen viitehenkilö sekä tämän puoliso tai avopuoliso työvoimatilaston luokituksen mukaan työttömänä, työllisenä vai työvoiman ulkopuolella olevaan väestöön. Poikkileikkaustietona kerätään myös tieto henkilön tai perheen tärkeimmistä tulolähteistä.

Ehdotetun 3 momentin mukaan tämän pykälän nojalla luovutettujen tietojen osalta sovelletaan, mitä Stakes-tilastolaissa on sen nojalla kerättävistä tiedoista säädetty. Koska mainitussa laissa on erillistä sääntelyä salassa pidettävien tietojen osalta, on tarpeen säätää erikseen, että salassa pidettävien tietojen osalta sovelletaan, mitä Stakes-tilastolain 2 §:n 2 ja 3 momentissa on kerättävistä tiedoista säädetty. Tältä osin edellä mainitussa laissa on salassa pidettävien tietojen osalta sääntelyä muun muassa tietojen keräämiseen liittyvästä neuvotteluvetoisuudesta, tietojen käytöstä ja tietojen säilyttämisestä.

14 h §. *Kansaneläkelaitoksen oikeus luovuttaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle tilastoinnin kannalta välttämättömiä tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla.* Viranomaisen vaitiolovelvollisuuden perusteista säädetään viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999, julkisuuslaki). Mainittu laki on yleislaki, jota sovelletaan, jos erityislaeissa ei ole toisin säädetty. Julkisuuslain 29 §:n 3 momentissa säännellään viranomaisten mahdollisuutta avata tekninen käyttöyhteys henkilörekistereihinsä. Mainitun säännöksen mukaan viranomaisen voi avata toiselle viranomaiselle teknisen käyttöyhteyden henkilörekisterinsä sellaisiin tietoihin, jotka toisen viranomaisen on laissa erikseen säädetyn velvollisuuden mukaan otettava päätöksenteossa huomioon. Salassa pidettävien tietojen osalta tämä vaatii säännöksen sanamuodon mukaan henkilön suostumuksen, jollei salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta erikseen nimenomaisesti säädetä toisin.

Koska Kansaneläkelaitoksen Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle 14 g §:n perusteella teknisen käyttöyhteyden avulla toimittamien tietojen käyttötarkoitus on tilastollinen, julkisuuslain 29 §:n 3 momenttia ei sen sanamuodosta johtuen voida sellaisenaan soveltaa 14 g §:n 1 ja 2 momentin perusteella luovutettaviin tietoihin. Myös 14 g §:n 2 momentin mukaisten salassa pidettävien tietojen osalta tietojen luovuttaminen teknisen käyttöyhteyden avulla ilman henkilön suostumusta edellyttää edellä mainitulla tavalla nimenomaista sääntelyä

Toimeentulotukilakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 14 h §, jossa säädettäisiin Kansaneläkelaitoksen oikeudesta luovuttaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle tilastoinnin kannalta välttämättömiä tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla.

Pykälän 1 momentissa todettaisiin Kansaneläkelaitoksen oikeus luovuttaa teknisen käyttöyhteyden avulla tilastojen laatimisen kannalta välttämättömiä lain 14 g §:ssä tarkoitettuja tietoja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle asiakkaan suostumuksesta riippumatta. Asiakkaan oikeusturvaa takaisi osaltaan se, että ehdotetun 1 momentin viimeisen virkkeen mukaan Kansaneläkelaitoksen tulisi jo etukäteen ilmoittaa asiakkaalle tästä mahdollisuudesta. Tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla luovutettaessa tietojärjestelmien tulee mahdollistaa luovutettavien tietojen rajaaminen vain lainsäädännössä mainittuihin, niiden saajalle tarpeellisiin tietoihin.

Ehdotettu 2 momentti turvaisi osaltaan asiakkaan henkilötietojen suojaa. Sen mukaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulisi ennen teknisen käyttöyhteyden avaamista esittää Kansaneläkelaitokselle selvitys siitä, että tietojen suojauksesta huolehditaan asianmukaisesti.

17 §. Tietojenanto- ja ilmoitusvelvollisuus. Pykälässä säädetään tuen hakijan, hänen perheenjäsenensä ja elatusvelvollisensa sekä heidän huoltajansa ja holhoajansa tietojenantovelvollisuudesta toimeentulotuen myöntämiseksi. Pykälän sanamuotoa muutettaisiin niin, että sääntelyssä huomioidaan esityksessä ehdotettu toimeentulotuen toimeenpanon jakautuminen Kansaneläkelaitokselle ja kunnille.

Toimeentulotuen hakijan, hänen perheenjäsenensä ja elatusvelvollisensa sekä huoltajansa ja edunvalvojansa olisi annettava pykälässä tarkoitettut, toimeentulotukeen vaikuttavat välttämättömät tiedot perustoimeentulotuen myöntämistä varten Kansaneläkelaitokselle. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämiseksi tiedot tulisi antaa toimeentulotukilain 4 §:ssä tarkoitettulle kunnan toimielimelle. Tietojen antamiseen sovellettaisiin kaikissa tilanteissa, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 11—13 §:ssä säädetään. Kyseisen lain säännökset koskisivat siten myös tältä osin Kansaneläkelaitosta sen toimeenpannessa perustoimeentulotukea.

Useat toimeentulotukea myönnettäessä tarvittavat tiedot tuen hakijan tuloista, varoista ja menoista ovat samoja, jotka ovat tarpeen Kansaneläkelaitoksen myöntäessä ensisijaisia etuuksiaan. Käytännössä tuen hakijan ja muiden 1 momentissa tarkoitettujen tahojen ilmoitusvelvollisuus kevenisi perustoimeentulotuen siirtyessä Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemaksi, koska yhä useammat tiedot olisi toimitettava ja todennettava esimerkiksi tiliotteiden ja muiden tositteiden avulla vain kerran Kansaneläkelaitokselle. Nykyisin toimeentulotukiasiakkaan on usein toimitettava samoja tietoja sekä Kansaneläkelaitokselle ensisijaisia etuuksia hakiessaan että kunnalle toimeentulotuen hakemisen yhteydessä. Lisäksi Kansaneläkelaitos voisi ehdotettavan 18 §:n ja 18 c §:n perusteella, jonka tarkemmat perustelut esitetään myöhemmänä, hyödyntää myös suoraan sellaisia toimeentulotuen myöntämisen kannalta välttämättömiä tietoja, jotka ovat sen tiedossa jo ensisijaisten etuuksien toimeenpanon yhteydessä hankittuina.

1 momenttia vastaava tekninen muutos tehtäisiin pykälän 2 momenttiin siten, että toimeentulotuen saajan velvollisuus ilmoittaa 1 momentissa tarkoitetuissa tiedoissa tapahuneista muutoksista koskisi jatkossa perustoimeentulotukeen liittyvien tietojen osalta Kansaneläkelaitosta ja täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen osalta kuntia.

1 momentissa tarkoitettujen tahojen toimittava toimeentulotuen myöntämiseksi tarvittavat tiedot, havaitaan usein, että asiassa on välttämätöntä pyytää lisäselvitystä. Lisäselvi-

tyksen pyytäminen aiheuttaa toisinaan merkittäviäkin viiveitä toimeentulotuen ratkaisemisen osalta, mitä voidaan tuen viimesijainen luonne huomioiden pitää asiakkaiden kannalta ongelmallisena. Tietojenanto- ja ilmoitusvelvollisuuden mahdollisimman sujuvaksi toteuttamiseksi toimeentulotukityössä tulisi siten pyrkiä jo hakemusvaiheessa ohjaamaan asiakas selkeillä hakemuskaavakeilla ja tarvittaessa muunkin ohjauksen avulla toimittamaan kaikki asian ratkaisemiseksi tarvittavat välttämättömät liitteet ja tiedot.

17 a §. *Kansaneläkelaitoksen ja kunnan välinen salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Ehdotetussa uudessa 17 a §:ssä säädettäisiin Kansaneläkelaitoksen ja kunnan sosiaalihuollon viranomaisen välisestä salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta tilanteissa, joissa Kansaneläkelaitos tai kunta käsittelee yksittäistä toimeentulotukiasiaa.

Säännös ehdotetaan lisättäväksi lakiin erityisesti Kansaneläkelaitoksen tiedonsaantioikeuden turvaamiseksi. Kunnan tiedonsaantioikeuden osalta säännös olisi osittain puhtaasti tekniluonteinen ja luonteeltaan informatiivinen. Lakia soveltavien tahojen ja toimeentulotukiasiakkaiden oikeusturvan takaamiseksi on lakiin kuitenkin katsottu tarkoituksenmukaiseksi ehdottaa sisällytettäväksi pykälä, josta ilmenisi sekä Kansaneläkelaitoksen että kunnan oikeus ja velvollisuus salassa pidettäviä tietoja luovutettaessa.

Ehdotetun sääntelyn keskeinen tavoite on varmistaa se, että toimeentulotukiasian käsittelemiseksi ja ratkaisemiseksi välttämättömät toisen tahon hallussa olevat tiedot ja selvitykset tulee pyynnöstä luovuttaa pyytävän tahon käyttöön.

Kansaneläkelaitoksen oikeudesta saada kunnan sosiaalihuollon viranomaiselta käsiteltävänä olevan toimeentulotukiasian käsittelemiseksi ja ratkaisemiseksi välttämättömät kunnan sosiaalihuollon viranomaisen hallussa olevat salassa pidettävät tiedot ja selvitykset säädettäisiin 17 a §:n 1 momentissa. Sääntely turvaisi Kansaneläkelaitokselle oikeuden asian hoitamista varten välttämättömien tietojen saantiin. Asiallisesti ehdotettu 1 momentti vastaisi sitä, mitä 2 momentissa kunnan Kansaneläkelaitokseen kohdistuvan tiedonsaantioikeuden osalta säädettäisiin.

Pykälän 1 ja 2 momentin mukaan tiedot kunnan ja Kansaneläkelaitoksen välillä luovutettaisiin lähtökohtaisesti aina pyynnöstä. Ehdotetun 2 momentin mukaan Kansaneläkelaitoksen tulisi kuitenkin antaa tiedot kunnalle oma-aloitteisesti ehdotettujen 10 §:n 2 momentin ja 14 sekä 14 d §:n tarkoittamissa tilanteissa, jolloin sillä on mainittujen säännösten mukainen kuntaan kohdistuva toimimisvelvollisuus.

Ehdotetun 17 a §:n 2 momentin mukaan kunnan sosiaalihuollon viranomaisen oikeuteen saada Kansaneläkelaitokselta tämän lain mukaisten tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot sovellettaisiin, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:n 1 momentissa säädetään. Mainitussa sosiaalihuollon asiakaslain säännöksessä ilmaistu oikeus saada tietoja perustuu, kuten tässä laissa ehdotettu Kansaneläkelaitoksen oikeus, pyyntöön saada tietoja toiselta viranomaiselta. Tätä asiakaslain säännöstä on käytännössä toteutettu muun muassa siten, että sosiaalihuollon viranomaisen Kansaneläkelaitoksen tuottamaan tietojärjestelmään tehty haku, jonkin tietyn henkilön tiedoista, on tulkittu säännöksessä tarkoitetuksi pyynnöksi. Tätä nykyainsäädäntöön perustuvaa käytäntöä ja säännöksen tulkintaa ei ole tarkoitettu muutettavaksi tässä laissa ehdotetun säännöksen myötä.

Kansaneläkelaitos on mainitun sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n 1 momentin nojalla velvollinen antamaan sosiaalihuollon viranomaiselle sen pyynnöstä maksutta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan olevat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän vuoksi ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten.

Kansaneläkelaitoksen salassa pidettäviä tietoja koskevasta tiedonsaantioikeudesta säädetään ehdotettujen uusien 17 a §:n ja 18 a §:n lisäksi useassa toimeentulotukilakiin nähden yleislaissa, kuten kansaneläkelaiassa (568/2007), julkisuuslaissa ja henkilötietolaissa (523/1999). Mainittujen lakien säännökset tulevat luonnollisesti sovellettaviksi nyt ehdotetun sääntelyn ohella.

Lisäksi sosiaalihuollon asiakaslain 18 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon järjestäjä ja toteuttaja saa antaa tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta sosiaalietuuksia käsittelevälle viranomaiselle tai laitokselle etuutta koskevan väärinkäytöksen selvittämiseksi, jos väärinkäytöstä on perusteltua syytä epäillä. Kansaneläkelaitos on säännöksessä tarkoitettu laitos. Siten Kansaneläkelaitoksella on myös tämän säännöksen nojalla oikeus salassa pidettävän tiedon saamiseen kunnalta säännöksessä tarkoitetuista edellytyksin.

Kansaneläkelaitoksen ja kunnan on annettava toimeentulotuen hakijalle etukäteen sopivin tavoin tiedot siitä, mistä häntä koskevia tietoja voidaan hankkia ja mihin niitä voidaan säännönmukaisesti luovuttaa.

18 §. Toimeentulotuen tarkistaminen. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti, jonka mukaan Kansaneläkelaitos voisi tarkistaa perustoimeentulotuen määrää ilman että tuensaaja ilmoittaa olosuhteissa tai tuen tarpeessa tapahtuneista muutoksista. Tarkistaminen kohdistuisi jo tehtyyn päätökseen, jota ei ole vielä maksuunpantu. Tyypillisesti tällainen tilanne voisi olla yksin asuvan henkilön perustoimeentulotuen tarkistaminen tilanteessa, jossa hänen tulonsa muodostuvat pelkästään Kansaneläkelaitoksen maksamista etuuksista ja jossa vuokrasuhdetta koskevat tiedot saadaan sähköisen vuokranantajakyselyn kautta. Jos tuen määrä pienenee tarkistamisen johdosta, tuensaajaa kuultaisiin siten kun hallintolain 34 §:ssä on säädetty. Voidaan arvioida, että viranomaisaloitteinen tarkistaminen ja sen pohjana oleva Kansaneläkelaitoksen kehittynyt tietojärjestelmä vähentäisivät osaltaan virheellisin perustein maksuunpantuja perustoimeentulotukipäätöksiä. Ehdotettu muutos tehostaisi siten osaltaan toimeentulotuen käytännön täytäntöönpanoa sekä parantaisi tuen saajan oikeusturvaa niissä tilanteissa, joissa myönnetyn perustoimeentulotuen määrän todetaan olevan liian vähäinen.

18 a §. Velvollisuus antaa Kansaneläkelaitokselle salassa pidettäviä tietoja. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 18 a §, jossa sen lisäksi, mitä 17 a §:ssä säädetään Kansaneläkelaitoksen ja kunnan välisestä salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta, säädettäisiin eri tahojen velvollisuudesta antaa Kansanelä-

kelaitokselle salassa pidettäviä tietoja sen toimeenpannessa toimeentulotukilain mukaisia tehtäviä. Pykälässä olisi viittaus sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:ään ja tietojenantovelvollisuus olisi näin samansisältöinen kuin nykyinen velvollisuus antaa tietoja sosiaalihuollon viranomaiselle.

Säännöksessä viitattu sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n 1 momentin mukaan valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, Kansaneläkelaitos, eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, koulutuksen järjestäjä, sosiaalipalvelun tuottaja, terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö ovat velvollisia antamaan sosiaalihuollon viranomaiselle sen pyynnöstä makсутta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan olevat sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän vuoksi ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten. Kansaneläkelaitoksen osalta kysymykseen tulisivat siten asiakaslain 20 §:n 1 momentin nojalla sellaiset salassa pidettävät tiedot, jotka ovat välttämättömiä henkilön tai perheen perustoimeentulotuen tarpeen selvittämiseksi, toimeentulotuen myöntämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä Kansaneläkelaitokselle annettujen tietojen tarkistamista varten.

Asiakaslain 20 §:n 1 momentissa säännelty velvollisuus koskee mainitun pykälän 2 momentin mukaan myös rahalaitosta, jos sosiaalihuollon viranomaisen ei saa riittäviä tietoja ja selvityksiä edellä mainituilta tahoilta ja jos on perusteltua syytä epäillä asiakkaan tai hänen laillisen edustajansa antamien tietojen riittävyttä tai luotettavuutta. Säännöksen mukaan pyyntö tulee esittää kirjallisena rahalaitokselle. Asiakaslain 20 §:n 2 mukaisesti ennen kuin pyyntö tehdään rahalaitokselle, on asiakkaalle annettava siitä tieto.

18 b §. Tietojen luovuttaminen teknisen käyttöyhteyden avulla. Viranomaisen vai-

tiolovelvollisuuden perusteista säädetään julkisuuslaissa. Mainittu laki on yleislaki, jota sovelletaan, jos erityislaeissa ei ole toisin säädetty. Julkisuuslain 29 §:n 3 momentissa säännellään viranomaisten mahdollisuutta avata tekninen käyttöyhteys henkilörekistereihinsä. Salassa pidettävien tietojen osalta tämä vaatii säännöksen sanamuodon mukaan henkilön suostumuksen, jollei salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta erikseen nimenomaisesti säädetä toisin. Toimeentulotuki on luonteeltaan viimesijainen toimeentuloa turvaavana etuus, mistä johtuen asiakkaan suostumuksen ei voida perustellusti katsoa olevan edellytys sille, että tietoja voidaan luovuttaa teknisen käyttöyhteyden avulla siltä osin kun ne ovat välttämättömiä toimeentulotukiasian käsittelemistä varten.

Kansaneläkelaitoksella olisi ehdotetun 18 b §:n 1 momentin mukaan oikeus saada kunnan sosiaalihuollon viranomaiselta ja veroviranomaiselta teknisen käyttöyhteyden avulla näiden henkilörekisterissä olevia edellä 17 a §:ssä ja 18 a §:ssä tarkoitettuja salassa pidettäviä henkilötietoja. Ehdotetun sääntelyn mukaan Kansaneläkelaitoksella olisi oikeus saada kyseiset tiedot teknisen käyttöyhteyden avulla asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostumuksesta riippumatta tai vastoin heidän nimenomaista kieltoaankin, jos se on välttämätöntä tämän lain mukaisen toimeentuloasian käsittelemistä varten.

Asiakkaan oikeusturvaa takaisi osaltaan se, että ehdotetun 1 momentin mukaan asiakkaalle tulisi jo etukäteen ilmoittaa, mistä muualta häntä koskevia tietoja voidaan hänen suostumuksestaan riippumatta hankkia.

Ehdotettu 2 momentti turvaisi osaltaan asiakkaan henkilötietojen suojaa. Sen mukaan tietoja pyytävän viranomaisen tulisi ennen teknisen käyttöyhteyden avaamista esittää tietojen luovuttajalle selvitys siitä, että tietojen suojauksesta huolehditaan asianmukaisesti.

Ehdotetun 3 momentin mukaan kunnan sosiaalihuollon viranomaisen mahdollisuuteen saada 1 momentissa tarkoitettuja tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla sovellettaisiin, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 21 §:ssä säädetään. Oikeus saada tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla veroviranomaisilta ja Kansaneläkelai-

tokselta olisi näin samansisältöinen kuin 1 momentissa säännelty Kansaneläkelaitoksen vastaava oikeus.

18 c §. *Muuta etuutta varten saatujen tietojen käyttäminen.* Kansaneläkelaitos tarvitsee eri etuuksien hoitamisessa usein samoja tietoja joko hakijalta itseltään tai muilta viranomaisilta ja laitoksilta. Jotta näitä tietoja ei tarvitsisi toistamiseen hankkia, ehdotetaan lakiin otettavaksi säännös, jonka mukaan Kansaneläkelaitoksella olisi oikeus yksittäistapauksessa käyttää jonkin muun etuusasian käsittelyä varten saatuja tietoja käsitellessään tämän lain mukaista toimeentulotukea. Tietoja käytettäessä edellytetään, että mainitut tiedot ovat välttämättömiä perustoimeentulotuen käsittelyssä ja Kansaneläkelaitoksella olisi oikeus saada kyseiset tiedot muutoinkin tämän lain perusteella. Mahdollisesta tietojen käytöstä on etukäteen informoitava etuuden-saajia esimerkiksi hakemuslomakkeissa.

4 luku **Toimeentulotuen takaisinperintä**

20 §. *Takaisinperinnän perusteet.* Pykälän sanamuotoa muutettaisiin niin, että sääntelyssä huomioidaan esityksessä ehdotettu toimeentulotuen toimeenpanon jakautuminen Kansaneläkelaitokselle ja kunnille. Siten kunnan toimielimen ohella myös Kansaneläkelaitos voisi määrätä, että toimeentulotuki tai osa siitä peritään takaisin pykälässä tarkemmin määritellyin perustein.

23 §. *Perintä ja kuittaus odotettavissa olevasta etuudesta.* Pykälän otsikkoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että aikaisemman takaisinperintä-termiin sijaan käytettäisiin termiä perintä. Otsikkoon ehdotetaan lisättäväksi myös termi kuittaus.

Koska Kansaneläkelaitoksen suorittama perintä voi kohdistua myös sen itsensä maksamaan muuhun etuuteen, pykälän 1 momentin sanamuotoa ehdotetaan tarkennettavaksi. Aikaisemman takaisinperintä-termiin sijaan ehdotetaan käytettäväksi termiä kuittaus. Kansaneläkelaitoksen etuustoiminnan tavoitteena on, että Kansaneläkelaitos myöntäisi ensin ensisijaiset etuudet asiakkaalle. Niiden käsittely voi kuitenkin viivästyä Kansaneläkelaitoksesta riippumattomasta syystä. Tämän

vuoksi pykälää muutettaisiin siten, että myös Kansaneläkelaitos voisi kuitata odotettavissa olevaa etuutta vastaan myöntämänsä perustoimeentulotuen myöhemmin itse myöntämästään tai muun tahon maksamasta etuudesta tai tulosta.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa todettaisiin 1 ja 2 momentin sääntelyn soveltuvuus suhteessa Kansaneläkelaitokseen, kun se myöntää ja maksaa perustoimeentulotukea. Lisäksi säänneltäisiin kuittauksien etusijajärjestyksestä, jonka mukaan jos samaan tuloon tai saatavaan kohdistuu sekä Kansaneläkelaitoksen että kunnan toimielimen maksuvaatimus, tulot tai saavat maksetaan ensin Kansaneläkelaitokselle. Kansaneläkelaitos suorittaa perustoimeentulotuen kuittaukseen käytettyjen varojen jälkeen jäljelle jääneet varat toimielimelle. Jos kunnan kuittauksen jälkeinkin varoja on jäljellä, toimielin suorittaa ne tuen saajalle 1 momentin mukaisesti. Valittu kuittauksien etusijajärjestys noudattaisi tämän lain 6 §:ssä omaksuttua periaatetta, jonka mukaan tulot ja varat otetaan huomioon ensin perustoimeentulotukea myönnettäessä.

5 luku Erinäiset säännökset

24 §. Muutoksenhaku. Toimeentulotukilain 24 §:n 1 momentin mukaan muutoksenhausta toimeentulotukilaisissa tarkoitetuissa asioissa säädetään uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) muutoksenhakua koskevassa 6 luvussa. Toimeentulotukilain mukaisten tehtävien hoitamisen siirtyessä nyt ehdotetulla tavoin perustoimeentulotuen osalta Kansaneläkelaitokselle tulee toimeentulotukilain mukaista muutoksenhakua koskevaa sääntelyä kunnan päätöksenteon osalta täsmentää ja Kansaneläkelaitoksen päätöksenteon osalta täydentää. Mainitut muutokset ehdotetaan toteutettavaksi siten, että toimeentulotukilain 24 §:n 1 momentissa säädettäisiin muutoksen hakemisesta kunnan tekemään toimeentulotukea koskevaan päätökseen. Käytännössä tämä tarkoittaisi kunnan hoidettaviksi edelleen jääviä täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Ehdotetussa uudessa 24 §:n 2 momentissa säädettäisiin muutoksen hakemisesta Kansaneläkelaitoksen tekemään perustoimeentulotukea koskevaan päätökseen.

Toimeentulotuen toimeenpano kuuluu nykyisin kunnalle.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 6 luvun 50 §:ssä säädetään oikaisuvaatimuksesta ja 51 §:ssä valituksesta hallinto-oikeuteen. Sosiaalihuoltolain säännöksiä täydentävät hallintolain yleiset hallintomenettelyä koskevat säännökset. Jo nykyisin hallintolain säännökset tulevat sovellettaviksi sekä kunnan että Kansaneläkelaitoksen hallintomenettelyssä. Hallintolain säännökset ovat luonteeltaan siten toissijaisia, että ne tulevat sovellettaviksi, ellei muualla toisin säädetä. Hallinto-oikeuteen valittamiseen sovelletaan hallintolainkäyttölakia (586/1996), ellei toisin säädetä.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 50 §:n mukaan lain 45 ja 46 §:ssä tarkoitettuihin sosiaalihuoltoon koskeviin päätöksiin saa vaatia oikaisua kunnalliselta sosiaalihuollosta vastaavalta toimielimeltä siten kuin hallintolaisissa säädetään. Päätökseen on liitettävä ohjeet sen saattamisesta toimielimen käsiteltäväksi.

Edelleen voimaan jääneen aikaisemman sosiaalihuoltolain (710/1982) 12 §:n (813/2000) 1 momentissa säädetään lain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettujen toimielimen päätösvaltan siirtämisestä. Säännöksen mukaan toimielimen laissa säädettyä päätösvaltaa ja oikeutta puhevallan käyttämiseen voidaan johtosäännöllä siirtää toimielimen alaisille viranhaltijoille henkilön tahdosta riippumattomasti huoltoa koskevia päätöksiä lukuun ottamatta. Käytännössä toimeentulotukea koskevan päätöksen kunnassa tekee yksittäinen viranhaltija. Oikaisuvaatimuksen johdosta annettavan oikaisuvaatimuspäätöksen tekee toimielin.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 51 §:n mukaan muutosta kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätökseen haetaan valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaisissa (586/1996) säädetään. Valitus voidaan antaa valitusaikana myös toimielimelle, jonka on toimitettava se oman lautuntonsa ohella hallinto-oikeudelle.

Asiallisesti uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) 50 ja 51 §:ien sääntely vastaa aikaisempaa, kuitenkin siten, että oikaisuvaatimukselle 50 §:ssä asetettua määräaikaa on pidennetty aikaisemmasta 14 päivästä niin, että määräaika on hallintolain 49 c §:ssä säädetty 30 päivää.

Hallintolaissa oikaisuvaatimusmenettelyä koskevat säännökset sisältyvät lain 7 a lukuun (49 a—49 g §:t). Hallintolain soveltamisalaa koskevan 2 §:n 1 momentin mukaan laissa säädetään hyvän hallinnon perusteista sekä hallintoasiassa noudatettavasta menettelystä. Pykälän 2 momentin mukaan lakia sovelletaan valtion viranomaisissa, kunnallisissa viranomaisissa ja itsenäisissä julkisoikeudellisissa laitoksissa sekä eduskunnan virastoissa ja tasavallan presidentin kansliassa (*viranomaisen*). Oikaisuvaatimusmenettelyä koskevan hallintolain 7 a luvun pykälissä puhutaan yleisesti viranomaisesta tai virkamiehen päättämästä asiasta määrittelemättä kyseisiä tahoja sen tarkemmin. Siten viranomaisen sisäinen toimivalta sekä käsittely- ja päätösmenettelyt määräytyvät kulloistakin viranomaista koskevan erityislainsäädännön ja/tai viranomaisen sisäisen ohjauksen tai organisoinnin nojalla.

Nyt ehdotettujen toimeentulotukilain 24 §:n 1 momentin muutoksen ja uuden 2 momentin toteuduttua toimeentulotukiasissa kunnan (täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki) ja Kansaneläkelaitoksen (perustoimeentulotuki) päätöksenteko ja muutoksen hakeminen mainittuihin päätöksiin vastaisivat lähtökohtaisesti toisiaan.

Käytännössä päätöksen kunnassa tekisi edelleen yksittäinen työntekijä. Myös Kansaneläkelaitoksen perustoimeentulotukea koskeva päätös olisi aina toimeentulotukiasioita hoitavan toimihenkilön tekemä. Kansaneläkelaitoksen päätökseen saisi vaatia oikaisua siten kuin hallintolaissa säädetään. Ehdotettu oikaisuvaatimusmenettely olisi siten hallintolaissa tarkoitettu niin sanottu normaali oikaisuvaatimus ja luonteeltaan hallintomenettelyä, ei valituksen tekemiseen liittyvää oikaisemista itseoikaisuna, kuten nykyisissä Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemissa etuuslaeissa. Ehdotetussa oikaisuvaatimusmenettelyssä Kansaneläkelaitos hallintolaissa tarkoitettuna viranomaisena voisi sisäisesti organisoida oikaisuvaatimusmenettelyn itse.

Hallintolain 49 g §:n mukaan, otettuaan oikaisuvaatimuksen tutkittavakseen viranomaisen voi muuttaa hallintopäätöstä, kumota päätöksen tai hylätä oikaisuvaatimuksen. Oikaisuvaatimus päätöksessä on annettava pe-

rusteltu ratkaisu oikaisuvaatimuksessa esitettyihin vaatimuksiin. Oikaisuvaatimus päätöksen perusteluihin ei sovelleta 45 §:n 2 momenttia, vaan päätös tulee aina perustella.

Ehdotettujen 24 §:n 1 ja 2 momenttien nojalla muutosta kunnan ja Kansaneläkelaitoksen oikaisuvaatimukseen antamaan päätökseen haettaisiin valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään. Valitus aika olisi 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista. Pykälään lisättäväksi ehdotetun uuden 3 momentin mukaan edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hallinto-oikeuden päätökseen saisi hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Ehdotetun 3 momentin mukaan lupa voitaisiin kuitenkin jo aikaisemmin voimassa ollutta sosiaalihuoltolain (710/1982) sääntelyä (49 §:n 2 ja 3 momentit) vastaavasti myöntää ainoastaan, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtäläisyyden vuoksi on tärkeitä saattaa asia korkeimman hallinto-oikeuden tutkittavaksi.

Toimivaltaista hallinto-oikeutta koskevat säännökset sisältyvät hallintolainkäyttölain 12 §:ään. Mainitun säännöksen 1 momentin ensimmäisen virkkeen nojalla toimeentulotukilain mukaiset valitukset tehdään nykyisin sille hallinto-oikeudelle, jonka tuomiopiirissä on sen viranomaisen toimialue, jonka päätöksestä valitetaan. Perustoimeentulotukeen liittyvien tehtävien siirryttyä Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi tehdään valitus edellä mainitun hallintolainkäyttölain 12 §:n 2 momentin nojalla sille hallinto-oikeudelle, jonka tuomiopiirissä henkilön kotikunta sijaitsee. Pykälän 3 momentin mukaan, jos asiassa ei ole toimivaltaista hallinto-oikeutta 1 ja 2 momentin perusteella, valitus tehdään Helsingin hallinto-oikeudelle. Siten muutos nykytilaan verrattuna tapahtuu tilanteissa, joissa henkilöllä ei ole kotikuntaa. Tällöin valitus tehtäisiin Helsingin hallinto-oikeudelle. Jatkossa asioiden jakautuminen hallinto-oikeuksien välillä muuttuisi jonkin verran. Tämä johtuu siitä, että päätöksistä ei valitetaisi perustoimeentulotuen osalta enää siihen hallinto-oikeuteen, jonka toimialueeseen tuen myöntänyt viranomaisen kuuluu vaan siihen hallinto-oikeuteen, jonka toimialueeseen

kuuluvassa kunnassa tukea hakenut oleskelee.

Tämän esityksen seurauksena voimassa olevan lain 24 §:n 2 ja 3 momentissa ovat säännökset, joissa säädetään muutoksenhausta valtionosuuden vahvistamista tai takaisinperintää koskevaan päätöksen kävisivät tarpeettomiksi, koska muutoksenhaku kunnan peruspalvelujen koskevaan päätökseen tapahtuisi peruspalvelujen valtionosuutta koskevan lain mukaisesti. Säännökset ehdotetaan kumottaviksi tarpeettomina.

26 §. Ulosmittaus-, siirto- ja kuittauskielto. Toimeentulotuki on viimesijainen henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätöntä toimeentuloa turvaava tuki. Tuen luonteesta johtuen sitä ei saa nykyisen 26 §:n mukaan ulosmitata eikä oikeut-ta siihen voida siirtää pätevin sopimuksin toiselle henkilölle. Jotta toimeentulotuen käyttäminen välttämättömään toimeentuloon voidaan turvata, myös toimeentulotuen kuittaus ehdotetaan kiellettäväksi. Sosiaalivakuutuksen alaan kuuluvien etuuksien osalta takaisin perittävän etuuden kuittaaminen myöhemmin maksettavasta etuudesta on tietyissä tilanteissa mahdollista (esimerkiksi asumistukilain 31 §). Tällöin sekä takaisinperintä että kuittaaminen ovat kuitenkin lakiin perustuvia. Myönnettyä toimeentulotukea ei saa ottaa tulona huomioon myönnettäessä myöhemmin toimeentulotukea. Tällainen menettely ei perustu lakiin. Toimeentulotukea ei tule käyttää kuittaukseen myöskään muiden etuuksien myöntämisen ja maksamisen yhteydessä. Asiasta ehdotetaan säädettäväksi nimenomaisesti muuttamalla pykälän ensimmäistä virkettä siten, että siihen sisältyisi ulosmittaus- ja siirtokiellon ohella kuittauskielto. Samalla pykälän otsikkoon sisällytettäisiin ulosmittaus- ja siirtokiellon ohella kuittauskielto.

1.2 Laki kunnan peruspalvelujen valti-onosuudesta annetun lain muuttamisesta

34 b §. Kunnan peruspalvelujen valtionosuuden vähentäminen kuntaan maksetun perustoimeentulotuen määrällä. Lakiin lisättäisiin uusi 34 b §, jossa säädettäisiin kuntien osallistumisesta perustoimeentulotuen kustannuksiin.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että kuntien rahoitusosuus perustoimeentulotuesta toteutettaisiin vähentämällä sitä vastaava osuus kuntaan maksettavan valtionosuuden määrästä. Vähennyksen suuruus määräytyisi niiden tietojen perusteella, jotka Kansaneläkelaitos toimittaisi valtiovarainministeriölle edellisena vuonna sitä edeltävänä vuonna maksetun perustoimeentulotuen määrästä. Näin ollen esimerkiksi vuonna 2020 tehtävä vähennys perustuisi vuonna 2018 maksetun tuen määrään.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tarkemmin ilmoituksen tekemisestä ja sen aikataulusta. Edellisen vuoden toimeentulotukimenojen toteutumasta saadaan lopullinen varmuus hyvissä ajoin seuraavan vuoden alkupuolella. Näin ollen Kansaneläkelaitoksen tulisi säännöksen mukaan toimittaa tiedot valtiovarainministeriölle huhtikuun loppuun mennessä, jolloin käytännössä lopullinen vähennyksen suuruus ja myös sen kuntakohtainen jakautuminen olisi tiedossa seuraavan vuoden budjettiesitystä valmisteltaessa. Samalla tiedot voitaisiin luonnollisesti toimittaa myös muille tarvittaville tahoille. Ilmoitettuun perustoimeentulotuen määrään ei sisällytettäisi kotoutumisen edistämisestä annetun lain mukaisia perustoimeentukena maksettuja määriä, koska tältä osin valtio korvaisi kustannukset kokonaan eikä kunnan rahoitusosuutta tarvittaisi.

2 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2017.

Toimeentulotukea koskevaan hakemukseen, joka kohdistuu aikaan ennen tämän lain voimaantuloa, sovellettaisiin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Kunta voisi kuitenkin käsitellä ne toimeentulotukihakemukset, jotka sille on toimitettu ennen tämän lain voimaantuloa ja tehdä niiden perusteella päätökset. Siirtymävaiheen toimeentulotukiasioiden mahdollisimman joustavan käsittelyn takaamiseksi on katsottu tarkoituksenmukaiseksi, että kunnat voisivat tehdä nykykäytännön mukaisesti myös vuoden 2016 lopulla niin kutsuttuja pitkiä toimeentulotukipäätöksiä. Näin voitaisiin vä-

hentää toimeentulotukihakemusten ruuhkaantumista Kansaneläkelaitoksessa vuoden 2017 alussa. Tällaisten päätösten ajallista ulottumista vuoden 2017 puolelle on kuitenkin syytä rajoittaa. Ehdotetun voimaantulosäännöksen mukaan kunta voisi sille ennen lainmuutoksen voimaantuloa jätettyjen hakemusten osalta tehdä enintään 31 päivään maaliskuuta 2017 voimassa olevia toimeentulotukipäätöksiä. Tältä osin kunnan tekemiin päätöksiin sovellettaisiin voimaantulosäännöksen mukaisesti ennen lakimuutosten voimaantuloa voimassa ollutta toimeentulotukilakia. Kunta myös maksaisi toimeentulotuen tekemiensä päätösten mukaisesti, tekisi toimeentulotuen indeksitarkistukset ja käsitteisi myös toimeentulotuen takaisinperintää koskevat asiat tekemiensä päätösten osalta.

Uusi toimeentulotukijärjestelmä ja toimeentulotukilain mukaisten tehtävien hoitamisen jakaminen kahdelle eri viranomaiselle voi aiheuttaa asiakkaisissa epätietoisuutta. On esimerkiksi mahdollista, että toimeentulotukipäätöksen jo alkuvuodelle 2017 saanut asiakas hakisi tukea tammikuussa 2017 uudelleen Kansaneläkelaitokselta. Tämän vuoksi on tärkeää, että asiakkaita tiedotetaan laajalti ja hyvissä ajoin ennen lain voimaantuloa toimivaltaisen viranomaisen vaihtumisesta ja siitä, mihin toimeentulotukihakemukset tulee jatkossa toimittaa. Tämä voidaan toteuttaa sekä yleisin tiedottein että hakemuksen yhteydessä. Siirtymävaiheessa asian selvittäminen pohjautuisi tältä osin asiakkaan itsensä tämän lain 17 §:n nojalla antamaan tietoon sekä Kansaneläkelaitoksen hallintolain 31 §:n mukaiseen selvittämiseen. Valmistelun yhteydessä on ollut esillä muun muassa vaihtoehto, jonka mukaisesti kunnan olisi tullut toimittaa vuoden 2016 puolella tekemänsä, vuoden 2017 puolelle ajallisesti ulottuvat toimeentulotukipäätökset viipymättä tiedoksi Kansaneläkelaitokselle. Tästä vaihtoehdosta luovuttiin kuitenkin sen vuoksi, että esitetysissä vaihtoehdossa Kansaneläkelaitokselle olisi siirtynyt tarpeetonta tietoa tapauksissa, joissa asiakkaan toimeentulotukiasiakkuus ei syystä tai toisesta jatkuisi siten, että kunnista toimitetut tiedot olisivat tarpeen Kansaneläkelaitoksen hoitaessa tämän lain mukaisia tehtäviä vuoden 2017 lukien.

Kunnalla olisi oikeus saada valtionosuutta kaikista vuonna 2016 saapuneiden hakemusten perusteella tekemistään päätöksistä aiheutuviin perustoimeentulotuen menoihin. Valtionosuus olisi 50 prosenttia kustannuksista. Valtionapuviranomaisena tämän valtionosuuden maksatuksessa toimisi vuoden 2017 aikana vielä poikkeuksellisesti aluehallintovirasto. Voimassa olevasta laista poiketen kunnille ei kuitenkaan suoritettaisi valtionosuudesta ennakkoa, vaan maksatus tapahtuisi jälkikäteen ja perustuisi todellisiin kustannuksiin. Kunnan tulisi ilmoittaa aluehallintovirastolle viimeistään 31 päivänä toukokuuta 2017 edellä tarkoitetuista päätöksistä aiheutuneet perustoimeentulotuen kustannukset. Aluehallintoviraston tulisi viimeistään kolmen kuukauden kuluessa selvityksen saamisesta tehdä lopullinen päätös kunnalle suoritettavasta valtionosuudesta ja maksaa valtionosuus kunnalle. Kunnan ilmoituksen tekemisessä ja valtionosuuspäätöksen tekemisessä noudatettaisiin pääosin nykyisen lain mukaisia menettelyjä, ja aluehallintovirasto voisi antaa asiasta tarkempia ohjeita.

Jos samaan tuloon tai saatavaan kohdistuu sekä ennen tämän lain voimaantuloa että tämän lain voimaan tulon jälkeen syntyneitä maksuvaatimuksia, saatavat maksetaan niiden syntymisjärjestyksessä alkaen vanhimmasta saatavasta.

Ennen toimeentulotukilain muutosten voimaantuloa voitaisiin ryhtyä niiden täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin. Esitykseen liittyvinä täytäntöönpanon edellyttäminä toimenpiteinä Kansaneläkelaitos on käynnistänyt tietojärjestelmän kehittämis- ja suunnittelutyön. Lisäksi Kansaneläkelaitoksen henkilöstön koulutus aloitetaan vuoden 2016 syksyllä.

Kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettuun lakiin lisättäisiin uusi 34 b §, jossa säädettäisiin kuntien osallistumisesta perustoimeentulotuen kustannuksiin. Kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muutoksen voimaan tullessa ei vielä olisi käytössä Kansaneläkelaitoksen maksamaa perustoimeentulotuen määrää koko vuodelta, joten vuosina 2017 ja 2018 valtionosuuden vähennys perustuisi vuoden 2016 tietoihin. Niiden perustana olisivat kuntien nykyisen lain perusteella tekemät ilmoitukset aluehal-

lintovirastolle vuoden alkupuoliskolla toteutuneesta maksatuksesta ja arvio loppuvuoden maksatuksesta. Vuoden 2018 vähennys perustuisi myös samaan arvioon. Vuoden 2017 siirtymäkaudella kunnat maksaisivat vielä osittain perustoimeentulotukea. Kunnat saisivat maksamaansa perustoimeentulotukeen valtionosuutta nykyisin voimassa olevan menettelyn mukaisesti. Koska vuosilta 2017 ja 2018 tehtävä valtionosuuden vähennys perustuisi osittain arvioon, vähennyksen määrää voitaisiin vielä tarkistaa ja mahdolliset poikkeamat todellisesta maksatuksesta voitaisiin ottaa huomioon vuosien 2019 ja 2020 vähennyksistä päätettäessä.

Siirtymäkauden jälkeen Kansaneläkelaitoksen toimittamat tiedot perustuisivat todellisesta maksatuksesta saatuihin tietoihin, jolloin tietojen käyttö vähennyksen suorittamiseksi ei edellyttäisi valtiovarainministeriön puolella mitään harkinnanvaraista päätöksentekoa. Tästä johtuen menettely olisi hallinnollisesti suhteellisen kevyt ja voidaan myös olettaa, että vähennyksen suuruuteen tai sen suorittamiseen ei liittyisi käytännössä muutoksenhakutilanteita. Näin ollen vähennykseen mahdollisesti liittyvää muutoksenhakua olisi luontevaa käsitellä kuten muitakin valtionosuuspäätökseen liittyviä muutoksenhakuperusteita eikä asiasta olisi tarpeen säätää erikseen.

3 Suhde perustuslakiin ja sääntämismääräys

Suomen perustuslain 121 §:n 1 momentin mukaan Suomi jakaantuu kuntiin, joiden hallinnon tulee perustua kunnan asukkaiden itsehallintoon. Pykälän 2 momentin mukaan kuntien hallinnon yleisistä perusteista ja kunnille annettavista tehtävistä säädetään lailla.

Kunnallisen itsehallinnon laajuutta ja sisältöä on arvioitu muun muassa eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunnoissa. Näissä arvioinneissa kunnallisen itsehallinnon perustuslainsuojan on todettu merkitsevän, että tavallisella lailla ei voida puuttua itsehallinnon keskeisiin ominaispiirteisiin tavalla, joka asiallisesti ottaen tekisi kunnallisen itsehal-

linnon merkityksettömäksi (esimerkiksi PeVL 37/2006 vp ja PeVL 46/2010 vp).

Perustoimeentulon turvaamista ei voida pitää sillä tavoin luonteeltaan tai tavoitteiltaan yksinomaan kunnallisena tehtävänä, että tehtävän siirtäminen Kansaneläkelaitokselle olisi tämän vuoksi ongelmallista. Kun kuntien lakisääteisenä tehtävänä edelleen säilyisi olennainen osa sosiaalihuoltoon liittyvistä tehtävistä, perustoimeentulon toimeenpanotehtävien siirtäminen Kansaneläkelaitokselle ei myöskään itsehallinnon kannalta ongelmallisella tavalla rajoittaisi kuntien tai yksittäisen kunnan oikeutta hoitaa lain nojalla huomattavaa osaa julkisista asioista. Tämän yksittäisen tehtävän siirtämisellä Kansaneläkelaitokselle ei muutenkaan puututtaisi kunnallisen itsehallinnon kannalta keskeiseen kuntien tehtäväalueeseen.

Perustuslakivaliokunta on vakiintuneessa käytännössään korostanut sitä, että kunnalle annettavista tehtävistä säädettäessä on huolehdittava rahoitusperiaatteen mukaisesti kuntien tosiasiallisista edellytyksistä suoriutua velvoitteistaan sekä kuntien mahdollisuudesta päättää omasta taloudestaan (esimerkiksi PeVL 17/1994 vp, PeVL 41/2010 vp, PeVL 12/2011 vp, PeVL 30/2013 vp ja PeVL 34/2013 vp).

Perustoimeentulotuen esitetyn rahoitusmallin osalta on siis keskeistä, miten olennaisesti esitetty malli vaikuttaisi kuntien tosiasiallisiin edellytyksiin huolehtia velvoitteistaan. Perustoimeentulotuen toimeenpanotehtävien siirtäminen Kansaneläkelaitokselle ei sellaisenaan aiheuttaisi muutoksia yksittäisen kunnan rahoitusvastuun määräytymisen perusteisiin. Kuntien rahoitusosuus perustoimeentulotuesta säilyisi nykyisen suuruisena eikä rahoitustehtävän näin ollen voi katsoa heikentävän kuntien toimintaedellytyksiä tavalla, joka olennaisesti vaarantaisi kuntien mahdollisuuksia päättää itsenäisesti taloudestaan ja omasta hallinnostaan. Tilanne voisi olla ongelmallisempi, mikäli kunnan suoritusvelvollisuudella ei olisi minkäänlaista sisällöllistä yhteyttä esimerkiksi kunnan asukkaiden saamiin etuihin tai palveluihin. Jokaisen kunnan rahoitustehtävä määräytyisi kuitenkin lakiesityksen mukaan viime kädessä kunkin kunnan asukkaiden saaman tuen perusteella, ja siten yksittäisen kunnan rahoitustehtävällä

olisi kiinteä laskennallinen yhteys kunnan asukkaiden saamiin toimeentuloetuuksiin.

Lakiehdotus voidaan hallituksen käsityksen mukaan hyväksyä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Perustoimeentulotuen kustannusten mahdollinen huomattava nousu sitä koskevien toimeenpanotehtävien siirryttyä Kansaneläkelaitokselle voisi mahdollisesti vaikuttaa kuntien taloudelliseen itsenäisyyteen. Tämän vaikutuksen oikeudellista merkitystä kunnallisen itsehallinnon kannalta on kuitenkin

mahdoton täsmällisesti arvioida, koska kustannusten nousun suuruusluokasta voidaan esittää vain alustavia arvioita. Tältä osin olisikin lain voimaan tultua tarpeen seurata perustoimeentulotuen kustannusten kehitystä ja sen vaikutusta kuntien taloudelliseen asemaan.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 5 c ja 5 d §, sellaisina kuin ne ovat, 5 c § laeissa 1555/2009 ja 1390/2010 ja 5 d § laeissa 1218/2005 ja 1555/2009,

muutetaan 4, 5 a ja 5 b, 7 a ja 7 b §, 7 c §:n 1 momentti, 10 §:n 2 momentti, 14, 14 a ja 14 b § ja 17 §:n 1 ja 2 momentti, 20 §, 23 §, 24 § ja 26 §:n 1 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 5 a, 5 b ja 24 § laissa 1555/2009, 7 a ja 7 b § sekä 7 c §:n 1 momentti laeissa 1218/2005 ja 64/2006, 14 § osaksi laissa 1202/2007, 14 a § laissa 1202/2007, 14 b § laissa 597/2013 ja 17 §:n 1 momentti laissa 49/2005, sekä

lisätään lakiin uusi 14 c—14 h §, 17 a §, 18 §:ään uusi 2 momentti sekä lakiin uusi 18 a—18 c § seuraavasti:

4 §

Toimeenpano

Toimeentulotukitoiminnan yleinen johto, ohjaus ja kehittäminen kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle.

Tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaa kunnassa sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:ssä tarkoitettu kunnan määräämä monijäseninen toimielin (*kunnan toimielin*). Jäljempänä 7 §:ssä tarkoitetun perustoimeentulotuen osalta tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaa kuitenkin Kansaneläkelaitos.

Kunnan ja Kansaneläkelaitoksen tulee tehdä yhteistyötä toimeentulotuen tarkoituksen toteuttamiseksi. Kansaneläkelaitoksen on tarvittaessa ohjattava ja neuvottava perustoimeentulotuen hakijaa kunnan sosiaalihuollon palveluihin hakeutumisessa. Kansaneläkelaitoksen ohjaamis- ja toimimisvelvollisuudesta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:ssä.

5 a §

Perustoimeentulotuen kattamiseksi Kansaneläkelaitokselle suoritettavat ennakot ja niiden vahvistaminen sekä maksaminen

Valtio suorittaa Kansaneläkelaitokselle perustoimeentulotukea varten kuukausittain ennakkoa Kansaneläkelaitoksesta annetun lain (731/2001) 12 d §:ssä tarkoitettuun sosiaaliturvan yleisrahastoon Kansaneläkelaitoksen maksuvalmiuden turvaamiseksi.

Perustoimeentulotuen maksamista varten tarvittava ennakko suoritetaan siten, että Kansaneläkelaitokselle maksetaan vuotuisen ennakon määrästä tammikuussa vähintään yksi kuudesosa ja sen jälkeen kuukausittain jäljellä oleva määrä tasasuuruksina erinä. Rahoituksen ja riittävän maksuvalmiuden turvaamiseksi tai vuotuisen ennakon olennaisesti muuttuessa ennakko voidaan sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä jaksottaa edellä säädetystä poiketen.

Kuluvan vuoden ennakoiden yhteismäärää tulee välittömästi tarkistaa, jos niiden perusteet ovat olennaisesti muuttuneet.

Ennakot maksetaan kunkin kuukauden ensimmäisenä arkipäivänä.

5 b §

Kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen kustannuksista

Kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen kustannuksista on 50 prosenttia.

Kunnan rahoitusosuus otetaan huomioon tekemällä sitä vastaava vähennys kunnalle maksettavasta peruspalvelujen valtionosuudesta. Valtionosuuden vähentämistä koskevista menettelyistä säädetään kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 34 b §:ssä.

7 a §

Perusosa

Perusosalla katettaviin menoihin kuuluvat ravintomenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot sekä henkilökohtaisesta ja kodin puhtaudesta, paikallisliikenteen käytöstä, sanomalehden tilauksesta, puhelimen ja tietoliikenteen käytöstä ja harrastus- ja virkistystoiminnasta aiheutuvat menot sekä vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot.

7 b §

Muut perusmenot

Perusosalla katettavien menojen lisäksi muina perusmenoina otetaan tarpeellisen suuruisina huomioon:

1) yleisestä asumistuesta annetun lain (938/2014) 9 §:ssä tarkoitettut asumismenot, muun kuin yhtiömuotoisen omistusasunnon välttämättömät hoitomenot, sekä välttämättömät asuntoon muuttoon liittyvät menot;

2) taloussähköstä aiheutuvat menot;

3) kotivakuutusmaksu;

4) muut kuin perusosaan sisältyvät terveydenhuoltomenot;

5) lasten päivähoitomenot sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan menot;

6) lapsen tapaamisesta lapsen kanssa eri taloudessa asuvalle vanhemmalle aiheutuvat menot siltä osin, kun ne perustuvat kunnan toimielimen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen;

7) välttämättömän henkilötodistuksen, oleskeluasiakirjan tai matkustusasiakirjan hankintamenot.

Jos toimeentulotuen hakijan asumiseen liittyvät menot ylittävät tarpeellisen suuruisena 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla pidettävän määrän, hakijaa on ohjattava hankkimaan edullisempi asunto. Lisäksi hakijaa on ohjattava ottamaan yhteyttä kuntaan asuntoasian selvittämistä varten. Hakijalle on annettava hänen tosiasialliset tarpeensa huomioon ottava, riittävä määräaika edullisemman asunnon hankkimista varten. Kansaneläkelaitoksen tulee ottaa tuensaajan asumismenot huomioon täysimääräisinä tämän määräajan. Mitä tässä momentissa säädetään, ei koske sellaista toimeentulotuen hakijaa, jolle jo aiemmin on annettu samaa asumistarvetta koskien ohje ja määräaika hakeutua edullisempaan asuntoon.

Jos hakijalla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta hankkia asuinpaikkakunnaltaan 2 momentissa tarkoitettua asuntoa, asumismenot voidaan ottaa huomioon täysimääräisenä myös määräajan jälkeen.

7 c §

Täydentävä toimeentulotuki

Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä otetaan huomioon tarpeellisen suuruisina erityismenot, joita ovat:

1) muut kuin 7 b §:ssä tarkoitettut asumisesta aiheutuvat menot; sekä

2) henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkitut menot.

10 §

Alennettu perusosa

Perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työ- ja elinkeinoviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Kansaneläkelaitoksen tulee tiedottaa hakijalle kunnan velvollisuudesta laatia suunnitelma ja ohjata tämä kunnan sosiaalitoimen asiakkaaksi suunnitelman laatimista varten. Kansaneläkelaitoksen tulee myös välittömästi toimittaa kunnan sosiaalitoimelle tiedoksi perusosan alentamista koskeva päätös ja ilmoittaa tästä hakijalle.

14 §

Toimeentulotuen hakeminen

Toimeentulotukihakemus tehdään Kansaneläkelaitokselle, jonka tulee tehdä hakemuksen perustella päätös perustoimeentulotuesta. Hakemuksen siirtämisestä kunnan käsiteltäväksi säädetään 14 d §:ssä.

Hakemus täydentävästä tai ehkäisevästä toimeentulotuesta tehdään kunnan toimielmelle, jos hakija on saanut hakemusta koskevalle ajalle tehdyn päätöksen perustoimeentulotuesta.

14 a §

Toimeentulotuen myöntäminen

Perustoimeentulotuen myöntää hakemuksesta Kansaneläkelaitos Suomessa oleskelevalle hakijalle tai perheelle. Kansaneläkelaitoksen on kohdennettava perustoimeentulotukea maksaessaan kustannukset siihen kuntaan, jonka alueella hakija tai perhe vakinaisesti oleskelee. Jos hakija tai perhe oleskelee muutoin kuin satunnaisesti useammassa kuin yhdessä kunnassa, kustannukset on kohdennettava siihen kuntaan, jonka alueella oleskelusta hakijan tai perheen perustoimeentulotussa huomioon otettavat menot johtuvat. Kii-

reellisenä myönnetyn perustoimeentulotuen kustannukset kohdennetaan siihen kuntaan, jossa hakija tai perhe oleskelee hakemusta tehtäessä.

Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntää hakemuksesta sen kunnan toimielin, jonka alueella hakija tai perhe vakinaisesti oleskelee. Jos hakija tai perhe muutoin kuin satunnaisesti oleskelee useammassa kuin yhdessä kunnassa, täydentävän toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimielin, jonka alueella oleskelusta hakijan tai perheen menot johtuvat. Jos tässä momentissa tarkoitettuna toimeentulotuen tarve on kiireellinen, toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimielin, jossa hakija tai perhe oleskelee hakemusta tehtäessä.

Toimeentulotukiasia on käsiteltävä siten, että hakijan tai perheen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon ei vaarannu.

Päätös toimeentulotuen myöntämisestä on pantava viivytyksettä täytäntöön.

14 b §

Kiireellisen toimeentulotukiasian käsittely

Kiireellisessä tapauksessa päätös toimeentulotuesta on tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen saapumisesta.

14 c §

Toimeentulotukiasian käsittely muussa kuin kiireellisessä tapauksessa

Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa päätös toimeentulotuesta on tehtävä viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, perustoimeentulotukea myönnettäessä päätös hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta koskevasta hakemuksesta on tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään sanotun kuukauden ensimmäisenä arkipäivänä, jos hakemuksen saapumisesta on tuolloin kulu- nut enemmän kuin seitsemän arkipäivää. Jos hakemus koskee myöhäisempää aikaa kuin

hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta, päätös on tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään hakemuksessa tarkoitetun ajanjakson ensimmäisenä arkipäivänä.

Jos hakemus on puutteellinen, asiakkaalle on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta annettava tai lähetettävä yksilöity kehoitus hakemuksen täydentämiseksi määräajassa. Päätös toimeentulotuesta on annettava viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun täydennetty hakemus on saapunut. Jos asiakas ei ole määräajassa täydentänyt hakemustaan tai esittänyt hyväksyttävää syytä täydennyksen viivästykselle, päätös tehdään käytävissä olevien tietojen pohjalta viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä määräajan päättymisestä. Asiakkaan suostumuksella päätös voidaan tehdä käytävissä olevien tietojen pohjalta ennen määräajan päättymistä.

14 d §

Toimeentulotukea koskevan asian siirtäminen Kansaneläkelaitoksesta kuntaan

Siltä osin kuin hakija esittää hakemuksessaan sellaisia menoja, joita ei voida ottaa huomioon tehtäessä päätöstä 7 §:n mukaisesti perustoimeentulotuesta, Kansaneläkelaitoksen on toimitettava hakemus viipymättä asiassa toimivaltaiseen kuntaan, tehtyään hakemuksen perusteella päätöksen perustoimeentulotuesta.

Kansaneläkelaitoksen on, tarvittaessa yhteistyössä asianomaisen kunnan kanssa, arvioitava, onko asiakkaan täydentävän tai ehkäisevän tuen tarve kiireellinen. Jos tuen tarve arvioidaan kiireelliseksi, Kansaneläkelaitoksen on käsiteltävä hakemus myös perustoimeentulotuen osalta kiireellisenä.

14 e §

Toimeentulotukiasiakkaan oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun

Toimeentulotukiasiakkaalle tulee järjestää mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti kunnan sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan

taikka perustoimeentulotuen myöntämisen osalta Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen kun asiakas on tätä pyytänyt kunnalta tai perustoimeentulotukeen liittyvän asian osalta Kansaneläkelaitokselta. Kun kunta tai Kansaneläkelaitos käsittelee toimeentulotukea koskevaa asiaa, sen tulee tiedottaa toimeentulotukiasiakkaalle edellä mainitusta oikeudesta henkilökohtaiseen keskusteluun ja tarvittaessa neuvoa asiakasta tämän oikeuden käyttämisessä.

14 f §

Määräaikojen noudattamisen seuranta

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulee pyytää kunnilta, kuntayhtymiltä ja Kansaneläkelaitokselta kaksi kertaa kalenterivuodessa 14 b, 14 c ja 14 e §:ssä säädettyjen määräaikojen toteutumisen seurannan kannalta välttämättömät tiedot. Kunnilta ja kuntayhtymiltä pyydetään myös määräaikojen toteutumisen valvonnan kannalta välttämättömät tiedot. Tiedot eivät saa sisältää yksittäistä henkilöä koskevia tunnistetietoja.

Kuntien, kuntayhtymien ja Kansaneläkelaitoksen tulee luovuttaa maksutta Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle 1 momentissa tarkoitettua tietoa.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulee luovuttaa 1 momentissa tarkoitettua tietoa kuntayhtymiä koskevat tiedot edelleen Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskukseen ja valvontavirastolle sen valtakunnallista ohjaus- ja valvontatehtävää varten.

14 g §

Kansaneläkelaitoksen tietojenantovelvollisuus Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle tilastojen laatimisen kannalta välttämättömien tietojen osalta

Kansaneläkelaitos on velvollinen antamaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle sen pyynnöstä sellaiset tämän lain mukaiseen toimeentulotukeen kuuluvaa toimintaansa koskevat tiedot, jotka ovat välttämättömiä ti-

lastojen laatimisen kannalta ja jotka eivät sillä yksittäistä henkilöä koskevia tunnistetietoja.

Lisäksi Kansaneläkelaitos on salassapittoa koskevien säännösten estämättä velvollinen antamaan vuosittain Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle sen pyynnöstä tämän lain nojalla toimeentulotukea Kansaneläkelaitokselta saaneita henkilöitä ja perheitä koskevat tilastojen laatimisen kannalta välttämättömät tiedot perheen koosta ja rakenteesta, tuen määrästä ja kestosta sekä tuen tarpeen taustatekijöistä. Tunnistetietona annetaan toimeentulotukea saaneen henkilön henkilötunnus, jos se on tilastojen laatimisen kannalta välttämätöntä. Toimeentulotukea saaneella henkilöllä tarkoitetaan tässä pykälässä sitä henkilöä, jonka hakemuksesta toimeentulotuki on myönnetty, sekä hänen puolisoaan tai hänen kanssaan avioliitonomaisissa olosuhteissa elävää.

Mitä sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskukseen tilastotoimesta (409/2001) annetussa laissa säädetään mainitun lain nojalla kerättävistä tiedoista, sovelletaan myös tämän pykälän perusteella annettuihin tietoihin. Mitä edellä mainitussa laissa säädetään sen 2 §:n 2 ja 3 momentin nojalla kerättävistä tiedoista, sovelletaan myös tämän pykälän 2 momentin perusteella annettuihin tietoihin.

14 h §

Kansaneläkelaitoksen oikeus luovuttaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle tilastoinnin kannalta välttämättömiä tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla

Kansaneläkelaitoksella on oikeus luovuttaa teknisen käyttöyhteyden avulla tilastojen laatimisen kannalta välttämättömiä 14 g §:ssä tarkoitettuja tietoja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle asiakkaan suostumuksesta riippumatta. Kansaneläkelaitoksen tulee etukäteen ilmoittaa asiakkaalle tästä mahdollisuudesta.

Ennen teknisen käyttöyhteyden avaamista Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on esitettävä Kansaneläkelaitokselle selvitys siitä,

että tietojen suojaamisesta huolehditaan asianmukaisesti.

17 §

Tietojenanto- ja ilmoitusvelvollisuus

Toimeentulotuen hakijan, hänen perheenjäsenensä ja elatusvelvollisensa sekä tarvittaessa heidän huoltajansa ja edunvalvojansa on annettava perustoimeentulotuen myöntämiseksi Kansaneläkelaitokselle ja täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämiseksi kunnan toimielimelle kaikki tiedossaan olevat toimeentulotukeen vaikuttavat välttämättömät tiedot. Tietojen antamiseen sovelletaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 11–13 §:ää.

Toimeentulotuen saajan on välittömästi ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle ja kunnan toimielimelle 1 momentissa tarkoitetuissa tiedoissa tapahtuneista muutoksista.

17 a §

Kansaneläkelaitoksen ja kunnan välinen salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Kansaneläkelaitoksella on oikeus saada kunnan sosiaalihuollon viranomaiselta pyynnöstä salassapitosäännösten estämättä maksettua käsiteltävänä olevan toimeentulotutkiasian käsittelemiseksi ja ratkaisemiseksi välttämättömät kunnan sosiaalihuollon viranomaisen hallussa olevat tiedot ja selvitykset.

Kunnan sosiaalihuollon viranomaisen oikeuteen saada pyynnöstä Kansaneläkelaitokselta tämän lain mukaisten tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot sovelletaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:n 1 momenttia. Kansaneläkelaitoksen tulee kuitenkin antaa tiedot oma-aloitteisesti silloin, kun sillä on tämän lain 10 §:n 2 momentissa sekä 14 ja 14 d §:ssä säädetty kuntaan kohdistuva toimimisvelvollisuus.

18 §

Toimeentulotuen tarkistaminen

Kansaneläkelaitos voi tarkistaa perustoimeentulotuen määrää ilman että tuensaaja ilmoittaa olosuhteissa tai tuen tarpeessa tapahtuneista muutoksista. Tuen saajan kuulemisesta säädetään hallintolain (434/2003) 34 §:ssä.

18 a §

Velvollisuus antaa Kansaneläkelaitokselle salassa pidettäviä tietoja

Sen lisäksi, mitä 17 a §:ssä säädetään, Kansaneläkelaitoksen oikeudesta saada tässä laissa tarkoitettujen toimeentulotukitehtäviensä hoitamiseksi välttämättömiä salassa pidettäviä tietoja säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:ssä.

18 b §

Tietojen luovuttaminen teknisen käyttöyhteyden avulla

Kansaneläkelaitoksella on oikeus saada kunnan sosiaalihuollon viranomaiselta ja veroviranomaisilta teknisen käyttöyhteyden avulla näiden henkilörekistereissä olevia 17 a §:ssä ja 18 a §:ssä tarkoitettuja salassa pidettäviä henkilötietoja asiakkaan suostumuksesta riippumatta, jos se on välttämätöntä tämän lain mukaisen toimeentulotukiasian käsittelemistä varten. Kansaneläkelaitoksen tulee etukäteen ilmoittaa asiakkaalle tästä mahdollisuudesta.

Ennen teknisen käyttöyhteyden avaamista tietoja pyytävän viranomaisen on esitettävä selvitys siitä, että tietojen suojaamisesta huolehditaan asianmukaisesti.

Kunnan sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada 1 momentissa tarkoitettuja tietoja vastaavat henkilötiedot Kansaneläkelaitokselta ja veroviranomaiselta teknisen käyttöyhteyden avulla säädetään sosiaali-

huollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 21 §:ssä.

18 c §

Muuta etuutta varten saatujen tietojen käyttäminen

Kansaneläkelaitoksella on oikeus yksittäistapauksessa käyttää tämän lain mukaista toimeentulotukea käsitellessään muiden sille säädettyjen tehtävien hoitamista varten saamia tietoja, jos ne ovat välttämättömiä tämän lain mukaisten tehtävien hoitamiseksi ja Kansaneläkelaitoksella olisi oikeus saada kyseiset tiedot muutoinkin tämän lain perusteella.

20 §

Takaisinperinnän perusteet

Päätäessään toimeentulotuen myöntämisestä Kansaneläkelaitos tai kunnan toimielin voi samalla määrätä, että toimeentulotuki tai osa siitä peritään takaisin:

1) tuen saajalta, jos hänellä on tuloja tai varoja tai oikeus elatusta turvaavaan etuuteen, mutta tulot, varat tai etuus eivät ole tukea myönnettäessä hänen määrättävinään tai hän ei muusta syystä voi niitä silloin käyttää;

2) tuen saajalta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt velvollisuuden pitää huolta omasta elatuksestaan;

3) tuen saajalta, jos tuen myöntäminen on aiheutunut lakkoon osallistumisesta, kuitenkin vain lakkoon osallistuneelle itselleen myönnetyn tuen osalta; sekä

4) tuen saajan elatusvelvolliselta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt elatusvelvollisuutensa.

Jos tuen myöntäminen on perustunut tahallaan annettuihin erehdyttäviin tietoihin tai 17 §:ssä säädetyn ilmoitusvelvollisuuden tahalliseen laiminlyöntiin, Kansaneläkelaitos tai kunta voi periä tuen takaisin näiden tietojen antajalta tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöneeltä siltä osin kuin tuen myöntäminen on perustunut tästä syystä virheellisiin tietoihin.

23 §

Perintä ja kuittaus odotettavissa olevasta etuudesta

Jos toimeentulotukea on myönnetty joko kokonaan tai osaksi ennakkona odotettavissa olevaa eläkettä, elatusapua, avustusta tai muuta jatkuvaa taikka kertakaikkista tuloa, korvausta tai saamista vastaan, kunnan toimielin voi periä ja nostaa sen estämättä, mitä muussa laissa säädetään, henkilölle tulevat edellä tarkoitetut tulot, korvaukset ja saamiset siltä ajalta, jolta tukea on annettu ennakkona, ja käyttää niitä ennakkona annetun tuen kuittaukseen. Kunnan toimielimen on suoritettava toimeentulotuen kuittaukseen käytettyjen varojen jälkeen jäljelle jäävät varat välittömästi tuen saajalle.

Jos kunnan toimielin on ilmoittanut 1 momentissa tarkoitetun tulon, korvauksen tai saamisen suorittajalle vähintään kaksi viikkoa ennen maksupäivää, että tuloa, korvausta tai saamista ei saa suorittaa tuen saajalle itselleen, suoritus voi tapahtua laillisin vaikutuksin vain kunnan toimielimelle.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään kunnan toimielimestä, sovelletaan myös Kansaneläkelaitokseen, jos se myöntää ja maksaa perustoimeentulotukea. Jos samaan tuloon tai saatavaan kohdistuu sekä Kansaneläkelaitoksen että kunnan toimielimen maksuvaatimus, tulot tai saatavat maksetaan ensin Kansaneläkelaitokselle. Kansaneläkelaitos suorittaa perustoimeentulotuen kuittaukseen käytettyjen varojen jälkeen jäljelle jääneet varat kunnan toimielimelle.

24 §

Muutoksenhaku

Muutoksenhausta tässä laissa tarkoitettuun kunnan sosiaalitoimen päätökseen säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 6 luvussa.

Tässä laissa tarkoitettuun Kansaneläkelaitoksen päätökseen saa vaatia oikaisua Kansaneläkelaitokselta siten kuin hallintolaissa säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolain-

käyttölaissa (586/1996) säädetään. Valituksen voi toimittaa valitusaikana myös Kansaneläkelaitokselle, jonka on toimitettava se oman lausuntonsa ohella hallinto-oikeudelle.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Lupa voidaan myöntää ainoastaan, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtäläisyyden vuoksi on tärkeää saattaa asia korkeimman hallinto-oikeuden tutkittavaksi.

26 §

Ulosmittaus-, siirto- ja kuittauskielto

Toimeentulotukea ei saa ulosmitata eikä sitä saa käyttää kuittaukseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

Toimeentulotukea koskevaan hakemukseen, joka kohdistuu aikaan ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Kunta voi kuitenkin ennen tämän lain voimaantuloa tehdyn hakemuksen perusteella tehdä enintään 31 päivään maaliskuuta 2017 voimassa olevan päätöksen toimeentulotuen myöntämisestä. Kunta vastaa tekemänsä päätöksen perusteella tuen maksamisesta ja muista siihen liittyvistä toimista. Kunnalle maksetaan 50 prosentin valtionosuus päätösten perusteella aiheutuvista perustoimeentulotuen menoista. Valtionosuuden maksamista varten kunnan on viimeistään 31 päivänä toukokuuta 2017 ilmoitettava aluehallintovirastolle tiedot kunnalle vuonna 2017 aiheutuneista perustoimeentulotuen menoista. Aluehallintoviraston on tehtävä kunnan antaman selvityksen perusteella päätös toimeentulotuen kustannuksiin suoritettavasta valtionosuudesta ja suoritettava valtionosuus viimeistään kolmen kuukauden kuluessa selvityksen saapumisesta. Aluehallintoviraston on toimitettava tieto kunnittain maksetun toimeentulotuen määrästä Kansaneläkelaitokselle ja valtiovarainministeriölle viimeistään lokakuun loppuun mennessä.

Ennen tämän lain voimaantuloa tehdyn päätöksen perusteella maksetun toimeentulotuen takaisinperintään sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Jos samaan tuloon tai saatavaan kohdistuu sekä ennen tämän lain voimaantuloa että tämän lain voimaan tulon jälkeen syntyneitä maksuvaatimuksia, saatavat maksetaan niiden syntymisjärjestyksessä alkaen vanhimmasta saatavasta.

2.

Laki**kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettuun lakiin (1704/2009) uusi 34 b § seuraavasti:

34 b §

Kunnan peruspalvelujen valtionosuuden vähentäminen kuntaan maksetun perustoimeentulotuen määrällä

Toimeentulotuesta annetun lain 5 b §:ssä tarkoitettu kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen menoista toteutetaan vähentämällä kunnan valtionosuutta määrällä, joka vastaa kunnan osuutta kuntaan kohdistuvasta 2 momentissa tarkoitettujen tietojen mukaisesta vuositasolla maksetusta perustoimeentulotuesta.

Perustoimeentulotuen valtionosuuden vähentämiseksi Kansaneläkelaitos toimittaa vuosittain huhtikuun loppuun mennessä valtiovarainministeriölle tiedon edellisen vuoden aikana kuhunkin kuntaan kohdistuneesta perustoimeentulotuesta vähennettynä kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) 19, 46 ja 51 §:ssä tarkoitettulla kyseistä ajanjaksoa koskevalla perustoimeentulotuella.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

Kuntien valtionosuuden vähentämisen laskentaperusteena vuonna 2017 ja 2018 käytetään kuntien aluehallintovirastoille tämän lain voimaan tullessa voimassa olleen toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 5 b §:n 4 momentin perusteella toimittamaa tietoa ja sen perusteella tehtyä arviota kuntien maksamasta perustoimeentulotuesta vuonna 2016. Aluehallintovirastojen tulee toimittaa lokakuun 2016 loppuun mennessä valtiovarainministeriölle ja sosiaali- ja terveysministeriölle tieto kunnittain maksetusta perustoimeentulotuesta.

Perustoimeentulotukea vastaavan kuntien valtionosuuden vähennyksen määrä vuosina 2017 ja 2018 tarkistetaan erikseen mainittuina vuosina maksettua perustoimeentulotukea vastaavasti. Kansaneläkelaitos toimittaa tarvittavat tiedot valtiovarainministeriölle vuosina 2018 ja 2019 huhtikuun loppuun mennessä. Tarkistuserät otetaan huomioon vastaavasti vuosien 2019 ja 2020 valtionosuuspäätöksessä.

Helsingissä 22 päivänä tammikuuta 2015

Pääministerin sijainen, valtiovarainministeri

ANTTI RINNE

Sosiaali- ja terveysministeri *Laura Rätty*

*Liite
Rinnakkaistekstit*

1.

Laki

toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 5 c ja 5 d §, sellaisina kuin ne ovat, 5 c § laeissa 1555/2009 ja 1390/2010 ja 5 d § laeissa 1218/2005 ja 1555/2009,
muutetaan 4, 5 a ja 5 b, 7 a ja 7 b §, 7 c §:n 1 momentti, 10 §:n 2 momentti, 14, 14 a ja 14 b § ja 17 §:n 1 ja 2 momentti, 20 §, 23 §, 24 § ja 26 §:n 1 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 5 a, 5 b ja 24 § laissa 1555/2009, 7 a ja 7 b § sekä 7 c §:n 1 momentti laeissa 1218/2005 ja 64/2006, 14 § osaksi laissa 1202/2007, 14 a § laissa 1202/2007, 14 b § laissa 597/2013 ja 17 §:n 1 momentti laissa 49/2005,
 sekä
lisätään lakiin uusi 14 c—14 h §, 17 a §, 18 §:ään uusi 2 momentti sekä lakiin uusi 18 a—18 c § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

4 §

Toimeenpano

Tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaa kunnassa sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:ssä tarkoitettu kunnan määräämä monijäseninen toimielin (*toimielin*).

Ehdotus

4 §

Toimeenpano

Toimeentulotukitoiminnan yleinen johto, ohjaus ja kehittäminen kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle.

Tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaa kunnassa sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:ssä tarkoitettu kunnan määräämä monijäseninen toimielin (*kunnan toimielin*). *Jäljempänä 7 §:ssä tarkoitettua perustoimeentulotuen osalta tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaa kuitenkin Kansaneläkelaitos.*

Kunnan ja Kansaneläkelaitoksen tulee tehdä yhteistyötä toimeentulotuen tarkoituksen toteuttamiseksi. Kansaneläkelaitoksen on tarvittaessa ohjattava ja neuvottava perustoimeentulotuen hakijaa kunnan sosiaalihuollon palveluihin hakeutumisessa. Kansaneläkelaitoksen ohjaamis- ja toimimisvelvollisuudesta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:ssä.

5 a §

Valtionosuus perustoimeentulotuen kustannuksista

Kunnalle suoritetaan valtionosuutta 7 §:ssä tarkoitettun perustoimeentulotuen rahoittamiseen. Valtionosuuden määrä on 50 prosenttia kunnan perustoimeentulotuen kustannuksista. Kuntaan rinnastetaan Kainuun hallintokokielusta annetussa laissa (343/2003) tarkoitettu maakunta.

Valtionosuutta koskevilla asioilla valtionapuviranomaisena toimii aluehallintovirasto.

5 b §

Valtionosuuden ennakkojen vahvistaminen, maksaminen ja tarkistaminen

Aluehallintoviraston on vahvistettava kunnille kunkin varainhoitovuotena suoritettavien ennakkojen määrä hakemuksetta viimeistään tammikuun 10 päivänä.

Ennakon suuruus määräytyy kaksi vuotta ennen varainhoitovuotta alkaneena vuonna toteutuneiden perustoimeentulotuen kustannusten perusteella. Kuukausittainen ennako on 50 prosenttia mainittujen kustannusten kahdestoistaosasta.

Ennakot maksetaan kunnalle kuukausittain yhtä suurina erinä viimeistään kunkin kuukauden 11 päivänä. Ennakot maksetaan täysinä euroina.

Ennakkojen tarkistamista varten kunnan on

5 a §

Perustoimeentulotuen kattamiseksi Kansaneläkelaitokselle suoritettavat ennakot ja niiden vahvistaminen sekä maksaminen

Valtio suorittaa Kansaneläkelaitokselle perustoimeentulotukea varten kuukausittain ennakkoa Kansaneläkelaitoksesta annetun lain (731/2001) 12 d §:ssä tarkoitettuun sosiaaliturvan yleisrahastoon Kansaneläkelaitoksen maksuvalmiuden turvaamiseksi.

Perustoimeentulotuen maksamista varten tarvittava ennako suoritetaan siten, että Kansaneläkelaitokselle maksetaan vuotuisen ennakon määrästä tammikuussa vähintään yksi kuudesosa ja sen jälkeen kuukausittain jäljellä oleva määrä tasasuuruusina erinä. Rahoituksen ja riittävän maksuvalmiuden turvaamiseksi tai vuotuisen ennakon olennaisesti muuttuessa ennako voidaan sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä jaksottaa edellä säädetystä poiketen.

Kuluvan vuoden ennakoiden yhteismäärää tulee välittömästi tarkistaa, jos niiden perusteet ovat olennaisesti muuttuneet.

Ennakot maksetaan kunkin kuukauden ensimmäisenä arkipäivänä.

5 b §

Kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen kustannuksista

Kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen kustannuksista on 50 prosenttia.

Kunnan rahoitusosuus otetaan huomioon tekemällä sitä vastaava vähennys kunnalle maksettavasta peruspalvelujen valtionosuudesta. Valtionosuuden vähentämistä koskevasta menettelystä säädetään kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 34 b §:ssä.

Voimassa oleva laki

vuosittain viimeistään elokuun 31 päivänä annettava aluehallintovirastolle tiedot varainhoitovuoden kesäkuun loppuun mennessä aiheutuneista perustoimeentulotuen kustannuksista sekä arvio heinä-joulukuussa aiheutuvista perustoimeentulotuen kustannuksista. Aluehallintovirasto tarkistaa kunnan antaman selvityksen perusteella loppuvuoden ennakkoja, jos arvio varainhoitovuoden perustoimeentulotuen kustannuksista poikkeaa vähintään 5 prosenttia 2 momentin mukaisten ennakkojen laskennassa käytetyistä kustannuksista. Ennakkoja tarkistetaan lokakuun alusta lukien siten, että ennakkoiden vuotuinen yhteismäärä vastaa 50 prosenttia varainhoitovuoden arvioituista perustoimeentulotuen kustannuksista.

5 c §

Valtionosuuden vahvistaminen

Perustoimeentulotuen kustannuksiin suoritettavan lopullisen valtionosuuden määrittämiseksi kunnan on toimitettava aluehallintovirastolle selvitys perustoimeentulotuen toteutuneista kustannuksista viimeistään varainhoitovuotta seuraavan vuoden huhtikuun 30 päivänä (*valtionosuusselvitys*). Kustannukset ilmoitetaan sen suuruisina kuin ne ovat perustoimeentulotukeen kohdistuvilla, varainhoitovuonna toimeentulotuen takaisinperinnässä kertyneillä erillä vähennettynä.

Aluehallintoviraston on tehtävä kunnan antaman valtionosuusselvityksen perusteella päätös perustoimeentulotuen kustannuksiin suoritettavasta lopullisesta valtionosuudesta viimeistään kolmen kuukauden kuluttua selvityksen saapumisesta.

Valtionosuusselvitystä annettaessa perustoimeentulotuen kustannuksiin ei sisällytetä kotoutumisen edistämistä annetun lain (1386 /2010) nojalla valtion kokonaan korvattavaa toimeentulotukea.

5 d §

Loppuerän suorittaminen ja valtionosuuden takaisinperintä

Kunnalle suoritettava valtionosuuden lop-

5 c §

Valtionosuuden vahvistaminen

(Kumotaan)

5 d §

Loppuerän suorittaminen ja valtionosuuden takaisinperintä

(Kumotaan)

puerä maksetaan viimeistään kuukauden kuluessa lopullisen valtionosuuden vahvistamisesta. Loppuerän maksun viivästyessä sille on maksettava vuotuista viivästyskorkoa korkolain (633/1982) 4 §:n 1 momentissa tarkoitettun korkokannan mukaan.

Kunnan liikaa saama valtionosuus peritään takaisin valtiolle vähentämällä se kunnalle myöhemmin maksettavasta ennakosta.

Edellä 2 momentissa säädetystä riippumatta aluehallintovirasto voi velvoittaa kunnan palauttamaan liikaa saamansa valtionosuuden määrän, jos se on huomattava. Jos palautettavaa määrää ei makseta viimeistään aluehallintoviraston asettamana eräpäivänä, sille on maksettava vuotuista viivästyskorkoa korkolain (633/1982) 4 §:n 1 momentissa tarkoitettun korkokannan mukaan.

Jos lopullinen valtionosuus poikkeaa vähemmän kuin 10 euroa ennakoina maksetun valtionosuuden määrästä, erotusta ei makseta eikä peritä takaisin.

7 a §

Perusosa

Perusosalla katettaviin menoihin kuuluvat ravintomenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot sekä henkilökohtaisesta ja kodin puhtaudesta, paikallisliikenteen käytöstä, sanomalehden tilauksesta, televisioluovasta, puhelimen käytöstä ja harrastus- ja virkistystoiminnasta aiheutuvat menot sekä vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot.

7 b §

Muut perusmenot

Perusosalla katettavien menojen lisäksi muina perusmenoina otetaan tarpeellisen suuruisina huomioon:

1) asumistukilain (408/1975) 6 §:ssä tarkoitettujen asumismenot;

7 a §

Perusosa

Perusosalla katettaviin menoihin kuuluvat ravintomenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot sekä henkilökohtaisesta ja kodin puhtaudesta, paikallisliikenteen käytöstä, sanomalehden tilauksesta, puhelimen ja tietoliikenteen käytöstä ja harrastus- ja virkistystoiminnasta aiheutuvat menot sekä vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot.

7 b §

Muut perusmenot

Perusosalla katettavien menojen lisäksi muina perusmenoina otetaan tarpeellisen suuruisina huomioon:

1) yleisestä asumistuesta annetun lain (938/2014) 9 §:ssä tarkoitettujen asumismenot, muun kuin yhtiömuotoisen omistusasunnon välttämättömät hoitomenot, sekä välttämättömät asuntoon muuttoon liittyvät menot;

- 2) taloussähköstä aiheutuvat menot;
- 3) kotivakuutusmaksu; sekä
- 4) vähäistä suuremmat terveydenhuoltomenot.

- 2) taloussähköstä aiheutuvat menot;
- 3) kotivakuutusmaksu;
- 4) *muut kuin perusosaan sisältyvät terveydenhuoltomenot;*
- 5) *lasten päivähoitomenot sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan menot;*
- 6) *lapsen tapaamisesta lapsen kanssa eri taloudessa asuvalle vanhemmalle aiheutuvat menot siltä osin, kun ne perustuvat kunnan toimielimen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen;*
- 7) *välttämättömän henkilötodistuksen, oleskeluasiakirjan tai matkustusasiakirjan hankintamenot.*

Jos toimeentulotuen hakijan asumiseen liittyvät menot ylittävät tarpeellisen suuruisena 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla pidettävän määrän, hakijaa on ohjattava hankkimaan edullisempi asunto. Lisäksi hakijaa on ohjattava ottamaan yhteyttä kuntaan asuntoasian selvittämistä varten. Hakijalle on annettava hänen tosiasialliset tarpeensa huomioon ottava, riittävä määräaika edullisemman asunnon hankkimista varten. Kansaneläkelaitoksen tulee ottaa tuensaajan asumismenot huomioon täysimääräisinä tämän määräajan. Mitä tässä momentissa säädetään, ei koske sellaista toimeentulotuen hakijaa, jolle jo aiemmin on annettu samaa asumistarvetta koskien ohje ja määräaika hakeutua edullisempaan asuntoon.

Jos hakijalla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta hankkia asuinpaikkakunnaltaan 2 momentissa tarkoitettua asuntoa, asumismenot voidaan ottaa huomioon täysimääräisenä myös määräajan jälkeen.

7 c §

Täydentävä toimeentulotuki

Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä otetaan huomioon tarpeellisen suuruisina erityismenot, joita ovat:

- 1) lasten päivähoitomenot;
- 2) muut kuin 7 b §:ssä tarkoitetut asumisesta aiheutuvat menot; sekä
- 3) henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edis-

7 c §

Täydentävä toimeentulotuki

Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä otetaan huomioon tarpeellisen suuruisina erityismenot, joita ovat:

- 1) muut kuin 7 b §:ssä tarkoitetut asumisesta aiheutuvat menot; sekä
- 2) henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkitut menot.

tämiseksi tarpeelliseksi harkitut menot.

10 §

Alennettu perusosa

Perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työvoimaviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi.

10 §

Alennettu perusosa

Perusosan alentamisen yhteydessä on aina laadittava, mikäli mahdollista yhdessä toimeentulotuen hakijan ja tarvittaessa yhteistyössä työ- ja elinkeinoviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa suunnitelma toiminnasta asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. *Kansaneläkelaitoksen tulee tiedottaa hakijalle kunnan velvollisuudesta laatia suunnitelma ja ohjata tämä kunnan sosiaalitoimen asiakkaaksi suunnitelman laatimista varten. Kansaneläkelaitoksen tulee myös välittömästi toimittaa kunnan sosiaalitoimelle tiedoksi perusosan alentamista koskeva päätös ja ilmoittaa tästä hakijalle.*

14 §

Toimeentulotuen hakeminen ja myöntäminen

Toimeentulotuen myöntää hakemuksesta sen kunnan toimitus, jonka alueella henkilö tai perhe vakinaisesti oleskelee.

Jos henkilö tai perhe muutoin kuin satunnaisesti oleskelee useammassa kuin yhdessä kunnassa, toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimitus, jonka alueella oleskelusta henkilön tai perheen menot johtuvat.

Jos tuen tarve on kiireellinen, toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimitus, jossa perhe tai henkilö oleskelee hakemusta tehtäessä.

14 §

Toimeentulotuen hakeminen

Toimeentulotukihakemus tehdään Kansaneläkelaitokselle, jonka tulee tehdä hakemuksen perusteella päätös perustoimeentulotuesta. Hakemuksen siirtämisestä kunnan käsiteltäväksi säädetään 14 d §:ssä.

Hakemus täydentävästä tai ehkäisevästä toimeentulotuesta tehdään kunnan toimielimelle, jos hakija on saanut hakemusta koskevalle ajalle tehdyn päätöksen perustoimeentulotuesta.

14 a §

Toimeentulotukiasian käsittely

Toimeentulotukiasia on käsiteltävä kunnassa siten, että asiakkaan oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon ei vaa-

14 a §

Toimeentulotuen myöntäminen

Perustoimeentulotuen myöntää hakemuksesta Kansaneläkelaitos Suomessa oleskelevalle hakijalle tai perheelle. Kansaneläkelai-

rannu. Kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. Päätös toimeentulotuen myöntämisestä on pantava viivytyksettä täytäntöön.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, päätös hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta koskevan hakemuksen johdosta on tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään sanotun kuukauden ensimmäisenä arkipäivänä, jos hakemuksen saapumisesta on tuolloin kulunut enemmän kuin seitsemän arkipäivää. Jos hakemus koskee myöhäisempää aikaa kuin hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta, päätös on tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään hakemuksessa tarkoitetun ajanjakson ensimmäisenä arkipäivänä.

Jos hakemus on puutteellinen, asiakkaalle on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta annettava tai lähetettävä yksilöity kehoitus hakemuksen täydentämiseksi määräajassa. Päätös toimeentulotuesta on annettava viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun täydennetty hakemus on saapunut. Jos asiakas ei ole määräajassa täydentänyt hakemustaan tai esittänyt hyväksyttävää syytä täydennyksen viivästymiselle, päätös tehdään käytettävissä olevien tietojen pohjalta viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä määräajan päättymisestä. Asiakkaan suostumuksella päätös voidaan tehdä käytettävissä olevien tietojen pohjalta ennen määräajan päättymistä.

Toimeentulotukiasiakkaalle tulee järjestää mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen kun asiakas on tätä pyytänyt.

toksen on kohdennettava perustoimeentulotukea maksaessaan kustannukset siihen kuntaan, jonka alueella hakija tai perhe vakinaisesti oleskelee. Jos hakija tai perhe oleskelee muutoin kuin satunnaisesti useammassa kuin yhdessä kunnassa, kustannukset on kohdennettava siihen kuntaan, jonka alueella oleskelusta hakijan tai perheen perustoimeentulotuen huomioon otettavat menot johtuvat. Kiireellisenä myönnetyn perustoimeentulotuen kustannukset kohdennetaan siihen kuntaan, jossa hakija tai perhe oleskelee hakemusta tehtäessä.

Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntää hakemuksesta sen kunnan toimielin, jonka alueella hakija tai perhe vakinaisesti oleskelee. Jos hakija tai perhe muutoin kuin satunnaisesti oleskelee useammassa kuin yhdessä kunnassa, täydentävän toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimielin, jonka alueella oleskelusta hakijan tai perheen menot johtuvat. Jos tässä momentissa tarkoitettun toimeentulotuen tarve on kiireellinen, toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimielin, jossa hakija tai perhe oleskelee hakemusta tehtäessä.

Toimeentulotukiasia on käsiteltävä siten, että hakijan tai perheen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon ei vaarannu.

Päätös toimeentulotuen myöntämisestä on pantava viivytyksettä täytäntöön.

14 b §

Määräaikojen noudattamisen seuranta

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tulee pyytää kunnilta tai kuntayhtymiltä kaksi kertaa kalenterivuodessa 14 a §:ssä säädettyjen määräaikojen toteutumisen seurannan ja valvonnan kannalta välttämättömät tiedot. Tiedot eivät saa sisältää yksittäistä henkilöä koskevia tunnistetietoja.

Kuntien ja kuntayhtymien tulee luovuttaa maksutta Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle 1 momentissa tarkoitetut tiedot.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tulee luovuttaa 1 momentissa tarkoitetut tiedot edelleen Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle sen valtakunnallista ohjaus- ja valvontatehtävää varten.

14 b §

Kiireellisen toimeentulotukiasian käsittely

Kiireellisessä tapauksessa päätös toimeentulotuesta on tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen saapumisesta.

14 c §

Toimeentulotukiasian käsittely muussa kuin kiireellisessä tapauksessa

Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa päätös toimeentulotuesta on tehtävä viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta.

*Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, perustoimeentulotukea myönnettäessä päätös hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta koskevasta hakemuksesta on tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään sanotun kuukauden ensimmäisenä arkipäivänä, jos hakemuksen saapumisesta on tuolloin kulu-
nut enemmän kuin seitsemän arkipäivää. Jos hakemus koskee myöhäisempää aikaa kuin hakemusajankohtaa seuraavaa kuukautta, päätös on tehtävä ja pantava täytäntöön viimeistään hakemuksessa tarkoitetun ajanjakson ensimmäisenä arkipäivänä.*

Jos hakemus on puutteellinen, asiakkaalle on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta annettava tai lähetettävä yksilöity kehoitus hakemuksen täydentämiseksi määräajassa. Päätös toimeentulotuesta on annettava viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun täydennetty hakemus on saapunut. Jos asiakas ei ole määräajassa täydentänyt

hakemustaan tai esittänyt hyväksyttävää syytä täydennyksen viivästymiselle, päätös tehdään käytettävissä olevien tietojen pohjalta viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä määräajan päättymisestä. Asiakkaan suostumuksella päätös voidaan tehdä käytettävissä olevien tietojen pohjalta ennen määräajan päättymistä.

14 d §

*Toimeentulotukea koskevan asian siirtäminen
Kansaneläkelaitoksesta kuntaan*

Siltä osin kuin hakija esittää hakemuksessaan sellaisia menoja, joita ei voida ottaa huomioon tehtäessä päätöstä 7 §:n mukaisesti perustoimeentulotuesta, Kansaneläkelaitoksen on toimitettava hakemus viipymättä asiassa toimivaltaiseen kuntaan, tehtyään hakemuksen perusteella päätöksen perustoimeentulotuesta.

Kansaneläkelaitoksen on, tarvittaessa yhteistyössä asianomaisen kunnan kanssa, arvioitava, onko asiakkaan täydentävän tai ehkäisevän tuen tarve kiireellinen. Jos tuen tarve arvioidaan kiireelliseksi, Kansaneläkelaitoksen on käsiteltävä hakemus myös perustoimeentulotuen osalta kiireellisenä.

14 e §

Toimeentulotukiasiakkaan oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun

Toimeentulotukiasiakkaalle tulee järjestää mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti kunnan sosiaalityöntekijän tai sosiaalihoitajan taikka perustoimeentulotuen myöntämisen osalta Kansaneläkelaitoksen toimihenkilön kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen kun asiakas on tätä pyytänyt kunnalta tai perustoimeentulotukeen liittyvän asian osalta Kansaneläkelaitokselta. Kun kunta tai Kansaneläkelaitos käsittelee toimeentulotukea koskevaa asiaa, sen tulee tiedottaa toimeentulotukiasiakkaalle edellä mainitusta oikeudesta henkilökohtaiseen keskusteluun ja tarvittaessa neuvoa asiakasta tämän oikeuden käyttämisessä.

14 f §

Määräaikojen noudattamisen seuranta

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen tulee pyytää kunnilta, kuntayhtymiltä ja Kansaneläkelaitokselta kaksi kertaa kalenterivuodessa 14 b, 14 c ja 14 e §:ssä säädettyjen määräaikojen toteutumisen seurannan kannalta välttämättömät tiedot. Kunnilta ja kuntayhtymiltä pyydetään myös määräaikojen toteutumisen valvonnan kannalta välttämättömät tiedot. Tiedot eivät saa sisältää yksittäistä henkilöä koskevia tunnistetietoja.

Kuntien, kuntayhtymien ja Kansaneläkelaitoksen tulee luovuttaa maksutta Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle 1 momentissa tarkoitettut tiedot.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen tulee luovuttaa 1 momentissa tarkoitettut kuntia ja kuntayhtymiä koskevat tiedot edelleen Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle sen valtakunnallista ohjaus- ja valvonta-tehtävää varten.

14 g §

Kansaneläkelaitoksen tietojenantovelvollisuus Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle tilastojen laatimisen kannalta välttämättömien tietojen osalta

Kansaneläkelaitos on velvollinen antamaan Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle sen pyynnöstä sellaiset tämän lain mukaiseen toimeentulotukeen kuuluvaa toimintaansa koskevat tiedot, jotka ovat välttämättömiä tilastojen laatimisen kannalta ja jotka eivät sisällä yksittäistä henkilöä koskevia tunnistetietoja.

Lisäksi Kansaneläkelaitos on salassapittoa koskevien säännösten estämättä velvollinen antamaan vuosittain Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle sen pyynnöstä tämän lain nojalla toimeentulotukea Kansaneläkelaitokselta saaneita henkilöitä ja perheitä koskevat tilastojen laatimisen kannalta välttämättömät tiedot perheen koosta ja rakenteesta, tuen määrästä ja kestosta sekä tuen tarpeen taustatekijöistä. Tunnistetietona annetaan toimeentulotukea saaneen henkilön henkilötun-

nus, jos se on tilastojen laatimisen kannalta välttämätöntä. Toimeentulotukea saaneella henkilöllä tarkoitetaan tässä pykälässä sitä henkilöä, jonka hakemuksesta toimeentulotuki on myönnetty, sekä hänen puolisoaan tai hänen kanssaan avioliitonomaisissa olosuhteissa elävää.

Mitä sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukseen tilastotoimesta (409/2001) annetussa laissa säädetään mainitun lain nojalla kerättävistä tiedoista, sovelletaan myös tämän pykälän perusteella annettuihin tietoihin. Mitä edellä mainitussa laissa säädetään sen 2 §:n 2 ja 3 momentin nojalla kerättävistä tiedoista, sovelletaan myös tämän pykälän 2 momentin perusteella annettuihin tietoihin.

14 h §

Kansaneläkelaitoksen oikeus luovuttaa Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle tilastoinnin kannalta välttämättömiä tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla

Kansaneläkelaitoksella on oikeus luovuttaa teknisen käyttöyhteyden avulla tilastojen laatimisen kannalta välttämättömiä 14 g §:ssä tarkoitettuja tietoja Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle asiakkaan suostumuksesta riippumatta. Kansaneläkelaitoksen tulee etukäteen ilmoittaa asiakkaalle tästä mahdollisuudesta.

Ennen teknisen käyttöyhteyden avaamista Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen on esitettävä Kansaneläkelaitokselle selvitys siitä, että tietojen suojaamisesta huolehditaan asianmukaisesti.

17 §

Tietojenanto- ja ilmoitusvelvollisuus

Toimeentulotuen hakijan, hänen perheenjäsenensä ja elatusvelvollisensa sekä tarvittaessa heidän huoltajansa ja edunvalvojansa on annettava toimielimelle kaikki tiedossaan olevat toimeentulotukeen vaikuttavat välttämättömät tiedot. Tietojen antamiseen sovelletaan vastaavasti, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain

17 §

Tietojenanto- ja ilmoitusvelvollisuus

Toimeentulotuen hakijan, hänen perheenjäsenensä ja elatusvelvollisensa sekä tarvittaessa heidän huoltajansa ja edunvalvojansa on annettava perustoimeentulotuen myöntämiseksi Kansaneläkelaitokselle ja täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämiseksi kunnan toimielimelle kaikki tiedossaan olevat toimeentulotukeen vaikuttavat välttämättö-

(812/2000) 11—13 §:ssä säädetään.

Toimeentulotuen saajan on välittömästi ilmoitettava toimielimelle 1 momentissa tarkoitetuissa tiedoissa tapahtuneista muutoksista.

mät tiedot. Tietojen antamiseen sovelletaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 11—13 §:ää.

Toimeentulotuen saajan on välittömästi ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle ja kunnan toimielimelle 1 momentissa tarkoitetuissa tiedoissa tapahtuneista muutoksista.

17 a §

Kansaneläkelaitoksen ja kunnan välinen salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Kansaneläkelaitoksella on oikeus saada kunnan sosiaalihuollon viranomaiselta pyynnöstä salassapitosäännösten estämättä maksettua käsiteltävänä olevan toimeentulotukiasian käsittelemiseksi ja ratkaisemiseksi välttämättömät kunnan sosiaalihuollon viranomaisen hallussa olevat tiedot ja selvitykset.

Kunnan sosiaalihuollon viranomaisen oikeuteen saada pyynnöstä Kansaneläkelaitokselta tämän lain mukaisten tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot sovelletaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:n 1 momenttia. Kansaneläkelaitoksen tulee kuitenkin antaa tiedot oma-aloitteisesti silloin, kun sillä on tämän lain 10 §:n 2 momentissa sekä 14 ja 14 d §:ssä säädetty kuntaan kohdistuva toimimisvelvollisuus.

18 §

Toimeentulotuen tarkistaminen

Toimeentulotuki tarkistetaan, jos henkilön tai perheen olosuhteissa tai tuen tarpeessa tapahtuu muutoksia.

18 §

Toimeentulotuen tarkistaminen

Kansaneläkelaitos voi tarkistaa perustoimeentulotuen määrää ilman että tuensaaja ilmoittaa olosuhteissa tai tuen tarpeessa tapahtuneista muutoksista. Tuen saajan kuulemisesta säädetään hallintolain (434/2003) 34 §:ssä.

18 a §

Velvollisuus antaa Kansaneläkelaitokselle salassa pidettäviä tietoja

Sen lisäksi, mitä 17 a §:ssä säädetään, Kansaneläkelaitoksen oikeudesta saada tässä laissa tarkoitettujen toimeentulotukitehtävien hoitamiseksi välttämättömiä salassa pidettäviä tietoja säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:ssä.

18 b §

Tietojen luovuttaminen teknisen käyttöyhteyden avulla

Kansaneläkelaitoksella on oikeus saada kunnan sosiaalihuollon viranomaiselta ja veroviranomaisilta teknisen käyttöyhteyden avulla näiden henkilökistereissä olevia 17 a §:ssä ja 18 a §:ssä tarkoitettuja salassa pidettäviä henkilötietoja asiakkaan suostuksesta riippumatta, jos se on välttämätöntä tämän lain mukaisen toimeentulotukiasian käsittelemistä varten. Kansaneläkelaitoksen tulee etukäteen ilmoittaa asiakkaalle tästä mahdollisuudesta.

Ennen teknisen käyttöyhteyden avaamista tietoja pyytävän viranomaisen on esitettävä selvitys siitä, että tietojen suojaamisesta huolehditaan asianmukaisesti.

Kunnan sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada 1 momentissa tarkoitettuja tietoja vastaavat henkilötiedot Kansaneläkelaitokselta ja veroviranomaiselta teknisen käyttöyhteyden avulla säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 21 §:ssä.

18 c §

Muuta etuutta varten saatujen tietojen käyttäminen

Kansaneläkelaitoksella on oikeus yksittäistapauksessa käyttää tämän lain mukaista toimeentulotukea käsitellessään muiden sille säädettyjen tehtävien hoitamista varten saa-

miaan tietoja, jos ne ovat välttämättömiä tämän lain mukaisten tehtävien hoitamiseksi ja Kansaneläkelaitoksella olisi oikeus saada kyseiset tiedot muutoinkin tämän lain perusteella.

20 §

Takaisinperinnän perusteet

Päättyessään toimeentulotuen myöntämisestä toimielin voi samalla määrätä, että toimeentulotuki tai osa siitä peritään takaisin:

1) tuen saajalta, jos hänellä on tuloja tai varoja tai oikeus elatusta turvaavaan etuuteen, mutta tulot, varat tai etuus eivät ole tukea myönnettäessä hänen määrättävinään tai hän ei muusta syystä voi niitä silloin käyttää;

2) tuen saajalta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt velvollisuuden pitää huolta omasta elatuksestaan;

3) tuen saajalta, jos tuen myöntäminen on aiheutunut lakkoon osallistumisesta, kuitenkin vain lakkoon osallistuneelle itselleen myönnetyn tuen osalta; sekä

4) tuen saajan elatusvelvolliselta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt elatusvelvollisuutensa.

Jos tuen myöntäminen on perustunut tahallaan annettuihin erehdyttäviin tietoihin tai 17 §:ssä säädetyn ilmoitusvelvollisuuden tahalliseen laiminlyöntiin, kunta voi periä tuen takaisin näiden tietojen antajalta tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöneeltä siltä osin kuin tuen myöntäminen on perustunut tästä syystä virheellisiin tietoihin.

23 §

Takaisinperintä odotettavissa olevasta etuudesta

Jos toimeentulotukea on myönnetty joko kokonaan tai osaksi ennakkona odotettavissa olevaa eläkettä, elatusapua, avustusta tai muuta jatkuvaa taikka kertakaikkista tuloa, korvausta tai saamista vastaan, toimielin voi periä ja nostaa sen estämättä, mitä muussa

20 §

Takaisinperinnän perusteet

Päättyessään toimeentulotuen myöntämisestä *Kansaneläkelaitos tai kunnan* toimielin voi samalla määrätä, että toimeentulotuki tai osa siitä peritään takaisin:

1) tuen saajalta, jos hänellä on tuloja tai varoja tai oikeus elatusta turvaavaan etuuteen, mutta tulot, varat tai etuus eivät ole tukea myönnettäessä hänen määrättävinään tai hän ei muusta syystä voi niitä silloin käyttää;

2) tuen saajalta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt velvollisuuden pitää huolta omasta elatuksestaan;

3) tuen saajalta, jos tuen myöntäminen on aiheutunut lakkoon osallistumisesta, kuitenkin vain lakkoon osallistuneelle itselleen myönnetyn tuen osalta; sekä

4) tuen saajan elatusvelvolliselta, jos hän on tahallaan laiminlyönyt elatusvelvollisuutensa.

Jos tuen myöntäminen on perustunut tahallaan annettuihin erehdyttäviin tietoihin tai 17 §:ssä säädetyn ilmoitusvelvollisuuden tahalliseen laiminlyöntiin, *Kansaneläkelaitos tai* kunta voi periä tuen takaisin näiden tietojen antajalta tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöneeltä siltä osin kuin tuen myöntäminen on perustunut tästä syystä virheellisiin tietoihin.

23 §

Perintä ja kuittaus odotettavissa olevasta etuudesta

Jos toimeentulotukea on myönnetty joko kokonaan tai osaksi ennakkona odotettavissa olevaa eläkettä, elatusapua, avustusta tai muuta jatkuvaa taikka kertakaikkista tuloa, korvausta tai saamista vastaan, *kunnan* toimielin voi periä ja nostaa sen estämättä, mitä

laissa säädetään, henkilölle tulevat edellä tarkoitetut tulot, korvaukset ja saamiset siltä ajalta, jolta tukea on annettu ennakkona, ja käyttää niitä ennakkona annetun tuen takaisinperintään. Toimielimen on suoritettava toimeentulotuen takaisinperintään käytettyjen varojen jälkeen jäljelle jäävät varat välittömästi tuen saajalle.

Jos toimielin on ilmoittanut 1 momentissa tarkoitetun tulon, korvauksen tai saamisen suorittajalle vähintään kaksi viikkoa ennen maksupäivää, että tuloa, korvausta tai saamista ei saa suorittaa tuen saajalle itselleen, suoritus voi tapahtua laillisin vaikutuksin vain toimielimelle.

muussa laissa säädetään, henkilölle tulevat edellä tarkoitetut tulot, korvaukset ja saamiset siltä ajalta, jolta tukea on annettu ennakkona, ja käyttää niitä ennakkona annetun tuen *kuittaukseen*. *Kunnan* toimielimen on suoritettava toimeentulotuen *kuittaukseen* käytettyjen varojen jälkeen jäljelle jäävät varat välittömästi tuen saajalle.

Jos *kunnan* toimielin on ilmoittanut 1 momentissa tarkoitetun tulon, korvauksen tai saamisen suorittajalle vähintään kaksi viikkoa ennen maksupäivää, että tuloa, korvausta tai saamista ei saa suorittaa tuen saajalle itselleen, suoritus voi tapahtua laillisin vaikutuksin vain *kunnan* toimielimelle.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään kunnan toimielimestä, sovelletaan myös Kansaneläkelaitokseen, jos se myöntää ja maksaa perustoimeentulotukea. Jos samaan tuloon tai saatavaan kohdistuu sekä Kansaneläkelaitoksen että kunnan toimielimen maksuvaatimus, tulot tai saatavat maksetaan ensin Kansaneläkelaitokselle. Kansaneläkelaitos suorittaa perustoimeentulotuen kuittaukseen käytettyjen varojen jälkeen jäljelle jääneet varat kunnan toimielimelle.

24 §

Muutoksenhaku

Muutoksenhausta tässä laissa tarkoitetuissa asioissa säädetään sosiaalihuoltolain 7 luvussa.

Valtionosuuden vahvistamista tai takaisinperintää 5 a—5 d §:n nojalla koskevaan aluehallintoviraston päätökseen ei saa hakea valittamalla muutosta.

Jos kunta on tyytymätön päätökseen, joka koskee valtionosuuden vahvistamista tai takaisinperintää 5 a—5 d §:n nojalla, sillä on oikeus 30 päivän kuluessa päätöksestä tiedon saatuaan tehdä aluehallintovirastolle kirjallinen vaatimus päätöksen oikaisemisesta. Oikaisuvaatimuksen johdosta annetusta päätök-

24 §

Muutoksenhaku

Muutoksenhausta tässä laissa tarkoitettuun kunnan sosiaalitoimen päätökseen säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 6 luvussa.

Tässä laissa tarkoitettuun Kansaneläkelaitoksen päätökseen saa vaatia oikaisua Kansaneläkelaitokselta siten kuin hallintolaissa säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Valituksen voi toimittaa valitusaikana myös Kansaneläkelaitokselle, jonka on toimitettava se oman lausuntonsa ohella hallinto-oikeudelle.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Lupa voidaan myöntää ainoastaan, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtäläisyyden vuoksi on

sestä saa valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen niin kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

tärkeätä saattaa asia korkeimman hallinto-oikeuden tutkittavaksi.

26 §

Ulosmittaus-, siirto- ja kuittauskielto

Toimeentulotukea ei saa ulosmitata.

26 §

Ulosmittaus-, siirto- ja kuittauskielto

Toimeentulotukea ei saa ulosmitata eikä sitä saa käyttää kuittaukseen.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .*

Toimeentulotukea koskevaan hakemukseen, joka kohdistuu aikaan ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Kunta voi kuitenkin ennen tämän lain voimaantuloa tehdyn hakemuksen perusteella tehdä enintään 31 päivään maaliskuuta 2017 voimassa olevan päätöksen toimeentulotuen myöntämisestä. Kunta vastaa tekemänsä päätöksen perusteella tuen maksamisesta ja muista siihen liittyvistä toimista. Kunnalle maksetaan 50 prosentin valtionosuus päätösten perusteella aiheutuvista perustoimeentulotuen menoista. Valtionosuuden maksamista varten kunnan on viimeistään 31 päivänä toukokuuta 2017 ilmoitettava aluehallintovirastolle tiedot kunnalle vuonna 2017 aiheutuneista perustoimeentulotuen menoista. Aluehallintoviraston on tehtävä kunnan antaman selvityksen perusteella päätös toimeentulotuen kustannuksiin suoritettavasta valtionosuudesta ja suoritettava valtionosuus viimeistään kolmen kuukauden kuluessa selvityksen saapumisesta. Aluehallintoviraston on toimitettava tieto kunnittain maksetun toimeentulotuen määrästä Kansaneläkelaitokselle ja valtiovarainministeriölle viimeistään lokakuun loppuun mennessä.

Ennen tämän lain voimaantuloa tehdyn päätöksen perusteella maksetun toimeentulotuen takaisinperintään sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Jos samaan tuloon tai saatavaan kohdistuu sekä ennen tämän lain voimaantuloa että tämän lain voimaan tulon jälkeen syntyneitä maksuvaatimuksia, saatavat maksetaan niiden syntymisjärjestyksessä alkaen vanhim-

Voimassa oleva laki

HE 358/2014 vp
Ehdotus

81

masta saatavasta. _____

2.

Laki**kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettuun lakiin (1704/2009) uusi 34 b §
seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

34 b §

Kunnan peruspalvelujen valtionosuuden vähentäminen kuntaan maksetun perustoimeentulotuen määrällä

Toimeentulotuesta annetun lain 5 b §:ssä tarkoitettu kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen menoista toteutetaan vähentämällä kunnan valtionosuutta määrällä, joka vastaa kunnan osuutta kuntaan kohdistuvasta 2 momentissa tarkoitettujen tietojen mukaisesta vuositasolla maksetusta perustoimeentulotuesta.

Perustoimeentulotuen valtionosuuden vähentämiseksi Kansaneläkelaitos toimittaa vuosittain huhtikuun loppuun mennessä valtiovarainministeriölle tiedon edellisen vuoden aikana kuhunkin kuntaan kohdistuneesta perustoimeentulotuesta vähennettynä kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) 19, 46 ja 51 §:ssä tarkoitettulla kyseistä ajanjaksoa koskevalla perustoimeentulotuella.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .*

*Kuntien valtionosuuden vähentämisen las-
kentaperusteena vuonna 2017 ja 2018 käyte-
tään kuntien aluehallintovirastoille tämän
lain voimaan tullessa voimassa olleen toi-
meentulotuesta annetun lain (1412/1997) 5 b
§:n 4 momentin perusteella toimittamaa tie-
toa ja sen perusteella tehtyä arviota kuntien
maksamasta perustoimeentulotuesta vuonna
2016. Aluehallintovirastojen tulee toimittaa
lokakuun 2016 loppuun mennessä valtiova-*

rainministeriölle ja sosiaali- ja terveysministeriölle tieto kunnittain maksetusta perustoimeentulotuesta.

Perustoimeentulotukea vastaavan kuntien valtionosuuden vähennyksen määrä vuosina 2017 ja 2018 tarkistetaan erikseen mainittuina vuosina maksettua perustoimeentulotukea vastaavasti. Kansaneläkelaitos toimittaa tarvittavat tiedot valtiovarainministeriölle vuosina 2018 ja 2019 huhtikuun loppuun mennessä. Tarkistuserät otetaan huomioon vastaavasti vuosien 2019 ja 2020 valtionosuuspäätöksessä.
